

• • • • • • • • • •

HOMENAXE
A
XAIME ISLA COUTO

Fund. Isla Couto-Galaxia

Fund. Isla Couto-Galaxia

HOMENAXE A XAIME ISLA COUTO

Fund. Isla Couto-Galaxia

© EDITORIAL GALAXIA, S.A., 1996
Reconquista, 1 - 36201 Vigo

Diseño de maqueta
e cubertas
MANUEL JANEIRO

Imprime
ARTES GRÁFICAS VICUS, S.A.L.
Rua Segovia, 19 - 36205 Vigo

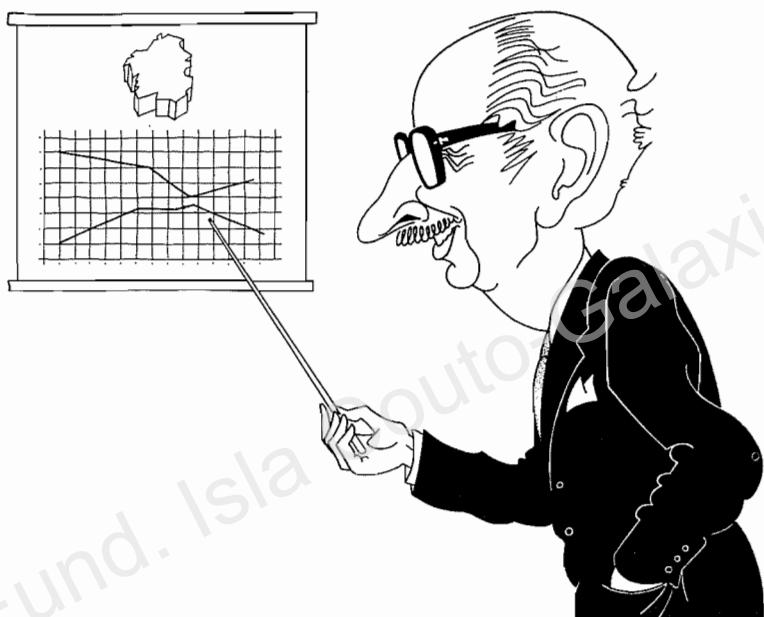
Depósito Legal
VG-434-1996

HOMENAXE
A
XAIME ISLA COUTO

Fund. Isla Couto-Galaxia

Desta edición non venal do
Homenaxe a Xaime Isla
imprimíronse 250 exemplares numerados

Exemplar número

Siro - 80-

DON XAIME EN RAXÓ

Moito antes de coñecelo xa o coñecía. Sabía do fondo respecto que lle profesaban as xentes de Raxó, a súa aldea adoptiva, cando lle chamaban don Xaime. Don Xaime non era un *señorito*, tampouco un señorón. Tiña algo especial que ás xentes do pobo non se lle escapaba. Falaba en galego coma eles e estaba permanentemente nesa situación que lle chaman “de man”. Aloumiñaba ós nenos, debuxábaos, mercáballe lambetadas. Coñecía a todos polo seu nome e todos o coñecían a el. Coido que pouca cousa sabían do seu compromiso galeguista, do seu protagonismo xeracional, das súas iniciativas intelectuais. E, sen embargo, unha atinada intuición fixo que Xaime fose para Raxó un home de ben.

Para miñ, en troques, comezaba a ser un mito. A calquera que lle preguntaba por el contestábame con grande admiración pero case sempre sen poder dicirme máis que “don Xaime era don Xaime”. Ata que por fin, sendo eu un rapaz que andaba polos dezaseis ou dezasete anos puiden tratalo. Non foi difícil: el e mais a súa dona Cristina

abríronme as portas da súa casa e dos seus corazóns. Mesmo lembro que compartimos unha tempada o oficio de catequistas na parroquia.

Souben daquela da súa grande humanidade. E souben da súa voracidade lectora e do seu actualizadísimo banco de datos bibliográfico. Tiven ocasión de poñelo a proba cando entrei na universidade. Faláballe dun antropólogo e el sabía ubicalo na súa tradición. Faláballe dun filósofo e, decote, pillaba un par de libros sobre el. Citáballe a un lingüista e resultaba que el xa o lera en francés. Eu era daquela un aprendiz de filósofo e principiei a preguntarme a quen me lembraña Xaime. Había nel cousas que eu oíra nalgúres a propósito de alguén.

Gustáballe falar e facíao sempre afervoadamente. Descubríame pensamentos como se mos sacara das miñas propias entrañas. Podería se quixera, matinaba eu, escribir duelas de libros con só poñer un magnetofón diante del. E, sen embargo, non era un home dunha grande obra escrita. Non tardei en decatarme de que Xaime era o Sócrates da cultura galega, a alma grande de Galicia.

O seu era falar sen présas, deixando que o saber fose algo case natural nos seus beizos. Tampouco Ramón Piñeiro, ó que me aconsellou visitar aínda ben non cheguei a Santiago, miraba o reloxo cando te achegabas onda el a pasar a tarde pero ¿e Xaime ten reloxo? Fago esforzos por traer a miña mente un detalle tan insignificante coma este e non son quen de poder afirmalo ou negalo.

Nas xentes de Raxó produce un certo abraio o seu deporte preferido: pasear lendo un libro ou unha revista sen necesidade de mirar ó chan. Supoño que todos se terán preguntado máis dunha vez por qué nunca tropeza e segue o seu camiño dereitiño sen reparar más que nas follas inzadas de palabras. O sombreiro comprácese da raxeira, o bastón, pendurado do seu brazo, déixase adurmiñar polo arrolo do seu paso e o mundo precipítase diante del. Non é un paseo kantiano, sempre á mesma hora e polo mesmo sitio. E espontáneo e novo cada vez, a expresión senlleira dun home ceibe.

Tamén practica a charla peripatética. Esta modalidade, debo confesar, con moita más dificultade. Para no lugar más inesperado para rematar unha idea importante e antes de reemprender a marcha déixase interromper. E se o saúda un paisano pode cambiar con el unha parrafada e continuar logo co fio do discurso como se tal cousa. En todos os paseos falados que gustei ó seu carón sempre chegou antes á casa que ó final do seu discurso, se cadra, porque el non fala por falar, por matar o tempo, e non ten necesidade de axeitar as ideas ó contaquilómetros.

O que, quizais, non moitos saben é que Xaime é un compaño ideal de viaxe. Non precisa reparar nesas incómodas miudallas que nos substraen a conciencia (sinais de tráfico, semáforos, vehículos lentos) e, daquela, unha viaxe é unha excelente ocasión para debater temas importantes, más ou menos amplos segundo a duración do tra-

xecto. Nunha viaxe en tren de Santiago a Pontevedra ilustroume polo miúdo da reforma agraria que precisa Galicia. Noutra ocasión, indo cara a Vilardevós en coche, onde tiña que pronunciar unha conferencia sobre Silvio Santiago, ofreceume unha completa visión, dende a perspectiva galega, da transición política cara á democracia e da ocasión perdida polos partidos nacionalistas (non polo galeguismo). Xa falaramos en Raxó moitas veces de como a organización local tiña necesidade de transformarse, de acordo cun espírito comunitario no que o poder ía de abajo a arriba, pero a mellor síntese escoiteilla nunha viaxe de Raxó a Vigo que, para a miña desgracia, fixen pola autoestrada. Podería citar as viaxes a Trasalba, con parada en Santiago, para recoller a Carlos Baliñas. Pero estas pertencen a outro subxénero pois xúntanse nun só coche dous faladores ben documentados e amantes da palabra, cun mundo de referencias común.

O seu, en fin, é un falar pracenteiro que cativa. ¿Como senón explicar que os mozos anden sempre arredor de Xaime e dos seus proxectos? Supoño que el conservou a vocación da súa primeira carreira de mestre, cursada na Pontevedra de Castelao e dos galeguistas, e que a Guerra Civil feñeu para sempre. Pero non foi quen de rematar cun maxisterio que Xaime despregou coa mocidade. E non só en Vigo ou Santiago, vilas de grande tradición cultural e intelectual. Tamén en Raxó os mozos contaron con el para levar adiante unha manchea de actividades cultu-

rais, a través dunha asociación que o erixiu no seu patrón. A súa xenerosidade non se limitou a consabida conferencia, presentación e inauguración de actos; ós lotes de libros dos que nunca atopaba a factura. A súa xenerosidade foron os seus azos, as súas palabras de alento, a súa completa e constante disponibilidade. Non é nada do outro mundo que a Sociedade Cultural de Raxó o fixese o seu primeiro socio de honra; ou que o certame literario para nenos, que se organiza coincidindo coa semana das Letras Galegas, leve o seu nome. Son cousas pequenas pero feitas coa sensibilidade que decote non teñen as grandes institucións para recoñecer o traballo calado e fundamental do noso Xaime.

E, como non, se se trata de vencellar a Xaime con Raxó, cómpre debuxar ó Xaime mariñeiro. Ó home que se enrola cada verán nunha chalana na que eu, seino, son o “rapaz de abordo”. Con só saír do peirao pudo ver na súa face a fonda fruición que experimenta diante da paisaxe. Unha paisaxe na que ás veces, tristemente, se albiscá a presencia de fumes arrepiantes. Por fortuna, pensa Xaime nos seus adentros, ningúén nos poderá roubar as ondas do mar: van, veñen e traen á conciencia o arrecendo doutros mares e doutros tempos ateigados de lembranzas para el. Moitos cruzaron ese mesmo mar e chegaron a América, caso do seu irmán Ramiro, do que fala Xaime con especial agarimo, reconécéndoo como o irmán maior que en cada carta enviaba un anaco do seu propio ser galego. Soamen-

te a brisa coñece a alquimia que mistura ó pensamento, ás lembranzas e á fala para facer das nosas tardes de pesca unha hora pracenteira no devalar das nosas vidas. E, contra a tardiña, volvemos á terra catro ou cinco homes de letras metidos a mariñeiros. Non me está permitido informar de como vén a patela tan só debo dicir que poden estar tranquilos os peixes da ría, con tripulacións así endexamais quedarán esquilmados os seus recursos pesqueiros.

E así de Raxó a Vigo e de Vigo a Raxó teñen lugar estas historias que veño de contar, talmente como se fosen as ondas de mar de Vigo que cantara o poeta Martín Codax.

MARCELINO AGÍS VILLAVERDE

CELEBRANDO O OITENTA ANIVERSARIO DE XAIME ISLA

De vez en cando, o meu pai evocaba as brancas barbas do señor Isla, un representante de productos farmacéuticos, que xa en tempos visitara ao meu avó, tamén médico. Moito tiña que haber naquel home de afouteza e de humildade, para ter deixado semellante estela de saudade enguedellada na súa rechamante estampa de Papá Noel.

É a primeira referencia que teño e conservo da tribo dos Isla, un característico clan galeguista, inconfundiblemente unido. Logo coñecín a Fidel, a Celso, a Ramiro, a Flora, a Xaime...

No mundo buligante da pena do café Alameda, xunto a Valentín Paz Andrade, Laxeiro, Prego de Oliver, Carlos Maside; no mundo, para min máxico da praia de Foz, na Carrasqueira, entre Paco del Riego, Plácido Castro, Xosé Sexto, Ovella, Andión, Alfonso Busquets, o doutor León, os Álvarez Blázquez e, algo máis tarde, Celso Emilio Ferreiro, cando áinda se anceiaba a victoria del aliados, mentres se brindaba polo desembarco en Normandía, facía a súa aparición un matrimonio novo e que traía consigo

unha sinxela nota de modernidade: Cristina e Xaime. Cristina Nóvoa, dunha familia severamente perseguida nos anos da furia cainita, era moi atractiva, pasara pola Universidade e... fumaba copiosamente.

Xaime era un contortulio rubicundo, locuaz e entusiasta.

No café, era frecuente que reducira algunha teoría a un esquema gráfico, ou que estampara un *ex libris*, ou signo e rúbrica, pondo por punto, no *i* do seu nome de pía, unha estrela procedente do emblema das Mocedades Galeguistas, ou de míticos oficios druídicos e substituíndo o seu apelido por un ideograma que reproducía o contorno das Cíes. Non era insólito que as súas anécdotas recaíran sobre polémicas coa Rosón, unha cásque lendaria directora da Escola Normal de Pontevedra.

Na súa maneira naturalísima de conversar cos menores relucían por igual a súa modestia e un peculiar sentido da xenerosidade.

Os maiores referíanse a cotío aos discursos de Xaime coma militante na Federación das Mocedades, á súa fe contaxiosa, á súa eficacia no mitin, á súa preferencia pola brevidade, á súa técnica de *blitz-krieg* oratorio.

Pertencía Xaime á primeira xeración de galeguistas que xuntaba a unha arela poética e humanística o sentido das ciencias sociais.

O primeiro becario do Seminario de Estudos Galegos participara en investigacións verbo das bisbarras de Lalín

e Fisterra, facendo reverdecer os loureiros daquela famosa monografía chamada *Terra de Melide*.

O galeguismo, convertido en crisálida, rompía a cápsula do celtismo, da arqueoloxía, incluso —se se quiere ser hipocrítico— da honesta e vaga ensoñación pondaliana, e ingresaba nos dominios da etnografía, da antropoloxía, da socioloxía e, polo que a Isla tocaba, sobor de todo, da economía.

Con razón, os galeguistas literatos de ante-guerra valoraban neste avogado a pragmática simbiose da súa formación xurídica coa súa apertura aos terreos, daquela máis ben arcanos e semi-explorados da ciencia económica.

Nos anos cincuenta e un e seguintes, Isla non podía faltar na nómina dos fundadores da editorial Galaxia.

Homes coma Xaime, Francisco Fernández del Riego, Ramón Piñeiro, Álvaro Gil ou Emilio Álvarez Blázquez fixeron en Galaxia traballos innumerables e basicamente anónimos.

A impronta de Isla advírtese preferentemente nos *Cadernos Grial* e na *Revista de Economía de Galicia*.

En editoriais e mais en traballos asinados, Xaime vai pondo as bases dun programa de goberno para unha futura Galicia autónoma, nun marco liberal-socialdemócrata e cunha inequívoca vocación europeísta. Son os alicerces ideolóxicos de futuros partidos políticos, coma o PGSD, o PPG, o Partido Galeguista refundado e, mesmo, o PSG dos primeiros tempos (os de antes da obsesión marxiana).

Esa tarefa ten hoxe importante continuidade na *Revista de Estudios Agrarios*, que dirixe.

Desde moi novo, eu percibín que Xaime era un home que estaba a salvo de toda discusión. Non quero dicir que non participara en discusións. Polo contrario, Isla é, ao longo de toda unha vida, un home esencialmente comprometido. O que se quere dicir é que Xaime ten sido sempre un home indiscutido, no que ás intencións se refire.

A verdade é que se necesita moito desprendemento, ata se precisa padecer dunha sorte de frixidez económica, para ter pasado toda unha vida profesional, en posto tan destacado como é o de asesor xurídico de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad Municipal de Vigo (hoxe, Caixavigo) e pasar á xubilación con tan parca bagaxe patrimonial.

O seu labor docente na Escola de Enxeñería Técnica de Vigo ten un valor específico, para alén da transmisión de saberes puramente técnicos, porque hai un ronsel de saudades, do que os seus ex-alumnos dan constante testemuño.

O seu paso pola Escola de Peritos crea un espírito; produce un escollido feixe de fieles, que xa nunca negarán ao seu mestre: é a sementeira da exemplaridade.

O traballo de Xaime na editorial SEPT materializa a maridaxe do seu galeguismo e a súa militancia cristiá.

A divulgación de textos sagros en galego era unha tarefa necesaria para que os fieles imbuídos de sentido patriótico puideran vivir a súa fe abeirados nunha morna lertura de colo materno e para que a Igrexa mesma saíra ao

encontro dos seus fillos e se encarnara no pobo. Outro tanto habería que dicir do seu esforzo na Acción Católica, ou na Comunidade de Vida Cristiá Virxe da Guía, onde tantas angueiras compartillara co chorado padre Seixas.

En ocasión triste, pero confortante para min e para os membros da miña familia, oín dos beizos de Xaime, con referencia a quen fora seu sincero amigo maior e irmán na Federación de Mocedades do Partido Galeguista, que Darío Álvarez Blázquez fora un *creador de comunidade*.

Tomei moi boa nota daquela reflexión e, desde un primeiro momento, pensei que esas palabras eran cabalmente aplicables a Isla.

Xaime, que non tivo fillos, deixa coma descendencia a pléiade dos seus discípulos e a lexión dos seus amigos, unidos por un afecto e un respecto unánimes, respecto no que participa, mesmo sen compartir necesariamente as súas ideas, a cidade que o viu traballar e vivir durante medio século.

A súa executoria política é todo un exemplo de autenticidade e de desprezo polos bens *terreais* do éxito electoral ou da participación no exercicio do poder.

A loita na Federación de Mocedades do Partido Galeguista, baixo o lírico emblema da estrela cruzada en azul celeste e a fouce de ouro; a lealtade á causa santa de Galicia nos anos áridos da posguerra; o esforzo sen lucro en Galaxia e mais en Sept; o *desastre esplendoroso* (digno da labia dun Alexis Zorba) do PPG, no Equipo Demócrata

Cristiano del Estado Español, en 1977 e o non menos esplendoroso do refundado Partido Galeguista, en 1981 supoñen unha traxectoria de renunciación total a calquera clase de proxección persoal. Neste sentido, non é certamente un caso único; pero constitúe, polo seu valor testemuñal, un exemplo insigne.

Estamos a falar de Isla, cando xa cumpliu oitenta anos; pero non por iso falamos dun solpor. Non hai nesta homenaxe por escrito saudades dunha hora crepuscular.

Xaime é un vello circio; é un carballo dunha xinea de mulleres e homes lonxevos.

Felizmente, quedan áinda moitos seráns para se encontrar e escoitar as súas fraternais, ou paternais (que non, paternalistas) exhortacións, sobor do que hai que facer, neste eido e naquel outro, con esaúa verba garimosa e modesta, por veces, tatexante, cando a presa e mais o entusiasmo se apoderan del. Quedan moitos días para evocar aos amigos que nos deixaron orfos. En fin, quedan moitas apertas para nos dar.

ALFONSO ÁLVAREZ GÁNDARA

A LECCIÓN SUXERENTE DUNHA FONDA AMIZADE

Nas liñas que seguen non pretendo ningunha clase de sistemática científica, nin tampouco unha peza literaria. O que escribo non ten nada de biografía científica. Simplemente deixo que se exprese o corazón e que se manifieste a verdade sentida e agradecida... desde unha profunda amizade.

Non fago moito por escaparlle ás afirmacións positivas que abrollan espontaneamente. Pero tampouco quero sanitificar a Xaime en vida.

UNHA TAREFA: A CULTURA

Desde que coñezo a Xaime Isla, sempre percibín un afán que mantén vivo e vigoroso o seu indeficiente entusiasmo: o seu traballo pola cultura, particularmente pola cultura galega.

Paréceme que considera a cultura coma un ben que lle dá vida ós outros bens. Un ben inapreciable que merece os nosos mellores esforzos, as nosas máis firmes aspiracións, os nosos preferentes empeños.

A comprensión que Xaime Isla ten da cultura sobrepasa con moito o senso normal da instrucción e tamén da educación. Para el implica unha asunción da raizame e da vitalidade das persoas, da historia, da evolución, da globalidade, do futuro, da creatividade, das leccións dos máximos persoeiros e das xentes sinxelas ricas en sentido común, dos que teñen moita experiencia e dos que intentan aportar algo desde o seu vivir.

Entende Xaime que a cultura é un beneficio para cada persoa e para a sociedade. Pero coma realidades moi concretiñas, verdadeiramente encarnadas.

En definitiva, paréceme que Xaime considera que a cultura é un senso positivo e permanentemente renovado da existencia, considerada desde o seu senso total, tamén trascendente.

UNHA CAUSA: A PERSOA

O máis importante para Xaime é a persoa, toda persoa. É o obxectivo principal da súa loita permanente.

A persoa está nos seus grandes horizontes e na perspectiva das súas más coidadas atencións.

A persoa faino capaz de verdadeiros sacrificios e procúralle as más sentidas alegrías.

A persoa desperta a súa paixón más vital, o seu sentimento sincero, a súa aportación más fecunda.

A persoa fáiselle signo de transcendencia.

UNHA CUALIDADE: O ENTUSIASMO

Basta con escoitar a Xaime falar das cousas que considera de interese, e descubrimos o entusiasmo desbordante.

É capaz de facer converxer sentimento e razón, corazón e intelixencia, no mesmo apaixonante núcleo.

É incompatible coas medias tintas.

A súa palabra convértese nunha especie de torrenteira na que verte calorosamente as súas interiorizadas adquisicións.

A súa reacción é verdadeiramente vibrante cando se trata de beneficiar positivamente ós amigos.

É capaz de evolucionar decisivamente, desde posturas claras e opcións ben definidas.

UNHA MEDIACIÓN: A ENCARNACIÓN

Xaime aprecia de maneira aberta e decidida os ámbitos concretos nos que se realiza a súa existencia e a dos seus amigos.

Quere o mellor para a súa terra.

Séntese identificado coas mellores aspiracións dos gallegos.

É capaz de aprender cada día a lección latexante mesmas realidades miúdas que impregnan a nosa historia cotiá.

A súa aportación proxéctase indefectiblemente na realización concretísima do acontecer.

UNHA SIMBIOSE: GALEGUISMO-CRISTIANISMO

Por entender o seu ser galego no senso máis fondo e vital, asúmelo coma unha auténtica vivencia relixiosa. Non por unha comprensión confusa ou universista, deísta ou “vitalista”... senón porque considera a fe na súa realización vital concreta.

Eu sei que aprendeu isto de Xesús de Nazaret, que se integrrou plenamente no seu pobo, anunciou a Boa Nova do Reino na linguaxe do seu pobo, expresou a súa vitalidade relixiosa nas mediacións concretas propias do seu pobo.

Pódese dicir que Xaime entende que, para el, a forma auténtica de ser cristián é ser un galego auténtico e a forma de ser un galego auténtico é ser un auténtico crenente... no seu caso, un auténtico cristián.

UN AMOR: AS XENTES DA NOSA TERRA

A mirada de Xaime fixase, de sempre, na xente que con el se encontra desde os momentos da súa infancia e xuventude. Foise conformando nel una razón de existir: compartir a vida coas persoas que foron e van constituindo o corpo dos seus amigos.

Sente coma unha relación verdadeiramente telúrica con todas as xentes de Galicia. Coma se foran a súa familia.

Paréceme que vén sendo nel coma un sentimento espontáneo que gurgulla da enerxía do seu sangue.

É totalmente contrario ó menor atisbo de racismo. Sensible, eso si, ás necesidades dun pobo que considera frecuentemente maltratado.

UNHA VIRTUDE: A SÚA CONVENCIDA CONSTANCIA NA ENTREGA

Unha das súas virtudes más destacables é a capacidade de entrega.

Entrega que nace dunha profundización consciente e particularizada das razóns da súa actividade, do seu comportamento, das súas actitudes fundamentais.

Da reflexión nace un convencemento firme e decidido.

E no convencemento radica a súa disponibilidade constante.

A súa entrega non procede a saltos, senón que se activa permanentemente na presencia da necesidade que presente e percibe no amigo.

UNHA ESPERANZA: UNHA GALICIA LOGRADA NO HUMANISMO CRISTIÁN

Aposta decididamente pola realización humana na perspectiva do humanismo cristián, entendendo que a figura de Cristo realiza plenamente o paradigma de home pleno.

A súa esperanza activa sitúase nos camiños desta realización para os galegos. Precisamente nesta dinámica hanse de lograr tamén as mellores estructuras e o ambiente máis

adequado para a felicidade das xentes da nosa terra.

Esta esperanza mantén viva a tensión positiva do seu labor. Os fracasos, que tamén padeceu, non foron nin son —entendo que non serán— quen a apartalo deste empeño ineludiblemente retador.

UNHA PAIXÓN: A VIDA

Posiblemente porque lle viu os ollos á morte pertiño e de fronte, aprecia a vida sobre todas as cousas.

Pola vida, digna, traballa con verdadeira paixón.

Para que a vida progrese na súa máis nuclear entidade, aporta o mellor de si mesmo, a sabedoría que foi adquirindo en oito fecundos decenarios, as mellores capacidades que recibiu coa súa propia vida.

Na vida, en fin, converxen todos os demais valores da existencia humana.

UN VICIO: A LECTURA

É mellor non preguntarlle cánto ten gastado en libros. Selecciona, adquire e le.

O legado que xa ten feito para beneficio de todos os que queiran aprender o que se poida encontrar nos libros é verdadeiramente importante.

O contido plural e selecto da súa biblioteca é unha aportación impagable para todos os que poidan acercarse á cidade de Vigo.

O libro para Xaime é algo vivo. É dos poucos capaces de establecer unha relación vivenciada. Por iso é tamén capaz de incorporar o libro á súa intimidade.

A lectura é para Xaime un auténtico pracer.

Penso que non podería vivir sen ler, como non pode vivir sen respirar. A lectura vén sendo coma un alento osixenante.

A dedicación e a paixón da lectura levan a Xaime máis alá do que le.

UN EMPEÑO: A COMUNIDADE

A familia é parte da vida de Xaime. E os amigos tamén. E as xentes todas da nosa terra.

A integración positiva en comunidade empeña os seus afáns de cada día.

Na comunidade real concentra o mellor de si. Na comunidade relixiosa, na comunidade familiar, na comunidade cultural, na comunidade veciñal, na comunidade dos xoves que a el acoden, na comunidade dos maiores, na comunidade dos que traballan polo ben dos demás...

A comunidade é a integración daqueles que intentan facer o ben a calquera persoas.

A súa íntima ilusión é que un día se poida dicir con verdade que Galicia é unha auténtica comunidade na que se encontren ben, a gusto, felices, todos os que nela habitan.

UN AGARIMO: A FAMILIA

Case me atrevo a dicir que Xaime é un home curtido na tenrura.

Así naceu nunha familia loitadora e ampla.
Así alimenta o agarimo na súa actual relación familiar.
Vive a familia coma un discreto encanto de cada instante.
A familia é para el coma un precioso, meticuloso, tecido.
A familia é fonte de misteriosa, e mesmo paradóxica,
fecundidade.

UNHA ENTREGA: A XUVENTUDE

Un xove é para Xaime basicamente unha promesa, é o futuro. Por iso o seu aprecio e o seu achegamento é casi instintivo, verdadeiramente instantáneo.

Provoca encontros cos xoves, apórtalles os medios dos que poida el dispoñer, procúralles relacións que lles poídan abrir un futuro fecundo, estimula permanentemente o seu traballo desde un alento nidicamente positivo...

No contacto coa xuventude renacen nel os más ferventes entusiasmos.

Especialmente notable é a súa capacidade de diálogo cos xoves de todas as condicións.

Tamén el se sente xove cos xoves.

UNHA ALEGRIÁ: A DOS AMIGOS

Véselle especialmente feliz cando os seus amigos están contentos.

É capaz de grandes sacrificios para que os seus amigos se sintan felices.

Un amigo que se vai é un disgusto de morte. Pero un novo amigo, faino renacer.

A súa alegriá cos amigos non é especialmente “explosiva”, pero é intensamente significativa no marco inevitable da súa persoal discreción.

Os amigos son a súa más apreciada riqueza.

UNHA RAIZAME: A NOSA HISTORIA

Xaime intégrase no corpo vivo de persoeiros que marcan definitivamente a nosa historia.

El faino ó seu estilo: non desde o esplendor da grande árbore senón desde a discreta eficacia da raíz.

A súa posición persoal permítelle atisbar o futuro de Galicia, máis alá do que aparece na superficie dos acontecementos.

Xaime apostá pola firmeza do desenvolvemento progresivo da súa historia, da nosa historia.

UN HUMUS: A NOSA TERRA

Todo isto sería imposible se non fora pola fecundidade dese *humus* que é a nosa terra. Por iso Xaime vive mergu-

llado nel. A terra galega é para Xaime núcleo da súa vida. El fai parte dese *humus*.

A terra é alimento da súa vitalidade inquebrantable.

Esta terra, este *humus*, vaise facendo tamén pola integración orgánica de vidas entregadas como a de Xaime.

UNHA CONQUISTA: A RELACIÓN HUMANA ABERTA

É ben consciente do mal que representan, para a persoa e para a sociedade, tanto a masificación como as actitudes que levan á realidade dos guetos.

Por iso aprecia tanto a relación humana personalizante, por iso mantén un esforzo permanente para lograla... por iso afronta cada instante o reto dunha relación humana aberta.

Tal é a conquista que saborea cada xornada.

UNHA APORTACIÓN: LITURXIA EN GALEGO

Xa desde os tempos do cardeal Quiroga axudou a mover as tramas necesarias para avanzar na celebración da liturxia en galego. Fixo valer as súas influencias, activou as posibilidades de todos os seus amigos... o caso é que, con outros, promoveu a celebración da primeira Misa en galego, a publicación dos materiais necesarios, a colaboración para que non faltaran as posibilidades tanto no mundo editorial coma no persoal...

Especialmente importante foi, é, o seu apoio e o estí-

mulo que sempre lle proporcionou a sacerdotes sensibilizados coa vivencia dun cristianismo enraizado na realidade galega.

UNHA DEVOCIÓN: XESÚS DE NAZARET

Xesús de Nazaret é unha referencia constante no seu pensamento e na súa existencia.

Xesús é para Xaime o Home que convence totalmente.

En Xesús descobre as mellores e máis plenas aspiracións humanas.

A perspectiva de Xesús suscita nel unción, entrega... devoción.

UNHA ACTITUDE: A BUSCA

Ós seus anos vai puntualmente todas as semanas á clase de Teoloxía: sinxelamente, di que quere aprender. É un sinal espléndido dunha actitude fundamental que o vén distingindo toda a vida: a busca.

Busca partindo abertamente dos coñecementos asimilados, das experiencias adquiridas, das vivencias integradas.

Esta actitude mantén vivo un espírito xuvenil que nunca abandonou.

UNHA LOITA: OS VALORES HUMANIZANTES

Certamente é un home de principios. Pero o que realmente orienta a súa vida son os valores humanizantes.

Por estes valores está motivada a súa loita; eles danlle forza para seguir loitando.

A perspectiva inmediata destes valores dálle enerxía para superarse permanentemente no esforzo por conseguilos.

UNHA CARACTERÍSTICA: A CONFIANZA

A confianza é unha das súas características salientables.

Confianza que apoia na amizade.

Confianza que alimenta no espacío dunha relación abertamente positiva.

Confianza que provoca espontaneamente nos que se acercan a el.

ENCONTRARSE CON XAIME

*é unha posibilidade aberta,
é unha oportunidade para un diálogo fecundo,
é sempre un auténtico beneficio.*

XULIO ANDIÓN MARÁN

OS OITENTA SONCHE MOITOS

Teño na aldea unha curmá que acaba de cumplir, neste mes de marzo, noventa anos, pero que mentalmente se quedou instalada nos oitenta, e sempre que se lle pregunta pola súa idade, responde: “Os oitenta sonche moitos”. Eu tamén lle digo hoxe ó meu benquerido amigo, Xaime Isla, que “os oitenta sonche moitos”. Pero o tempo pode ser medido de dúas maneiras; unha, polos días e meses, e outra, que é a que aquí nos interesa, polos seus froitos e as súas colleitas que, no teu caso, Xaime, foron abondosos e saborosos.

Non vou falar agora de tantas e tantas boas obras, de toda clase e índole, que Xaime Isla foi sementando, regando, acariñando e tamén recollendo a través desta súa longa vida que Deus lle concedeu. Outros falarán destas semen-teiras variadas e fecundas. Eu quixera falar, sobre todo, do espírito-motor que dinamizou este amplio traballo, entrando nun tema tan querido para el e para min, que é o papel do segrar na construción do mundo e da Igrexa.

A SECULARIDADE DO LEIGO

Atreveríame a afirmar que Xaime Isla e o seu equipo apostólico de Vigo, dalgún xeito, foron verdadeiros profetas do concilio Vaticano II, xa que o que este ensinou autenticamente, eles víñano practicando dende había moitos anos. A constitución sobre a Igrexa amosa a secularidade como a diferencia específica, ou o que caracteriza a vocación e a misión dos leigos: “O carácter secular é o propio e peculiar dos leigos” (LG 31). “Os leigos teñen como vocación propia o busca-lo Reino de Deus xestionando as realidades temporais e ordenándoas de acordo con Deus” (Ib.). “Dun xeito especial correspónelle a eles alumear e ordenar tódalas realidades temporais, ás que están estreitamente vinculados, de tal maneira que estas ó se realizaren de acordo con Cristo, se desenvolvan e sexan para louvanza do Creador e Redentor” (Ib.).

Con isto, o concilio non tenta describir os leigos ó fío do dualismo sagrado-profano, senón que, superando ese dualismo, quere poñer de relevo o aspecto de encarnación xunto co soteriolóxico-escatolóxico. Non é posible concibir os leigos sen ter en conta, coma punto de partida, a súa situación existencial na que se atopan e que está arteillada polas coordenadas da vida familiar, social, cultural, económica e política. Será aí onde teñan que desenvolver o seu ser cristián eclesial. O bautismo que os fai cristiáns, conferíndolles unha verdadeira participación na misión e

nas funcións de Xesucristo, non só non os libera das súas tarefas terreas, senón que llas fai asumir cunha nova motivación xurdida da vida sobrenatural e da misión cristiá da que son investidos.

Aquela concepción primitiva da Acción Católica, na que os leigos aparecían como a *manus longa* da xerarquía, necesitados dun “mandato especial” para facer presente a Igrexa no mundo secular, partía dun concepto un tanto castrante da función do leigo dentro da misión única da Igrexa. O leigo non precisa “mandato especial” ningún, nin é *manus longa* da xerarquía, xa que toda a súa misión vénlle dada polo mero feito de estar bautizado e confirmado.

E así, pola súa mediación, a secularidade queda integrado na vida eclesial dentro da unidade do proxecto salvador de Cristo. As realidades temporais teñen a súa autonomía, que os leigos deben respectar; pero eles están chamados a animalas desde dentro co espírito do Evanxeo, realizando así a súa tarefa específica, que é a “instauración cristiá da orde temporal”. De todo isto, ou sexa, o seu ser-no-mundo e do seu obrar-no-mundo caracterízase, nunha última análise, a personalidade e o tipo de presencia eclesial que os leigos están chamados a vivir.

PRESENTES NO MUNDO COMO IGREXA

Nos segrares bautizados vive o misterio salvador da Igrexa e “así toda a Igrexa aparece coma o pobo de Deus

unido ‘pola unidade do Pai, do Fillo e do Espírito Santo’” (LG 4). Da Igrexa obteñen a santidade, xa que están enxertados na “Igrexa santa, comunidade de fe, de esperanza e caridade neste mundo coma un organismo visible... pola que se comunica a todos a verdade e maila gracia” (LG 8). Sendo eles Igrexa, participan directamente da súa misión salvadora. Sendo toda a Igrexa “en Cristo coma un sacramento ou signo e instrumento da íntima unión con Deus e da unidade de todo o xénero humano” (LG 1), tamén os leigos están chamados a seren signo e instrumento de salvación para os seus irmáns. O seu ha de ser un testemuño eclesial por ser expresión da Igrexa. Salvados por Cristo na Igrexa, son, ó mesmo tempo, portadores de salvación: “Quere o Señor estende-lo seu reino tamén pola mediación dos leigos” (LG 36).

O bautismo e a confirmación consagran e envían. O leigo, como cristián, é un enviado, un apóstolo. O apostolado xorde da mesma existencia cristiá recibida nos sacramentos e vivida na fe, na esperanza e na caridade, no exercicio dos dons do Espírito. E como a existencia cristiá é a existencia eclesial, “o apostolado dos leigos é unha participación na mesma misión salvadora da Igrexa” (LG 33). O apostolado non nace dunha iniciativa persoal, senón dunha misión que se recibe da Igrexa (non precisamente da xerarquia), a que, ó mesmo tempo a recibe de Cristo. O ámbito da misión da Igrexa é moi amplo: “Propaga-lo Reino de Cristo por toda a terra para gloria de Deus Pai e, así facer

a tódolos homes partícipes da redención salvadora, e polo seu medio ordenar realmente todo o mundo cara Cristo” (AA 2).

Entendido neste senso amplo, o apostolado é participado tamén polos leigos en toda a súa integridade, pero con acentos especiais que se derivan da súa condición de vida. En realidade, eles “exercen verdadeiramente o apostolado co seu traballo por evanxelizar e santifica-los homes e por saturar e perfeccionar de espírito evanxélico a orde das cousas temporais” (AA 2). Polo tanto, non só a evanxelización e a santificación, senón tamén a “restauración de toda a orde temporal” (AA 5) forma parte da obra redentora de Cristo, actualizada pola Igrexa e promovida polos segregares coma tarefa súa específica.

Estes dous aspectos do seu apostolado, lonxe de crear dualismos e escisións, remíennen á única fe en Cristo e á única misión da Igrexa, na que “hai diversidade de ministerios, pero unidade de misión” (AA 2). A dimensión horizontal da vida espiritual de todos os bautizados terá que se integrar sempre coa dimensión vertical. A relación de fe con Deus, en Cristo, no Espírito, leva a recoñecer a Deus non só en si mesmo, senón tamén na soberanía que ten sobre a creación enteira e sobre as actividades libres do home.

Temos que recoñecer que, logo de 30 anos do concilio Vaticano II, aínda nos queda moito que afondar sobre o problema da presencia dos leigos no mundo e sobre a

forma con que eles han de facer viva e operante a misión da Igrexa no actual contexto social. De feito, a Igrexa atópase non medio dunha sociedade en rápida transformación, que lle (nos) esixe unha continua toma de conciencia das novas realidades que terá (teremos) que evanxelizar.

“Dez anos despois do Concilio —díciase na consulta mundial do Consello de Leigos en 1975— queda por clarrexar qué é o diálogo Igrexa-Mundo e a súa mútua autonomía, poñéndose ó nivel do crente ordinario e das comunidades cristiás que traballan no mundo. Xa non chega a clarificación teolóxica e clerical”. A Igrexa e o mundo non están un á beira da outra, senón que se artellan intimamente; polo tanto, o testemuño cristián e a instauración da orde temporal non son dúas tarefas afastadas, senón que se integran no compromiso concreto do home. E só neste contexto unitario resulta proveitoso distinguir a tarefa que lle corresponde ós segrares de evanxelizar, de animar cristiamente as realidades temporais e de promover os valores humanos.

RELACIÓN FE-CULTURA

Queremos deternos aquí un pouco, xa que penso que unha das tarefas primeiras que acolleu Xaime Isla, dende o compromiso da súa fe, estivo precisamente neste campo de buscar un diálogo cordial entre estas dúas realidades, vistas sobre todo dende o problema da nosa lingua galega.

Xa Paul Tillich o viu moi ben, cando dixo: “A forma da relixión é a cultura. Toda linguaxe, incluso a bíblica, resulta de innumerabeis actos de creatividade cultural. Tódalas funcións da vida espiritual do home baséanse sobre o poder que ten o home de falar vocal ou caladamente. A linguaxe é a expresión da liberdade do home en relación cunha situación dada e coas súas esixencias concretas. Non existe esa linguaxe sagrada, caída do ceo e inserta entre as cubertas dun libro. Hai unha linguaxe humana, fundada no encontro do home coa realidade, que se transforma ó longo dos séculos, no servizio das necesidades da vida cotiá... e que tamén pode servir para expresar e comunicala nosa última preocupación”.

Xoán Paulo II afirmouno con toda claridade, cando dixo: “É conforme á tradición constante da Igrexa acoller, partindo das culturas de tódolos pobos, todo aquilo que é capaz de expresar mellor as inagotabeis riquezas de Cristo. Só co concurso de tódalas culturas poderán amosarse estas riquezas, sempre con maior claridade, e a Igrexa poderá camiñar cara a un coñecemento cada día máis completo e máis profundo da verdade, que foi dada totalmente polo Señor”.

A fe químicamente pura, totalmente independente do condicionamento da cultura, de feito non existe. Aínda a nivel da revelación, esta nunca se realiza dun xeito intemporal. Tivo que pasar, primeiro, pola mediación da cultura semítica; logo, da cultura grega; e máis tarde sería for-

mulada e transmitida pola cultura grecorromana, que non só condicionou a estructura externa da Igrexa, senón tamén os enunciados dogmáticos e máis amplamente a linguaaxe catequética. Hoxe preséntaselle á comunidade eclesial o problema de traducir a mensaxe cristiá nas diversas culturas. Tarefa que se vén chamando de “inculturación”, e que se impón no nome da encarnación, permanencia e catolicidade da fe. A Igrexa sabe, cada día con maior claridade, que debe respectar e facer seus os valores tradicionais da cultura daqueles pobos ós que lle presenta a fe polo anuncio do Evanxeo.

Pero non só a fe precisa da cultura, senón que a fe tamén enxendra, alenta e enriquece a cultura ou as culturas. Enxendra cultura aportando certo achegamento ás realidades humanas, unha nova maneira para o home de se situar no mundo e na historia. Se é certo, como diría san Ireneo, que a gloria de Deus brilla ó máximo cando o home vive plenamente a súa vida, hai que engadir, co mesmo Santo, que a plena vitalidade do home, ou sexa, o maior éxito da súa cultura e da súa humanización é coñecer a Deus.

O perigo está aquí en reducir a Deus ás nosas categorías humanas e en facer da fe un simple motor auxiliar do noso vehemente desexo ou de eclosión para o éxito dos nosos proxectos persoais. A Igrexa non debe deixarse dominar nin comprar por ningún poder, sexa o que sexa, de orde cultural, social ou político. A súa misión é evanxelizar, non directamente civilizar, imponiendo tal ou cal liña técnica de

acción. A súa misión non é directamente ensinar física ou literatura, dar explicacións científicas sobre o cosmos ou sobre as orixes da vida no universo, ou mesmo das linguas. Tería entón a cultura motivos para se rebelar contra as invasións dun tal clericalismo intelectual. Pero, evanxelizando, a Igrexa alumea ó home sobre si mesmo e revéllalle ata ónde chega a súa sede de auga viva. A fe, polo tanto, promove o desenvolvemento do home abríndolle os horizontes dunha humanidade integral.

As pegadas que deixou e segue deixando a fe nas culturas, sobre todo occidentais, coido que son claras para todos aqueles que se acheguen cun mínimo de obxectividade, tanto á cultura coma ó cristianismo. O perigo estará no caso de que tente ver o fenómeno de Xesús, da Igrexa e da súa historia coma un mero fenómeno cultural. Aí hai algo máis.

Paulo VI chegou a dicir que a “ruptura entre o Evanxeo e a cultura, sen dubidallo, é o drama da nosa época”. Cando se deteriora a harmonía entre a cultura e o cristianismo, a linguaxe da fe corre o perigo de se facer anacrónica. Xa non di nada, non significa nada. De aí a importancia e a urxencia dun esforzo por volver a establecer o contacto, o achegamento verdadeiro e vital. Sería unha ilusión imaxinar que se poida realizar esta reconciliación Fe-cultura doadamente e sen resistencia. Eu non sei se a cultura de hoxe amosa máis atrancos para a conversión cá cultura do mundo grecorromano nas orixes da Igrexa,

pero penso que algúns rasgos desta nosa cultura actual necesariamente teñen que entrar en conflicto coa fe cristiá. Isto non pode, non debe implicar un rexeitamento absoluto desta cultura, senón un profundo espírito de discernimento dende os valores absolutos da fe.

A Conferencia Episcopal Española recordábanos que: “O diálogo coas novas correntes de pensamento e estilos de vila fixose, ás veces, desprovistos das indispensabeis cautelas, sen unha suficiente formación doutrinal, cunha inxenua admiración do novo, que levaron a cotío á aceptación de anovamentos culturais incompatibeis, nas súas inspiracións de fondo, coa comprensión católica da vida. Por outra banda, foron tamén frecuentes os casos dunha ruptura absoluta e pregoada do necesario diálogo cos valores culturais contemporáneos, dende actitudes sistemáticas de condena, incompatibeis coas esixencias do diálogo coa cultura e co mundo, proclamado polo concilio Vaticano II”.

Xoán Paulo II recordábanos ós españois no seu discurso na Universidade Complutense de Madrid que a “síntese entre cultura e fe non é tan só unha esixencia da cultura, senón tamén da fe. Unha fe que non se fai cultura é unha fe non plenamente acollida, non plenamente pensada, non fielmente vivida”.

Un elemento fundamental de calquera cultura é a lingua na que aquela se expresa normalmente. Ninguén poderá negarnos que Galicia, dentro da cultura occidental, conta con cultura propia e específica, cuns rasgos moi

seus, acompañados ou artellados nunha lingua así mesmo propia. Se queremos, polo tanto, e isto é unha esixencia da nosa misión evanxelizadora, dialogar con esta cultura, teremos, xa que logo, que achegarnos afectiva e efectivamente a esta nosa lingua.

E isto foi o que fixo, en momentos históricos nada doados, Xaime Isla e o que vén facendo na compañía do seu equipo de Vigo. Aínda que fose tan só por esta súa actitude loitadora a prol da nosa lingua e da nosa cultura, ben merecería Xaime Isla unha homenaxe cálida de todos os crentes galegos.

A Igrexa e a mesma fe teñen coma un dos seus componentes fundamentais a palabra. Palabra de anuncio, de catequese, de celebración ou de teoloxía. Palabra referida a esas fronteiras onde o espírito humano se fai as últimas preguntas, busca o senso da globalidade da vida e transcende todo límite. Por iso, a palabra relixiosa non pode de ningunha maneira evitar o confrontamento claro e aberto deste noso problema. A Igrexa ten responsabilidades e pecados históricos, pero ten sobre todo un compromiso moral que esixe ser actualizado cristiamente día a día.

O gran poeta catalán, Salvador Espriú, puido escribir: “Vivimos para salvarvos as palabras, para devolvervos o nome de cada cousa, para que sigades o camiño derecho, de acceso ó pleno dominio da terra”. Para isto viviu e vive, e Deus nolo garde, o noso amigo Xaime Isla. Támen pode facer súas aquelas palabras de Cunqueiro: “Por

riba e por baixo do que fago, eu quixera e quero que a fala galega durase e continuase, porque a duración da fala é a única posibilidade de que nós duremos como pobo... Se de min, despois de morto, se quixera facer un eloxio, e eu estivese dando herba na terra nosa podería dici-la miña lápida: ‘eiquí xaz alguén que coa súa obra fixo que Galicia durase mil primaveras máis’.

¡Graciñas, Xaime, por todo o que fixeches e por todo o que áinda podes facer! ¡Ánimo!

MIGUEL ANXO ARAÚJO IGLESIAS
Bispo Emérito de Mondoñedo-Ferrol

RETRATO DUN HOME QUE SEMPRE MIRA AO CEO

Cando eu o coñecín, alá polo ano 1955, vai para corenta, era Xaime un home delgado, tipo de intelectual ou executivo, gafas que lle afiaban áinda máis a faciana, porque as levaba daquelas que chamaban “montadas ao aire”, cun fío de plástico en lugar de aro metálico. Chegaba a Santiago aos actos galeguistas na compañía de Paco del Riego, que en comparanza parecía “o gordo” da parella. Eran “os de Vigo”. Manolo Vidán, daquela estudiante de Dereito, levárame a unha tertulia onde, cada xoves, nos reuniamos unha ducia escasa de estudiantes con Ramón Piñeiro, baixo a presidencia honorífica de “don Ramón” (Sobrará decir que don Ramón era Otero Pedrayo). Algunhas veces organizábase unha cea e nese caso viñan “os de Vigo”. Ao rematar, iríamos todos de sobremesa á casa de García-Sabell, porque alí se podía falar sen medo e escoitar en silencio relixioso o disco co himno galego. Era daquela cando, moi solermeño, algúin “dos de Vigo” desfácia o paquete que mantivera toda a tarde envolto debaixo do brazo. Sobra dicir que o envoltorio contiña un libro novo da editorial Galaxia. Un libro

breve, de impresión sinxela, pero digna, e ¡marabilla das marabillas! en galego. Cada ún de nós miraba para aquela xoia, sen se atrever a tocalá, non fora que se esvaíra o engaño, como nas historias de tesouros de Álvaro Cunqueiro. Daquela os libros de Galaxia non se comercializaban nas librerías e para os que non eramos suscritores, a noticia da saída dun libro transmitíase oralmente. (A maiores, Xaime ainda me fixo un retrato a pluma que conservo).

A vida espallou a aqueles mozos polo mundo adiante e, despois de idas e voltas, eu iría pousar por algún tempo en Vigo. Alí volvería a toparme con Xaime e del Riego, que andaban daquela con outra primicia —a revista *Grial*— e mais a posta en marcha da Fundación Penzol. Vigo era daquela unha cidade industrial e máis nada. A pouca vida cultural reducíase aos suplementos literarios do *Faro de Vigo* e mais as liortas líricas que armaban entre eles Álvaro Cunqueiro e mais José María Castroviejo por mor de meigas e de larpeiradas. Non se escoitaba unha fala na nosa lingua. Pero aquela apatía para as cousas galegas non lle quitaba azos a aqueles cabaleiros do ideal galeguista. Por eles e por unha manchea de amigos, Vigo é hoxe unha das capitais da cultura galega.

O seguinte encontro “oficial” ocorreu, anos despois, residindo eu novamente en Santiago. Agora Xaime Isla chegaba no automóbil conducido por Cristina, a súa dona, quen deseguida marchaba a facerlle compañía á esposa de Piñeiro, Isabel. Con nós quedaban Afonso Zulueta, Quico

Domínguez e o padre Seixas. O envoltorio que esta vez traían debaixo do brazo era o proxecto de SEPT, unha sociedade de siglas case masónicas que, áinda hoxe, case ninguén sabe qué significan. (Seica “Sociedade de estudios, publicacións e traballos”). Mellor así: baixo título tan vagoroso, cabía de todo e ninguén podía sospeitar que fose un círculo cultural de inspiración relixiosa ceibe. A acta de constitución firmouse no chalé de Manuel Beiras, na Rosaleda, unha mañanciña de frío, desas que din os nosos paisanos que “debeu nacer un escribán”. Era aquela unha estraña sociedade mercantil que, en lugar de dividendos, repartía débedas, pero o caso foi que puxo na rúa unha ducia de libros.

E chegou a década dos setenta: como xa había unha chea de coches particulares, abundaban as ocasións de toparse con tal ou cal pretexto. En canto se albiscou a chegada da democracia, Xaime Isla sacou do seu bolso inagotable outro proxecto. Agora convertírase no animador dun partido político: o Partido Popular Galego, do que foi presidente. Sentado na cabeceira da mesa, Xaime fervía daquela presentándonos programas, manifestos e organigramas. Tiña tantas ideas que non lle cabían nas palabras. Se por boa vontade e por claridade de ideas fora, outro galo cantara na política galega.

As eleccións do ano 1977 déronnos unha labazada, pero nin por eso perdeu Isla o seu optimismo. Simplemente deulle un xiro ao temón e concentrhou o seu traballo

na editorial Galaxia e noutras tarefas, sempre cunha caldeira de proxectos fervéndolle na cabeza.

Daquela foi cando construíu unha casa en Raxó, e desde entón naquela beiramar que parece unha pintura do *Quattrocento*, entre Raxó e O Grove, seguimos a vernos cada ano polo verán. Incluso se imos de pesca na compañía de ben queridos amigos, mentras Marcelo Agís rema, prepara as liñas e calcula por meridianos e paralelos o lugar axeitado para a pesca que haberá ou non haberá, Xaime segue a expoñernos proxectos, animar aos indecisos, quentar aos tépedos, axoar escépticos...

Cantos o coñecemos, sabemos que, cando se escoiten as trompetas do Xuizo Final e ande o mundo todo revolto, áinda quedará un home optimista, bondadoso, tratando de endereitar el soño aquela desorde universal sen outro procedemento que a palabra afervoada. Eu non podo menos de imaxinalo, áinda en tal trance, falando con uns e con outros, expoñendo proxectos, persuadindo ao Anti-cristo e contando dun libro que está escribindo e que nin naquel día terá rematado. Del sabemos, polo de pronto, o tema. Por descontado, Galicia, a forza da relixión, a ilusión da mocidade, o poder da solidariedade...

Xaime Isla é dos que coidan que, en calquera tempo, “os tempos son chegados”. E, desde logo, se tivera habido moitos coma el, mesmo sería realidade a profecía.

CARLOS BALIÑAS

XAIME ISLA, UNHA LEMBRANZA

Andaba o ano 1962. Un fato de mozos de Pontevedra tiñamos inquedanzas (inquedanzas glémbraste, Tino?). Galicia andaba en nós, áinda que algúns non eramos conscientes, cabalmente, daquela inquedanza. Buscabamos algo, sen ter claro que era o qué.

Quixemos constituír unha asociación, Os Novos, que atopou todos os atrancos administrativos ata impidir o seu nacemento, mais non a súa actividade. Tivemos que burlar á Administración trocándolle o nome polo máis lírico e menos comprometedor de Amigos de la Cultura (*sic*).

É bo deixar constancia daqueles mozos: Tino Caamaño, Fontenla, Tristán Brea, Suso López, eu mesmo. Tentamos facer cousas: impartir clases de galego, crear conciencia a prol da liturxia na lingua “vernácula”, desenvolver, con non poucos atrancos, un programa radiofónico semanal, lecturas teatrais, organizar na Boa Vila as “campañas do peso para o teatro galego”, recitais de poesía, artellar ciclos de conferencias encol de variados temas relacionados coa Terra: dereito civil, economía, a Igrexa e Galicia...

Gardo lembranza vivísima daquel 17 de maio de 1964, segundo Día das Letras Galegas que fora adicado pola Academia á memoria de Castelao. Conseguimos pola amabilidade do propietario de Radio Pontevedra, emitir a primeira entrega do noso programa *Aquí Galicia*, en galego, fito na historia da emisora. Gravarámolo uns días antes, co obligatorio paso previo da censura administrativa, e xuntámonos na casa de Suso López —na que os dominigos pola noite uns cantos escoitabamos *Aló Galiza*, programa co que o Xesús Pena, dende Radio París mantiña acesa a chama da comunicación en lingua galega— os que tiveramos a máis directa colaboración na elaboración dos textos emitidos e da súa locución radiofónica. Era ás once da noite e o programa tiña unha duración de media hora. A derradeira intervención era a de Xosé Brea declamando de xeito inesquecible o “Irmán Daniel”, de Ramón Cabanillas. Todo era emoción pola nosa parte cando, cinco minutos antes da hora prevista para rematar a emisión co verbo teatralmente declamatorio e solemne do Brea, interrompeuse o programa gravado para dar paso a unha polifónica versión de “Negra sombra”... Quedamos abraiados (lembra de que estou a falar de 1964) e liscamos todos para cada súa casa, certamente preocupados e temerosos. Erámos conscientes de que dicir, pública e radiofonicamente, naqueles anos:

*morreu do mal dos bos e xenerosos,
morreu de amor á Terra*

referido a Castelao podería ser moi mal recibido polas “autoridades competentes”. Ao día seguinte soubemos, con alivio, o que tiña acontecido: aos responsables da emisora gustáralles tanto o programa que o completaron con media hora de música galega, para finalizar as emisións do día, a carón das doce da noite, co “Irmán Daniel”, pregrado por nós.

Foi por aquel tempo que coñecín a Xaime Isla. Quedaramos citados na cafetería do desaparecido Hotel Universo, de Pontevedra, Tino Caamaño e Xosé Luis Fontenla, que actuarían de presentadores, Xosé Tristán e mais eu, para sermos presentados con Xaime Isla. É certo que a terra estaba abonada, pronta para recibir a semente de galleguidade que o verbo aceso e apaixonado de Xaime sementou naqueles mozos de vintepoucos anos.

De entón é a nosa amizade. Foron anos cheos de traballo pola Terra, de colaboración en todalas tarefas que era necesario emprender para achegar ao galeguismo moderado as capas máis concienciadas da nosa xeración, de procurar ter unha presencia e unha voz na Boa Vila de Castelao, Lousada Diéguez, Amado Carballo... Había que levar a mensaxe: artículos na prensa, colaboracións radiofónicas, conferencias, artellar grupos culturais... en fin, moverse.

A principios do ano 1958 saíra do prelo o número 1 da *Revista de Economía de Galicia*, publicación periódica —en lengua castelá, por mor das leis vixentes— do Departamento

mento de Estudios Económicos da Editorial Galaxia. O seu director, e, teño para mí, o seu decidido impulsor, era Xaime Isla, quen alumíñou e publicou relevantes traballos na *Revista*, a que se ocupou de todos os temas económicos relevantes ata o seu derradeiro número, o 68, publicado en decembro de 1968, desenvolvendo a súa andaina ao longo de 11 anos, tempo que dá unha idea do esforzo que tiveron que facer a Editorial, o equipo redactor da *Revista* e mais seu director.

A *Revista* era unha miscelánea da problemática económica non só galega, como ameritan os artículos nela publicados, dos que cita algúns dos títulos: “La Banca y Galicia”, “Galicia, región subdesarrollada”, “Regionalismo económico”, “Las granja agrícolas danesas”, “Los problemas financieros y el desarrollo regional”, “La deshumanización del desarrollo”, estudios económicos de bisbarras, os números especiais adicados a Cruz Gallástegui e ás economías rexionais en Europa, etc. Os autores que nela publicaban sentaron as bases da análise económica galega: o propio Xaime Isla, Xosé Manuel Beiras, Domingo Quiruga, Rivas Briones, Lugrís, Valentín Paz-Andrade, Avelino Pousa, Xesús Cambre Mariño... Destacaban os artículos de opinión baixo o título “Perspectivas”, que hoxe ainda se poden ler con grande interese e que ben podían ser da man do propio Xaime.

A miñ, debo significalo, o coñecemento serodio da *Revista* serviu-me como impulso e alicerce para, anos despois,

elaborar algúns traballos de investigación sobre da problemática do aforro e da inversión na Galicia, nos que puiden contar coa opinión e o consello, sempre ponderados, de Xaime Isla.

Eran os tempos nos que aquel Día de Galicia ficamos abraiados cando, á saída da misa de Rosalía en San Domingos de Bonaval “os grises” bateran no Xaime, levándoo detido, denunciándoo e procesándoo por berrar públicamente “Viva Galiza Ceibe” (anos despois o Tribunal de Orden Público absolvérao co argumento da singularidade e non pluralidade do berro).

Eran os tempos nos que se preparaba a transición política, e se constituía o Consello de Forzas Políticas de Galiza, dábanse a coñecer as “Bases constitutivas da Nación Galega”, encetábase a formación de grupos que devirían en partidos políticos, buscábanse contactos con outras forzas nacionalistas do Estado...

Algúns de Pontevedra participamos na creación do Partido Galego Social Demócrata, en representación do que asistín a unha xuntanza no Hostal dos Reis Católicos con Xaime e García Agudín, líderes da Democracia Cristiá, e un representante da UPG, tentando programar accións en común, que non callaron.

Anos despois Xaime Isla dirixe a *Revista Galega de Estudios Agrarios* editada polo Servicio de Publicacións da Xunta de Galicia, dende 1979, que, en certa medida, enlazaba co aquel espírito que xa latexaba na *Revista de Econo-*

mía. De novo, xa non tempos preautonómicos, “tíñase que estar” sementando galeguidade.

Nos primeiros anos 80 Xaime requeriu a miña colaboración co Consello de Administración da Editorial Galaxia, tendo a oportunidade de traballar desde entón no proxecto editorial que lle é tan querido. Se xa tiña referencias abondosamente contrastadas do seu entusiasmo e entrega, o traballo común en Galaxia ten servido para reforzar unha amizade de máis de trinta anos e, penso, contribúe, áinda que cativamente, a facer realidade un dos soños de Xaime, ao que lle ten adicado moito máis do racionalmente esixible.

A súa capacidade organizadora, o seu entusiasmo, comparable ao do mozo máis enfervorizado, e a súa lealtade a un proxecto, son o mellor exemplo que un pode seguir recibindo.

RAMÓN BARRAL ANDRADE

A BIBLIOTECA FANTÁSTICA DE XAIME ISLA

Xaime Isla, a semellanza de moitos grandes economistas que foron estadistas, homes de negocios e sabios profesores, foi tamén ó longo da súa vida, e continúa a ser un home polifacético, o que sempre consegue sorprender ós seus interlocutores. Profesor de Economía, avogado de prestixio, home de empresa eficaz, político e tamén, e esta é a faceta del da que eu máis gusto, sabio erudito e bibliófilo.

Dende sempre sentín fascinación polas bibliotecas, tanto na súa dimensión más puramente intelectual como na de espacio físico, un lugar para min dotado, quizás debido a precoces lecturas, dun simbolismo case máxico. Con estes antecedentes non é de estrañar que simpatizara rapidamente cun grupo de rapaces galeguistas que se reunían nunha curiosa biblioteca de Vigo e coa persona que deseñou esa biblioteca, Xaime Isla Couto.

Xaime, un home que ama os libros tamén como obxectos físicos, deseñou unha biblioteca na que estivese encadernada en pel e cartón toda a sabiduría da humanidade,

unha biblioteca total que recollería as obras máis importantes dos máis sobranceiros pensadores en todas as áreas do saber relativas ó home. Pero esta biblioteca vai máis alá de ser unha mera acumulación de libros, pois foi concebida tamén como un lugar de encontro, un sitio onde homes e libros compartisen vivencias, dialogando e enriquecéndose mutuamente.

Inmersa nun proceso de continua reorganización, caótica e desordenada, como a mítica biblioteca de Babel soñada por Borges, nela pódese atopar o magnífico *Capital e interese* de Böhm-Bawerk ó carón da *Sociobioloxía* de Wilson e o mítico *Camiños de utopía* de Martin Buber, nunha confusión aparentemente non buscada que sen embargo a dota da lóxica interdisciplinar que lle quixo outorgar o seu creador, de tal forma que o curioso merodeador nos anaqueis da biblioteca atope libros que chamen a súa atención e que non teñan que ver co obxecto primixenio da súa busca.

Un estudio detallado da biblioteca amosa a evolución das ciencias sociais en Galicia. Os libros más antigos son coleccións de clásicos do pensamento editados en vellas editoriais republicanas e primeiras edicións dos autores clásicos do pensamento nacionalista galego como Vilar Ponte, Risco, André e Castelao.

Os libros da posguerra reflicten o interese de Xaime polo que vai ser unha das maiores adicacións na súa vida: a economía política. En vellos tomos do Fondo de Cultu-

ra Económica ou de Aguilar escóndese o mellor da sabedoría económica occidental, *A teoría xeral de Keynes*, *A riqueza das nacións* de Smith, *Os principios de economía política e tributación* de Ricardo, *Os principios de economía* de Marshall, o monumental *Apoxeo do capitalismo* de Sombart, curiosidades como *A guerra no pensamento económico* de Silberner e outras moitas obras mestras que conformaron durante decenios a mellor biblioteca de economía de Galicia e foi o cerne das futuras Facultades de Economía galegas. Nos anos setenta, xa afianzados os estudos de Economía na universidade galega a biblioteca comeza a abrirse a ciencias sociais emerxentes e de pouca tradición anterior en Galicia como a Socioloxía e a Ciencia Política, anticipándose a institucionalización destes estudos na universidade. O fenómeno relixioso, en todas as súas facetas e as ciencias da xestión, sen renunciar por suposto as disciplinas tradicionais, son as más recentes especializacións da biblioteca, sempre aberta, como o seu creador, á evolución do saber humano.

Lugar privilexiado no evoluír do galeguismo cultural e político de posguerra, a biblioteca, cálida no inverno e fresca no verán, é lugar de encontro de varias xeracións de galeguistas, un recuncho de paz e sosego no corazón de Vigo onde discorren apacibles conversas e encontros entre homes, entre homes e libros e entre homes e a súa historia e tamén son moitas tardes pasadas con Xaime na distribuidora Alonso, de Santiago, buscando encher este

marabilloso lugar das ideas que transforman e conforman o mundo.

Que saiban os que gozaron, gozan e gozarán deste lugar que, como o belísimo verso de Whitman, quen toca esta biblioteca está tocando a un home, a Xaime Isla Couto.

Feliz 80 cumpreanos Xaime.

MIGUEL ANXO BASTOS BOUBETA

O ENCONTRO CON XAIME

Atopeime con Xaime nun tempo de refacer camiños, nun tempo no que despois de moitas perplexidades e incertidumes tratábase de ir unindo os anacos para recomponer un conxunto coherente; recordo que aquel era tempo de reler a Gramsci. O día aquel no que o coñecín Xaime faloume de Antonio Gramsci de xeito fino, xusto e con palabra xenerosa como fai el. A duración do paseo fixose curta e daquel encontro xurdiu unha profunda intuición de acordos e de sentimientos achegados.

A medida que a nosa amizade se foi consolidando e estreitando, foi tomando corpo unha sorpresa continuada respecto das moitas cousas comúns que nos motivaban e preocupaban. Decote víase simultaneamente reflectido nel o eco sólido dos seus alicerces ó tempo que esa exquisita finura feita de apertura e tolerancia que o convirte nunha persoa chamada a comunicar como ninguén coas xeracións novas. Xaime comunica cos novos porque tendo vivido intensa e creativamente o tempo mozo da súa primeira xeración disfruta tamén dunha intuitiva sensibilidade

que lle permite ir percibindo en profundidade os cambios que van agromando o seu redor, as reorientacións que se van producindo na cultura, as ideas e os valores. Foi e é un fillo dunha xeración de intelectuais que viviron e tamén sufrieron en pel propia un matinado compromiso coa lucidez e a obxectividade alleo a todo fundamentalismo. A súa vivencia dos tempos da pre e da postguerra a pé de obra otorgoulles o privilexio de poder ollar os acontecementos desde unha atalaia de compromiso consecuente e sosegado. Esa mesma atalaia permitiulle a el e ós seus próximos vadear e mediar cando nunha xeira irrepetible feita de pulsións reactivas deron en tomar corpo nuns tempos condenados a ser tan ricos en vibrante proxección utópica coma en dogmatismo autosatisfeito e excluínte.

Xaime foi pousando e segue a deixar pousar o máis nobre dos pensamentos, das ideas novas que ata el van chegando. Nunca desestima unha opinión, sabe sempre buscar o positivo dentro de calquera idea ou fragmento de proxecto que se lle achega. A súa receptividade só é comparable á súa curiosidade intelectual. Recordo un día ainda recente cando, a propósito de falarmos dun suxerenente traballo de Michel Maffesoli sobre as novas solidariedades que están a agromar nesta xeira da modernidade tardía, reconeceu que a noite na que caíra ese libro nas súas mans non puidera poñerse a durmir ata dar rematado a lectura da elaborada reflexión do profesor francés.

Non hai moito, e no decurso dun recente congreso que

organizamos desde o centro no que compartimos ilusións e esforzos, estivo Xaime en primeira liña viabilizando todo o proceso, inspirando os seus obxectivos, oficiando des-tramente nas relacións e na resolución de todas as dificul-tades que agromaron, ó tempo que clausurando o encon-tró con ideas pertinentes e actuais. Isto e máis fixo sen que ó cabu deixase de sorprender ós relatores invitados co seu entrañable e exquisito agasallo duns retratos que el dera en ir debuxando ó abeiro das súas intervencións.

Se algo ten definido o itinerario vital de Xaime isto ten sido a súa capacidade de ir aportando ideas e promovendo proxectos. De entre os proxectos que animou ó longo da súa vida algúns foron froito do seu tempo e alí ficaron mentres que outros seguen áinda vicosos. Recordo hai bas-tantes anos cando por mor de andar eu a realizar un estu-dio sobre do libro galego, e nun momento no que eu aínda non trataba a Xaime, tiven ocasión de percibir a profunda e perdurable admiración que hacia el me transmitira Llo-ves, aquel que fora o primeiro comercial que tivera a edito-rial Galaxia nos seus inicios, cando me comentaba o elabo-rado proxecto que Xaime Isla fixera para poñer a andar a editorial. Cando eu falaba co señor Lloves, este había bas-tantes anos que deixara xa de vender os libros de Galaxia sen ter abandonado ese campo de actividade. Este profe-sional da venda de libros que coñecía ben o sector, reconhe-cía daquela que non resultaba en absoluto nada habitual que unha editora, e aínda menos se era da modesta condi-

ción de Galaxia, iniciase a súa andadura cimentada sobre dun proxecto tan solidamente planificado coma o que Xaime concibira daquela para a futura editorial.

Desde hai un par de anos un grupo de xente estamos a traballar con Xaime en facer posible o seu proxecto máis recente, o Instituto Galego de Estudios Comunitarios. Este proxecto tenta poñer os xermolos dun centro concibido a metade de camiño entre o labor de investigación e reflexión no ámbito das ideas e as ciencias sociais e humanas e as prácticas concretas daqueles axentes sociais que hoxe están a desenvolver a súa actividade en diversos sectores da nosa sociedade. En base ó legado da súa irrepetible e persoal biblioteca de ciencias humanas, áreas como as de socioloxía aplicada e desenvolvemento comunitario local ou a de ética e empresa, xunto coa área en xestación de pensamento e nacionalismo, teñen ido acadando niveis diversos de actividade ó longo destes dous anos de funcionamento. Desde a premisa de promover a continuidade entre algunas das vellas preocupacións do galeguismo histórico e a súa necesaria adaptación ós novos contextos e desafíos que os tempos nos van presentando o Instituto botouse a andar coa vontade de ser un espacio máis que axude a facer posible o ideal sempre renovado de vertebrar o noso país desde o reto de lle dar palabra e azos á sociedade civil.

Para os que traballamos cabo de Xaime aínda é unha incógnita cal poida ser o grao de consolidación e asenta-

mento que chegará a acadar o IGESCO e se o país coidará que é un proxecto que paga ou non a pena, o que si sabemos todos é que se o seu futuro dependese só do entusiasmo e o rigor aportado polo maxisterio e a dirección de Xaime, desde logo, este non había ser nunca menor ás mil primaveras.

XAN BOUZADA

POR UN CRISTIANISMO ENRAIZADO EN GALICIA

A Igrexa é omnipresente en Galicia e os galegos reciben da familia, dos cregos, do ambiente, etc., as expresións de fe na forma católica. Hai galegos crentes e galegos agnósticos, pero todos están afectados pola presenza ambiental do cristianismo. A fe dos católicos presenta diversos niveis expresivos: unha fe ilustrada, outras más cargadas de maxia, de fetichismo. Hai unha relixiosidade popular e unha relixiosidade non crécula.

Os galegos preocupados pola madurez humanista e cristiá dos seus irmáns senten con profundidade a necesidade dunha evanxelización que saiba unificar a cultura propia e a oferta cristiá. Un deses galegos é Xaime Isla Couto. Os condicionamentos que operan en Galicia e fan dos seus crentes cristiáns uns seres escindidos, son vellos. Fundamentalmente foi a Contrarreforma a que produciu o inicio dessa escisión.

Os militantes das Irmandades da Fala foron sensibles ao devandito problema de unificar cultura e fe. Buscaron testemuñas nos primeiros séculos v.g. en Prisciliano e pe-

diron a cregos como a P. Pedret que articulasen os parámetros desa unidade.

Afortunadamente desde o Vaticano II a reflexión teológica e antropológica ten avanzado en Galicia e hoxe estamos en disposición de intentar rachar con imposiciones de fe traducida noutras culturas. Podemos camiñar na fe desde un diálogo de fe liberadora e cultura galega. Así as comunidades da Igrexa católica galega poden ser de cren tes enraizados no país e con dimensión universal. Enraizar a fe en Galicia, inculturar esa fe, é esencial para a madurez persoal e isto tanto desde unha fe ilustrada como mesmo desde a relixiosa popular. Esta, por simple que sexa, ten que superar o máxico, fuxir de todo fetichismo e dirixirse cara á liberación.

Temos varios colectivos no país que entenden esta dimensión da fe e que traballan nesa dirección. Quizás o colectivo que máis pronto e mais perseverantemente teña feito este descubrimento e exercicio é o que se aglutina arredor de SEPT e da Comunidade de Nosa Señora da Guía e Santiago Apóstolo (Vigo). Xaime Isla Couto estivo nese colectivo desde o primeiro momento —arredor de 1965— e tivo sempre un rol animador e clarificador no proxecto de inculturación tanto na súa comunidade viguesa como na intención de estender o labor por toda Galicia...

É hora de subliñar a importancia histórica dese colectivo. Na propagación da liturxia en galego ante todo, pero

tamén na edición de obras de temática cristiá (A Biblia galega como máximo logro), na colaboración con outras comunidades cristiás, na apertura a todos os problemas desta terra, etc. Sept e a Comunidade devandita son os axentes dunha relevancia pastoral indubidable. Contaron coa colaboración do padre Xaime Seixas, que en paz descanse, xesuíta intelixente, ardente patriota e varón santo, pero globalmente son leigos cristiáns os que sempre levaron a responsabilidade no tratamento desta obra evanxelizadora de Galicia.

Xaime Isla Couto non só foi sempre un activo axente de pastoral cristiá, exerceu o seu maxisterio oral e escrito.

A proba de tanto interese evanxelizador está na súa fundación Centro de Cristianismo e Cultura integrado na fundación Xaime Isla. Ten como finalidade a “inculturación relixiosa dos valores galegos, no convencimento de que a nova sociedade terá que recuperar os valores relixiosos”.

No hai maior riqueza para un país que a presencia dialogante do cristianismo no seo da sociedade. Entre as variantes cristiás ningunha tan polimorfa como a católica, por iso posúe máis posibilidades de incorporar a súa mensaxe a todas as culturas e idiosincrasias. Agora ben, pasar dun cristianismo dialogante, más secular por menos clerical, é unha necesidade en Galicia onde a igrexa clerical se deixou hibridar e se apartou da raíz galega para vivir en superestructuras de poder e de elitismos. Esa é a grande aportación dos grupos de Irimia, dalgunhas parroquias

transformadas e concretamente dos socios de Sept e da Comunidade da Guía e Santiago Apóstolo de Vigo.

A entrega a este proxecto en medre de Xaime Isla Couto coa súa persoa e coa súa fundación destaca como fito do diálogo galeguidade fe, cultura galega cristianismo, saber relixioso e ciencia. Todo un fito na historia da Igrexa galega.

FRANCISCO CARBALLO

XAIME ISLA, A IMAXINACIÓN CREADORA DO GALEGUISMO

Nado en Santiago e toda a vida residindo en Vigo, Xaime Isla Couto é un home urbano con fortes raíces campesinas, pola orixe paterna nas terras do Ulla. Destas dúas vertentes, urbana e rural, pode que lle veña a súa preocupación por espertar nas clases medias urbanas a galeguidade acochada. Sempre o desacouga a insensibilidade amosada polos grupos sociais dominantes das nosas cidades, ás veces reticentes, cando non claramente hostís, a calquera intento galeguizador. Sabedor, por propia experiencia, de que o ciudadán medio galego, aínda que non falando na nosa lingua a cotío, procede, nunha ou dúas xeneracións, do labrego, loita por facelo consciente da súa orixe e coherente co seu vencello con esta terra e a súa cultura.

Membro dunha familia de nove fillos, tivo co seu irmán Ramiro, máis vello ca el, unha fermosa relación paterno-filial e de mestre-discípulo, da que tira a súa fonda e rexa formación galeguista. Ramiro Isla (ou Illa como el gustaba de chamarse), esquecido pioneiro do galeguismo

político nas Américas, exerceu sobre Xaime unha benéfica influencia a través dos libros que lle ía enviando, de conversas e cartas frecuentes coas que o induciu a iniciarse na escrita do galego, que encetaría cuns artigos en *A Fouce*, voceiro en América da Sociedade Nacionalista Pondal. Xaime foi absorbendo o pensamento e o ideario do galeguismo e a acción dinamizadora e divulgadora, que o incansable Ramiro levou adiante, e de aí saíu un entusiasta pulo de abranguer o país e de intervir na política, que callou en Xaime sendo ainda un neno. Así, estudiando o bachelato, forma xa un grupo que se adhire á Asamblea das Irmandades da Fala na Coruña, participa na creación do Grupo Autonomista de Vigo e o 14 de abril de 1931 proclama a República no Instituto onde estudia, horas antes do que se fixera en Madrid.

Na traxectoria de Xaime Isla sobrancean tres actividades que representan as características definidoras da súa vida: a de cristián, a de economista e a de político.

Como cristián de vella militancia, traballou arreo para conquerir a cristalización dunha liturxia en lingua galega; pero a súa loita non cesa con esa consecución, por saber que non abonda coa liturxia, senón que cómpre o uso continuado do galego no labor pastoral de cregos e bispos e só por ese vieiro rematará o divorcio entre a Igrexa e o pobo en Galicia e se chegará a unha auténtica encarnación da vivencia cristiá na realidade galega. Instrumento para esa loita foi a creación de diversos grupos de acción seglar

ó longo da súa vida e a institucionalización da Editorial Sept no ano 1965.

A súa vocación polos temas económicos principia na mocidade, ó tempo que a doutros rapaces galeguistas e baixo a dirección dos grandes mestres desa benemérita institución que tanto fixo polo coñecemento do propio país que foi o Seminario de Estudios Galegos. Por terras de Lalín e de Fisterra traballou con xentes do Seminario e de alí lle parte a idea de contemplar a nosa economía dende novas perspectivas. En viaxes a pé por camiños e corredoiras, coa *Guía* de Otero Pedrayo na man, na compañía dos seus amigos Ramos Colemán, Míguez Alonso, Vidal Rei, Hermida..., continuou observando os recantos e as bisbarras desta terra e extraendo consecuencias económicas das súas observacións.

Daquela vocación e destas observacións, adobiadas no permanente degoiro por facer entender as peculiaridades da nosa economía, nacen as súas colaboracións no primeiro *Grial, a Revista de Economía de Galicia* que el creou e dirixiu, e mais adiante a *Revista Galega de Estudios Agrarios*, o Departamento de Ciencia Rexional e os grupos de Estudios Comarcais que foron sementando paixón e interese por Galicia e polos seus problemas na mocidade universitaria de varias xeneracións.

O político Xaime Isla comeza a súa andaina moi mozo, nas Mocidades Galeguistas, e ten unha activa participación política durante a República, que inevitablemente —como

en moitas outras traxectorias personais— se frustra coa Guerra Civil e ha de reanudarse na posguerra, nunhas condicións completamente diferentes. Nos difíciles anos do franquismo, Xaime Isla entende que a batalla máis importante é a do prestixio da lingua e a cultura, e que a partires de aí xurdirán cidadáns galegos dos que poida agromar unha vida política de seu. A creación da Editorial Galaxia responde a esa idea, e a capacidade imaxinativa e organizativa do noso amigo deulle viabilidade, como Sociedade Anónima, a unha empresa de fondo calado político e cultural galeguista, nuns momentos nos que a sospeita sobrevoaba as cabezas de todos os galegofalantes. Desas ideas e nese contexto, nace a Editorial Galaxia, entidade de sobranceira importancia social e política na historia galega dos últimos anos, e ven a luz os primeiros números da Colección Grial onde están, más ou menos explícitas (os tempos non permitían moitas claridades), as súas preocupacións porque sexa recoñecida a singularidade histórica de Galicia nun plano de igualdade e harmonía coas outras nacionalidades do Estado Español.

Ás tres facianas de Xaime Isla que vimos de suliñar, engade el mesmo a cultura e conxúntaas deste xeito:

Repensar Galicia, proxectar Galicia, fazer Galicia e non só como cultura, como fin, como creación colectiva de valores, senón como economía, medio ou base da nosa supervivencia e desenvolvemento material e como política ou vontade e acción liberadora no dobre sentido

de acadar o recoñecemento dos nosos dereitos e poderes propios de pobo diferenciado e de subordinar ou encaixiñar aquela base material á organización dunha convivencia social máis xusta e á realización final daqueles valores culturais.

De certo, a cultura, a relixión, a economía e mais a política son eidos nos que Xaime aportou a súa imaxinación creadora, sempre con entusiasmo e sobre todo a través da palabra.

Ó longo de toda a súa vida, Xaime Isla foi un imaxinador e un creador de ideas e institucións. Da súa imaxinación creadora, como unha das súas más definidoras calidades, falan Ramón Piñeiro e Paco del Riego. Coinciden, os que con el traballaron durante anos e foron testemuño diario dessa característica sobranceira de Xaime. Tamén el se considera a si mesmo proxectista ou ideador, deseñador de iniciativas e realizacións. Por iso, para el a felicidade é a esperanza creadora, sempre inacabada, quere dicir un proceso continuo de imaxinar ideas e proxectalas na realidade.

Sempre con entusiasmo. Cun entusiasmo xuvenil que concita ó seu redor mozos contaxiados pola vitalidade dun “vello” buligante e imaxinativo que os sobarda con entusiasmo.

E a palabra. Como non falar da palabra de Xaime Isla. Da verba fonda, expresiva e sorprendentemente doada de Xaime. O don da palabra e a resistencia a coller a pluma, *leiv motiv* entre os seus amigos, ata o punto que el mesmo

se fai eco desa resistencia nuns versos que lle adicou a Paco del Riego nos que bromea con que Paco llos recibira dicindo: “¿por que non escribirá ese ensaio para o *Grial*? Cando Xaime fala —nun café, durante unha viaxe ou pa-seando— sempre aporta novas e boas ideas, e moi ben expresadas; os que escoitamos temos que lamentar que non as escriba ou, xa que non o fai, que non nos dea a posibili-dade de gravar as súas verbas. Cáseque nunca é posible porque a exposición xorde sempre inesperada, súpeta e sen que o propio orador lle dea importancia. Como naquel 28 de agosto de 1990, na Igrexa de San Mingos de Bonaval, con Ramón Piñeiro de corpo presente, cando Xaime se adiantou a carón do cadaleito e encetou unha improvisada intervención, mestura de oración fúnebre, discurso político e tenra despedida. Entón a súa verba es-tivo máis fonda e máis expresiva que nunca e sobor de todo máis inesquecible.

Pero por riba do que xa se leva dito, Xaime Isla Couto é un home bo de alma limpia e verba tolerante e un home xeneroso que brindou e brinda todo o que ten a prol de Galicia e dos galegos.

BENXAMÍN CASAL

UN RECORDO DE RAMÓN PARA XAIME

Hai xa bastantes anos, unha mañá azul de primavera, andabamos paseando á beira do mar, en Baiona, Ramón Piñeiro, Marino Dónega e mais eu. A conversa, que diríxía Ramón, xiraba arredor de Xaime Isla. Falaba dos seus valores, entre os que destacaba a intelixencia creadora e a xenerosidade, e da súa contribución fundamental ás tarefas do galeguismo da posguerra. Excuso dicir que Marino asentía e que de cando en vez subliñaba aquelas palabras con algúns detalle ou algunha anécdota reveladora.

Nun momento, facendo un alto, Ramón dixo que cumplía facerlle unha homenaxe a Xaime Isla. E de seguida, como se tivese presa en materializar a proposta, púxose a especular en qué cousa podía consistir aquela homenaxe. Estaba preocupado porque, coñecendo como coñecía ó amigo, non quería de ningún xeito violentar a súa modestia nin torcer a súa tendencia a manterse apartado de toda vida social, áinda aquela máis directamente relacionada co mundo da cultura galega.

Durante uns minutos, como se pensase en voz alta, Pi-

ñeiro foi debullando diante de nós as posibilidades que se lle ían ocorrendo, que el mesmo descartaba unha por unha por non consideralas adecuadas á personalidade de Xaime. Non recordo os pormenores das distintas propostas, pero acórdome ben da preocupación por atopar unha que fose plenamente satisfactoria. Despois de darlle moitas voltas, Ramón volveuse cara a nós e preguntounos qué nos parecía.

Eu observei a Marino, que pola súa parte tamén me observaba a min. Estaba serio, con ese xesto tan característico del que consiste en chiscar a medias un ollo, apretar a boca ata ocultala case co bigote e facer a continuación un movemento coas mans voltas cara a arriba destinado a acentuar unha expresión de perplexidade ou impotencia. Sen interrupción a penas, botando o corpo para atrás e debuxando un sorriso pícaro de trasno maligno, dixo: “Home, ó mellor podiamos dicirlle unha misiña”.

Por suposto que rimos todos, incluído el mesmo, coa ocorrencia de Dónega, tinguída por outra parte de simpatía. Despois de que Ramón lle fixera un comentario sobre a súa vocación irrenunciable polo humor e o enxeño, acordamos seguirlle dando voltas ó asunto, pero sen esquecelo, pois o que estaba claro era que a Xaime había que facerlle unha homenaxe. Marchamos de Baiona en coche, coa risa solitaria de Marino no asento de atrás, gozando a solas coa súa broma, e falando xa de outras cousas.

Anos despois, unha semana antes de morrer Ramón Pi-

ñéiro, unha mañá quente de agosto estabamos os dous de tertulia no xardinciño da casa de Blanquita Penzol, en Castropol, sentados á sombra. Ramón atopábbase xa moi afectado pola enfermidade, pero perfectamente lúcido e cheo de ánimos, incluso facendo proxectos. Recordo que me falou da necesidade de estudiar ben a figura de Murguía e que me invitou a facermos algunha cousa xuntos no futuro, quizais un libro. Despois, cambiando de tema, díxome que daquel ano non podía pasar a homenaxe a Xaime.

Era unha obsesión que tiña, consciente do moito que Xaime fixera caladamente polos demais e o pouco que recibira a cambio. Do pequeno núcleo de amigos que organizaron e dirixiron Galaxia, Xaime foi o que tivo menos reconocementos públicos, sobre todo pola súa maneira de ser. A Piñeiro esto parecía lle unha inxustiza que había que reparar, aínda que ó propio Xaime non lle importara, pois tratándose dun santo, como o propio Ramón adoitaba dicir, estas cousas das homenaxes non entraban nos seus cálculos.

A inxustiza da que falaba Piñeiro repárase hoxe en parte con este libro que lle dedicamos os amigos. Para quen consagrou unha boa parte da súa vida a facer libros para outros, coidamos que esta podía ser a forma máis acertada. Non estou seguro de que atinaramos plenamente, sen embargo, pois penso que aquela proposta de Mario Dónega, bromas cariñosas a parte, era quizais a que

mellor se adecuaba ó espírito de Xaime. Que nos perdoe entón por irromper desta maneira na súa intimidade, forzando a súa discreción, e que pregue por nós, cando el volva á paz de todos os días. Na misa que a diario se celebra no seu corazón, aí si, con seguridade, estaremos todos presentes.

CARLOS CASARES

UN HOME DA CULTURA COMPROMETIDO COA SÚA FE

Hoxe estase a falar dunha “nova evanxelización”. Para chegar ós homes e mulleres deste tempo a evanxelización ten de inserirse na “nova cultura, sen que iso signifique confusión, senón distinción en harmonía”. Así afirmaba Paulo VI: “Evanxeo e evanxelización non son necesariamente incompatibles coa cultura humana, senón que teñen capacidade de compenetrarse con ela sen someterse ó seu dominio. Hase de facer a síntese fe-cultura, de xeito que a cultura axude a coñecela e interpretar a fe, e que a fe así mesmo xenere cultura”.

A Igrexa enteira está comprometida neste achegamento mutuo. Certamente o Maxisterio pode sinalar os grandes principios de interrelación. Pero son os leigos cristiáns —metidos vocacionalmente nas realidades temporais— ós que lles cómpre levar a mensaxe do Evanxeo ás estructuras humanas nas que están como principais protagonistas.

Xaime Isla Couto foi e segue sendo un dos leigos cristiáns que vive harmonicamente fe e cultura. Mais áinda:

quere animar a fe desde a cultura —unha cultura, neste caso, impregnada de galeguidade— e traballar no espallamento da cultura desde a súa condición de crente.

Isto foi posible pola súa educación e o seu compromiso cristián ó longo da súa vida.

Nacido en familia fondamente cristiá, procurou alimentar a súa fe na Palabra de Deus, na lectura dos libros relixiosos, na reflexión teolóxica. Sempre atento a aumentar a súa cultura relixiosa, acode áinda hoxe á Escola de Teoloxía para leigos e ós ciclos de Conferencias sobre temas relacionados coa fe e coa moral cristiá.

Nunca tivo receo de aparecer como home de práctica relixiosa e de senso apostólico: animador das Misas en galego, membro da Comunidade de vida cristiá, colaborador da Catequese no medio rural, preocupado por espallar a Doctrina Social da Igrexa, impulsor da Comisión Diocesana de Xustiza e Paz, comunicador fácil coa xuventude pola súa conversa culta e animosa.

Nos seus proxectos intelectuais e vitais procurou unir catolicismo e galeguidade. Membro fundador de Galaxia e Sept, interesouse polas publicacións relacionadas coa fe e a Igrexa en Galicia. Unha mostra da súa preocupación pola presencia da lingua galega na Liturxia, son a súa participación nas peticións ós bispos galegos e á Roma para que se autorizase o uso do Misal e dos libros litúrxicos na nosa fala, e a publicación da Biblia en galego. Áinda hoxe é de destacar a súa colaboración na edición

de *Badal*, unha publicación dos textos litúrxicos da misa dominical e comentarios para a homilia.

Non debo deixar de aludir á Fundación que leva os apelidos da súa familia. Nesta Fundación socio-cultural, creada no final de 1987, contémplase como terceira finalidade “a de axudar ás tarefas que veñen realizándose na nosa terra a prol da inculturación dos valores cristiáns na sociedade galega, e singularmente no arraizamento e difusión da liturxia vernácula, e pola encarnación vital e creadora daqueles valores na construción da comunidade en colaboración solidaria con tódolos demais esforzos e ideas humanistas”. Un dos membros do Consello rexidor da Fundación estará designado polo bispo da diócese de Tui-Vigo.

Outros neste libro-homenaxe loarán os compromisos de Xaime coa terra, coa fala, coa cultura, coa galeguidade, co pobo de Galicia, no eido da cultura en xeral, da política, da economía ou da docencia. Eu teño que ponderar a súa fe publicamente manifestada e vivida.

XOSÉ CERVIÑO
BISPO DE TUI-VIGO

ECONOMÍA E INSTITUCIÓNS

¿Por que algunas persoas transcendan da súa función de meros profesores para transformarse en mestres? Do profesor cabe esperar que saiba transmitir ós seus alumnos o estado do coñecemento e da arte nunha determinada disciplina; pero o mestre non se limita a esta función, senón que é capaz de ir máis alá do que está nos libros para achegar o seu particular xeito de enfocar os problemas e a súa capacidade para analizar criticamente a validez dese coñecemento á hora de afrontar os problemas da realidade concreta na que vive. É esa capacidade de creación a que marca e deixa pegada perenne nos seus discípulos.

Para min, o mesmo que para outros que pasamos polas aulas da vella e querida Escola de Peritos da rúa Torrecedeira, Xaime Isla foi un deses raros, por escasos, mestres cos que un, en ocasións, ten a fortuna de atoparse. Pásados aqueles anos, a vida non me deu a oportunidade de frecuentar como quixera o contacto co mestre; e el, pertencente a esa especie de sabios que utilizan máis o maxis-

terio da palabra có da pluma, non favoreceu cos seus libros ese contacto para os que estamos fóra do país. Pero a influencia daqueles anos nas aulas e nas longas conversas que con el mantiñamos algúns dos seus alumnos influíron e marcaron a traxectoria de moitos de nós. No meu caso, o meu interese e posterior dedicación á Economía como disciplina científica.

Chegado a esa idade en que un comeza a ser consciente das influencias recibidas, hai dous aspectos do maxisterio de Xaime Isla que creo que deben ser destacados. En primeiro lugar, o seu xeito de exerce-la docencia e de achegarse á análise dos problemas, xa fosen económicos, sociais ou políticos. En segundo lugar, a importancia que lles concedía ás institucións no desenvolvemento económico.

ABRIR PORTAS E NON CERRALAS

Na súa conferencia de despedida para trasladarse ós EE.UU., cando o diluvio do fascismo e o nazismo europeo comezaba a desbordarse e a ameazar a todos aqueles que defendían a liberdade e a democracia, Josep A. Schumpeter dicíalles ós seus alumnos da Universidade de Viena que nunca se podería falar dunha escola schumpeteriana, porque a súa función como profesor fora abrir portas e non cerralas.

Este xeito de entender a docencia e de conducir os seus novos alumnos cara ós problemas científicos, sociais ou

políticos define perfectamente a actitude de Xaime Isla. Recordo, e añoro, as longas conversas na súa casa de Vigo ou, co fondo da ría de Pontevedra, en Raxó, nas que participaban Quico Domínguez, Xerardo López Araújo —desgraciadamente desaparecido en data recente—, Eduardo Butragueño, Javier Rodilla e Demetrio Sáez de Viteri. Eran os anos finais da década dos sesenta e primeiros setenta, cando, co trasfondo de maio do 68 e a proximidade do esgotamento biolóxico do franquismo, algúns de nós comezabamos a definir as nosas actitudes políticas e sociais. Don Xaime nunca aproveitou o maxisterio para imponer as súas ideas, senón que nos conducía cara ós problemas, e abríanos portas para que nós procurasemos as nosas propias respuestas manexando a caixa de ferramentas que o coñecemento científico e as distintas ideoloxías poñían a nosa disposición. O seu talante liberal facíalle ser tolerante cos nosos excesos xuvenís. Iso si, quizais recordando o consello que Gunnar Myrdal deu ós universitarios que o escotaban na súa famosa conferencia pronunciada no Cairo no ano 1955, animábanos a ser rebeldes mais competentes.

A IMPORTANCIA DAS INSTITUCIÓNS NO DESENVOLVEMENTO ECONÓMICO

A segunda ensinanza de Xaime Isla que o paso do tempo non borrou senón, pola contra, acentuou, é a súa insistencia na importancia das institucións económicas, so-

ciais e políticas no desenvolvimento económico e na mellora do benestar das sociedades.

O enfoque institucionalista do comportamento económico e as teorías do desenvolvimento endóxeno constitúen na actualidade algunas das liñas más fructíferas de investigación na economía, así como das recomendacións de política. Pero nos anos cincuenta e sesenta, cando Xaime Isla defendía estes enfoques para analizar a situación e posibilidades económicas de Galicia, significaba enfrentarse case que en solitario coas formulacións miméticas e acríticas dos que pensaban que para impulsar o desenvolvimento económico abondaba con copiar os esquemas de industrialización baseados nos modelos simplificados de crecemento económico que acentuaban a dotação de recursos, en particular de capital (exterior), e a importancia de dispoñer de grandes empresas.

Loitando contra corrente —tanto do pensamento imperante na Universidade como das directrices da planificación dos sesenta— e contra os tópicos sobre o individualismo e a escasa proclividade natural dos galegos para as actividades económicas (como se a providencia distribuíse caprichosa e discrecionalmente este don entre os diferentes países ou pobos), Xaime Isla poñía o acento na importancia dos condicionamentos institucionais que obstaculizaban o crecemento e impedían o desenvolvemento do país das capacidades empresariais dos galegos.

Nas súas palabras e nos seus escritos xurdían así as li-

mitacións que, ó comportamento económico productivo, significaban a ausencia dunha información económica axeitada dos distintos sectores da economía galega; a desestructuración que impedía que Vigo e A Coruña xogasen o papel de metrópoles e estimulasesen unha apropiada especialización productiva dentro do territorio; os problemas de producción e comercialización da producción agropecuaria debido á inexistencia de canles de distribución axeitados; o marco legal que lle impedía ó sistema financeiro galego, en particular ás Caixas, asignar productivamente o aforro do interior e do exterior; a escasa profesionalidade da banca autóctona que lle facía caer nas mans da foránea; o limitado, por non decir inexistente, papel que xogaba a Administración pública no estímulo ó desenvolvemento de Galicia; a ausencia de incentivos apropiados para estimular a cooperación empresarial; ou a falla de dinamismo e capacidade de innovación da organizacións patronais e gremiais galegas, ancoradas na rotina e nos privilexios.

Pero, Xaime Isla fíxono ver estes problemas e actitudes como o resultado da falla de incentivos e institucións económicas axeitadas á realidade galega e non como o resultado inevitable dunha peculiar idiosincrasia do galego. Este xeito de aproximarse ós problemas evitaba caer no pesimismo e no derrotismo, tan frecuente noutras análises. Pola contra, animábanos a cambia-las cousas. De aí a súa chamada ó estudio da realidade concreta, para, a partir do seu coñecemento, propoñer e impulsa-lo deseño de novos

incentivos e institucións que desenvolvesen o potencial endóxeno de Galicia.

Pero esta chamada á acción non caeu nunca no empirismo ou, aínda peor, no arbitrio, que tanta raigame tivo no noso país. Sempre nos animou a combinar a teoría económica coa análise da realidade concreta. Por iso nas súas propostas sempre tivo moi presentes as recomendacións derivadas da ciencia económica, en canto á necesidade de que as iniciativas, tanto privadas como públicas, estivesen dirixidas por criterios de racionalidade económica no uso dos recursos escasos. Así, cando acentuaba a necesidade da cooperación entre empresas industriais ou agropecuarias galegas non era para proponer terceiras vías, senón para aproveita-los potenciais económicos que a cooperación lles ofrece ás pequenas e medianas empresas para defenderse e triunfar en mercados cada vez máis abertos e competitivos. E hai que recoñecerlle, tamén neste terreo, que a realidade empresarial e a teoría económica viñeron darlle a razón.

Moitas destas ideas e recomendacións que don Xaime nos expoña nas aulas véxoas agora recollidas nun libro editado pola Fundación Otero Pedrayo. O lector poderá comprobar nel a vixencia deste pensamento para contribuir aínda hoxe, como di o título do libro, a construírmos Galicia.

ANTÓN COSTAS COMESAÑA

UNHA RELEMBRANZA RELACIONADA CON XAIME ISLA

Recordo a Xaime Isla antes da Guerra Civil. Os catro anos que nos separan situábanos a el como un home feito e derecho dende os meus 15 anos de rapaz inconformista que pretendía poñer o mundo patas arriba dándolle a volta.

O escenario onde se desenvolvía a vida cultural e política de Santiago dos anos 35/36 era moi pequeno; discorría dende o Derbi, a carón do Castromil (toda unha institución para se comunicar na Galicia), o Toural, as rúas do Vilar e a Nova, e o Colexio de Fonseca onde se ubicaba o Seminario de Estudos Galegos —torre de amor e de saber galego, que impuña respecto a todos, tan esquencido hoxe pola universidade oficial.

Uns dos homes que se vián entrar e saír do Seminario eran Xaime Isla e Paco del Riego. Logo soubemos da collabora de Isla nos equipos de traballo do estudio das comarcas galegas.

A inquietanza política da xente nova (eran tempos de inqueda creación en toda a Europa dos que aínda hoxe se segue a vivir) andaba máis ben polas rúas do Vilar e a

Nova. Recordo a Xaime Isla nun grupo no que estaban entre outros mozos Del Riego, Brañas, Queizán, Pousa... representando ás Mochedades Galeguistas.

Nós, os inconformistas con todo, cos nosos 15 anos, andabamos metidos nas Xuventudes Unificadas de comunistas e socialistas, nas que os socialistas pouco tiñan que facer pois estabamos “conducidos” por un do PC, un tal Rial, que axiña no agosto do 36 deu a súa vida nunha cuneta.

Os galeguistas e os “unificados” ollabámonos de reollo polas rúas. Recordo que para as eleccións de febreiro do 36 fixera un debuxo (traballando dende moi neno no taller de meu pai, por rutina dábaseme pola cartelística) no que facía unha comparanza da sinxeleza da cruz cristiá, fronte á retorcida nos seus catro brazos que presentaba o emblema da JAP (Juventud de Acción Popular), para tirar a conclusión de que aquela cruz retorcida xa non representaba a doctrina de amor e humildade do cristianismo, e que tiñamos que votar ao Frente Popular. O texto do panfleto estaba escrito en galego.

Xesús Parrado, o mandamáis do PC en Santiago, que en agosto do 36 tamén pagou coa súa vida semellante atrevemento, chegou a saber do meu debuxo e pretendía publicalo en *Mundo Obrero*. O grupo de mozos galeguistas tamén coñecía o debuxo e as intencíos de Parrado, quen, segundo eles, pretendía cambiar o texto para castelán. O único que non estaba enterado deste lerio era eu, pero o grupo galeguista, no que se mal non recordo estaba tamén

Xaime Isla nese intre, paroume na rúa Nova, fronte ao que entón era o Hotel España, para pouco menos que obrigarme a que non cedese á pretensión de Parrado. Penso que a cousa non pasara de aí, mais, curiosamente, relémbro hoxe como unha mostra do que siglas e definicións poden separarnos, namentres o fondo da cuestión nos unía.

Xaime Isla non deixou de traballar por Galicia no posible de cada intre. Recórdaselle nos principios da Editorial Galaxia, e sobre todo na dirección da *Revista de Economía de Galicia*, que foi sen dúbida, a revista de economía máis importante que tivemos na nosa terra, feita en tempos difíciles, realizada dende a súa fabricación gráfica cunha gran economía de medios e cun gran rigor, sen verniz ningún, non como as que se fan hoxe con moito verniz e con moito menos sentido económico, no fondo e na forma. Na América, polas mesmas datas, e cos mesmos nomes no fondo como eran Parga Pondal, Gallástegui... tamén estabamos intentando facer algo semellante na Editorial Citania, polo que está visto que, aínda que nos separasen os océanos de auga, e dos outros, sempre estivemos traballando no mesmo.

DÍAZ PARDO

CHÁMASE XAIME

Era o venres 27 de outubro de 1995 e un grupo de case cincuenta persoas dos que nos integramos arredor de Badal xuntabámonos no Seminario Maior de Vigo. Iamos ter unha celebración moi especial e entrañable. Tres eran os motivos daquela xuntanza na que se respiraba un fondo ambiente de irmandade e cariño. Acababa de saír do prelo o número 500 de Badal, logo de algo máis de oito anos de vida desta folla litúrxica en galego. Os nosos amigos seminaristas Xosé, Gonzalo e Xavier, colaboradores asiduos de Badal, foran ordenados sacerdotes há poucos meses, no pasado 23 de xullo. Pero había outro motivo singular que nos congregaba alí e que nos facía sentir cheos de gozo e de satisfacción. O noso guieiro, Xaime Isla, cumpliría 80 anos o día 23 de outubro, naquela mesma semana.

Se os 500 números de Badal nos enchían de orgullo e a ordenación dos nosos amigos nos proporcionaba unha grande alegría, os 80 anos de Xaime eran para nós a principal satisfacción, pois sen Xaime non terían sido posible as outras dúas celebracións. Todos o sentiamos así porque

a súa vida de cristián, na que Galicia se nos presentaba en carne e espírito, tiña sido o xermolo do compromiso de todos nós coa nosa terra galega e co seu pobo.

A celebración fixose festa cunha eucaristía de acción de gracias presidida polo noso bispo, don Xosé Cerviño, e concelebrada por moitos dos seus amigos sacerdotes. E non podía ser doutro xeito, porque só desde a fe vivida autenticamente se pode comprender o moito que Xaime leva feito por Galicia.

Para mim foron momentos de grande emoción que me fixeron sentir con intensidade moitas das experiencias vividas ó seu lado que marcaron definitivamente a miña vida.

XAIME: O PROFESOR E MESTRE

Coñecín a Xaime no ano 1963 cando era estudiante na Escola de Peritos Industriais de Vigo, da que el era catedrático de Dereito e de Economía. Eu pertencía á Xuventude de Estudiantes Católicos e coa súa axuda descubrí que en Galicia só se pode ser coherente coa vivencia da fe encarnándose na realidade e nos problemas da nosa terra. Xaime non só era profesor senón tamén mestre, que como unha luz naquela época de tebras, soubo abrirmos as portas da esperanza de construír unha Galicia e un mundo mellor, baseados no respecto ós valores da persoa humana e da súa cultura. Pero a influencia de Xaime non só se facía sentir sobre aqueles que puideramos coincidir con el

nas nosas crenzas, senón que se estendía a todos. El era e é o amigo de todos, o que a todos orienta e acolle, o que para todos ten unha palabra de alento e de guía, o que nunca perde a esperanza. Moitas foron as vidas de alumnos seus, ilusionados por comprometerse coa transformación do mundo, que Xaime orientou entregándollas a Galicia, naqueles anos en que case era delicto e motivo de moitos receos o identificarse coa propia terra. Podo asegurar que nese contacto con Xaime eu e moitos outros que estudiabamos daquela na Escola de Peritos de Vigo, cambiamos de rumbo e os nosos ollos descubriron de súpeto a nosa terra, as nosas xentes e a grande riqueza que nelas hai e nas que na nosa cegueira non tiñamos antes reparado, a pesar de telas a carón nosa.

ENTUSIASMO CONTAXIANTE

Nomear a Xaime é nomear a Galicia, e difícilmente se pode encontrar unha identificación maior. A súa pertenza nos anos mozos ós Ultreias e ás Mocedades Galeguistas, pasando pola fundación de Galaxia, da Fundación Penzol, da *Revista de Economía de Galicia*, de Sept, da Comunidade de Vida Cristiá, do Partido Popular Galego..., e máis recentemente da Fundación Isla Couto, do grupo Badal, do Instituto Galego de Estudios Comunitarios..., son unha boa mostra dunha vida de total entrega a Galicia.

Sen Xaime a realidade cultural de Galicia, os pasos

dados na liturxia en galego pola que tanto el fixo xunto co padre Seixas e con Domingo del Riego, a publicación da Biblia en galego, a Autonomía galega, e tantas outras cousas que sería imposible enumerar, non serían hoxe o que son.

En Xaime resulta admirable a súa capacidade creativa. É coma unha fonte que mana a cachóns proporcionando ideas e proxectos ós que ninguén que se sinta chamado e atraído por el pode deixar de aportar a súa colaboración e o seu esforzo para facelos realidade.

Chama a atención nel a súa fe nas cousas feitas pouco a pouco e sen présas, sen as grandes publicidades hoxe tan de moda, e o seu convencemento de que as cousas pequenas teñen o poder de transformar eficazmente a realidade. A palabra, a conversa animada e enriquecedora, a súa grande fe na bondade e na entrega xenerosa dos que o rodean, a súa casa aberta a todos os que a el acoden, onde a súa encantadora esposa Cristina a todos acolle, son as súas eficaces ferramentas de transformación. Por medio delas transmite ese entusiasmo contaxiante, do que tan faltó está o noso mundo de hoxe e que tanto ben fai.

XAIME: AMIGO DE TODOS

Todos nos sentimos necesitados dun modelo ó que acudir para poder encarreirar os nosos pasos na vida. E eu teño o convencemento profundo de que Xaime ten prestado ó longo da súa vida e segue prestando hoxe o gran ser-

vicio de ser luz e guía ó que poder dirixir as nosas miradas. No seu comportamento exemplar e na súa vida entregada sen reservas podemos encontrar as claves que nos poidan axudar a non perder a esperanza de construír unha Galicia e un mundo fraternal e carente deinxustizas.

Xaime, eu quero hoxe proclamar que ti es o amigo de todos nós. Así cho dixemos cantando en Trasalba o día que che concederon o premio Otero Pedrayo, coa música da “rianxeira” e coa letra que con tanto afecto preparou M.ª Carme Casas:

*Chámase Xaime, chámase Xaime,
amigo de todos é,
para el e para Cristina
van os nosos parabéns.*

A túa resposta, que non podemos esquencer, cando nos cantaches o himno dos Ultreyas, na palabra de Bouza Brey,

*A balandra dos Ultreya
leva os corazóns por vela;
navega cara ó futuro...
¡toda Galiza vai nela!*

recibímola coma unha nova mensaxe de esperanza.

Nós contigo e ti connosco temos moito futuro para navegar.

QUICO DOMÍNGUEZ

XAIME ISLA COUTO, UN OCTOXENARIO MÁIS

E non un calquera. Os seus amigos reunímonos hoxe nas páxinas dun libro para conmemorar, para facer xuntos memoria verbo dunha das figuras humanas más significativas do noso tempo. Significativa como titular dunha cultura encamiñada cara ó coñecemento cabal da realidade do seu país, do seu pobo e da súa patria. Unha existencia, a de Xaime Isla, plenamente adicada á creación e desenvolvemento daquelas canles metodolóxicas axeitadas, apropiadas e hábiles para aquela toma de conciencia e transmisión dela ós demais. Verémolo, senón.

Dende rapaciño ben novo Xaime Isla forma parte activa dunha hoste cultural heroica, xuvenil e vigorosa: a dos Ultreyá. Un berro dos peregrinos medievais —“¡Adiantel!”— que xa o di todo. E coma indumento un xersei branco adobiado no peito cun triskel de cor vermella, estilización dun home ó galope. Non acougaban Isla e os seus compañeiros nas súas navegacións polas Rías Baixas, especialmente pola de Pontevedra. Dicíase naquel tempo que tales rapaces eran piratas, infractores do Dereito Marítimo

Internacional, ó levar a bandeira galega ondeando na popa das súas embarcacións. Pero nunca se comprobou —que eu saiba— tal aserto. Exploraban as costas e, cando o estudo pagaba a pena, desembarcaban para facer averiguacións sobre a fala das xentes; os cultivos da terra; o gando a pacer nos prados; traballar nas leiras ou descansar nas cortes; os fornos a cocer no pantrigo e centeo; os muíños a moer, e demais labores propios da cultura popular, e mais a súa trascendencia na obra dos poetas e dos pescudadores do dereito e da economía, da gandería e da botánica, da prehistoria e da socioloxía. E tamén para visitar monumentos relixiosos e civís e asistir ás ceremonias dunha ou doutra natureza que neles tiñan lugar.

Nunha ocasión o propio Isla, logo de asistir a unha cerimonia relixiosa celebrada no mosteiro dos frades mercedarios de Poio, escribiu recoñecendo que sentira “unha desazón tristeira e lonxana”. E todo por mor do vello latín que salmodiaban aqueles frades “embelecido por músicas celestiais”, para rematar exclamando: “¡Oh vellos mosteiros de frades que gardades o recanto máis belo destes cantos relixiosos!”. No noso amigo, relixión e patria sempre camiñaron collidas da man, unha a carón da outra.

A fondura do patriotismo do noso amigo levouno, xa na adolescencia, mesmo a galeguizar o seu patronímico e primeiro xentilicio, e non ó segundo, Couto, porque non o precisaba. Non sería, pois logo, nada estranxo e sorprendente que, xa mozo e Secretario de Organización da Fede-

ración de Mocedades Galeguistas, non acougara na búsquedas dos módulos, métodos e maneiras más eficaces para acadar os seus obxectivos patrióticos. E foi así que, en 1936, na III Asemblea das Mocedades celebrada en Ourense os días 2 e 3 de maio, a creatividade patriótica do Xaime Isla levouno a propor, levado do “Ultreia” militante que fora, a creación dunha Orde Nacionalista de Avanzada (ONDA). Unha onda da que nunca soubemos a súa lonxitude. Non callou na Asemblea e nunca máis soubemos dela. Da onda, claro.

De seguido chegou a desfeita daquel ano. Perdémonos de vista, áinda que a casualidade quixo que souberamos os uns dos outros. Como xa lembrei nalgunhas, con Ramón Piñeiro batera en Teruel, e batín tamén cunha tarxeta en León, procedente de Salamanca e remitida por Paco del Riego. E con Xaime Isla coincidín breves momentos nun pobo pequenín —non lembro o seu nome— da provincia de Toledo. A miña unidade militar ía camiño de Ciudad Real. Eran cásque as vésperas do final da guerra civil. Démonos unha longa aperta e despedímonos cun esperanzador “deica logo”.

Xa de volta na casa, licenciados do exército, tiñamos que reorganizar a nosa vida. Xaime, que rematara os estudos propios do Maxisterio na Escola Normal de Pontevedra, cursa en Santiago a carreira de Dereito, especialízase en Economía, fai oposicións con éxito á cátedra da especialidade na Escola de Peritos Industriais, de Vigo. Tamén

traballa como avogado no despacho vígués dun xurista ilustre, Espino, e remata desempeñando a xefatura da Asesoría Xurídica da Caixa Municipal de Aforros, da mesma cidade olívica. Pero, con todo, a súa actividade galeguista non cesa. O seu labor nacionalista non ten acougo. Na clandestinidade, primeiro, con tino e reserva; visible e cauteloso, despois, ó se facer presumible a lonxevidade do franquismo.

Aquela presunción que, co tempo se confirmaría, impuxo ó galeguismo un andar maino e util. E aquí é onde o Xaime Isla xoga o seu principal papel. Acude a colaborar, primeiro, nun suplemento sabatino do xornal compostelano *La Noche*, deseñando o seu formato, elaborando ilustracións e mesmo colaborando literariamente. Máis tarde xoga Isla un papel importantísimo na creación da editorial Galaxia, por el bautizada e colaborando intelixentemente no seu goberno. De seguido Isla crea e dirixe, poida que os primeiros *Cuadernos de Economía* editados en España, porque no referente a Galicia Xaime Isla vía no *económico*, segundo el mesmo confesou, un método para a “concienciación galega dos homes de empresa e traballo” e de todos os demais “protagonistas responsables na nosa Terra da vida material e dos seus procesos”; o *económico*, en definitiva, “aplicado á propia acción galeguista”. Unha economía, poderíamos afirmar, como teleloxía.

Novas circunstancias, que agora poderíamos calificar de teolóxicas, a mediados dos anos 60, estimulan a sempre

viva e voraz creatividade do noso amigo. Aprobada polo Concilio Vaticano II a utilización das linguas vulgares na liturxia católica, a nosa fala galega estará necesariamente ausente. Non hai textos e os que hai son cativos. Pero aquí, coma sempre, estará presente Xaime Isla. Un Xaime Isla, nesta ocasión, duplicado como fiel cristián e como galeguista devoto. E crea unha nova editorial: Sept, quérese dicir, un Servicio de Edicións, Publicacións e Traballo. E de tal Servicio animado incansablemente por Xaime Isla e os seus colaboradores, van aparecendo, entre outros, impresos os textos galegos dos Evanxeos, de O Cantar dos Cantares, do Eclasiastés, dos Salmos. E mesmo do Misal Galego co Ritual dos Sacramentos e mais unha Escolma das principais oracións do fiel cristián. E foi así que o noso amigo colaborou decisivamente ou mellor, axudou, a que os bispos galegos anunciaran no 1969 a necesaria autorización para o emprego do galego na liturxia. Outra misión cumplida. E, pasado algún tempo, Xaime Isla foi distinguido solememente co “Memorial Xoán XXIII”. Nada máis xusto.

Pero as angurias e necesidades do país non acougan. Cando a preautonomía galega se bota a andar, o goberno da mesma requerirá a colaboración do noso amigo. E, claro está, non a nega. Crea daquela, e áinda hoxe pervive, unha *Revista de Estudios Agrarios*. Xaime Isla sabía, naturalmente, dos movimentos agrarios en Galicia, especialmente no primeiro tercio deste século que está a morrer,

provocados polas condicións sociais, políticas e xurídicas rectoras da agricultura galega naquel tempo. Era, por tanto, necesario, non só que aquela situación non se repetira, senón tamén polas razóns que ó principio indicabamos. Coidaba Isla necesario —repito— aplicar racionalmente as canles científicas que levaran a bó fin as actividades neste caso agrarias dos galegos.

E vou rematar. Pero non sen antes aludir a dúas facetas, agora artísticas, do noso amigo: a de debuxante e a de poeta. Ámbalas dúas pouco, ou nada mencionadas. Como debuxante detén a súa atención principalmente no retrato. Un retrato que, levando canda si un innegable parecido, alude con claridade, algúns ou algúns rictus psicolóxicos do retratado. Así, por exemplo: a impulsiva curiosidade de Otero Pedrayo; a sa sensualidade de Paco del Riego; o sorriso comprensivo de Fermín Penzol; o aceno ascético de Ferro Couselo; ou a curiosidade atenta de Ramiro Isla, o irmán máis vello do noso Xaime.

E como poeta, ¿que hei de dicir como poeta? Como poeta coñezo en Xaime Isla ó autor “dúnha abreviatura de poema épico” por el adicado a Paco del Riego, logo de calificalo de “motor e forza”. Pois ben, algúns destes versos tamén poderían ser aplicados ó propio Xaime. Por exemplo:

*Sereo, entregado
e persistente
en sacrificio brutal*

*e inocente
da propia vocación
e da eisistencia.*

Pero en fin. Se o tempo é o protagonista principal, o protagonista que fixo de Xaime Isla Couto un octoxenario, será mellor acaído rematar cuns versos de Salvador Espriu tirados de *La pell de brau*:

*Camina amb lent batec el cor
del tems i ens va portant endins
del clos engany pronominal.*

Os poetas, xa é de vello sabido, sempre teñen razón. O corazón do tempo camiña con feble latexo e condúcenos dentro da pechada trapela pronominal.

E velaí o tempo. O tempo culpable e irremediable de seu.

MARINO DÓNEGA

UN GALEGO MODELO DE SINCERIDADE

Xa cando, na miña primeira xuventude, comecei a ter noticia de que había algúns galegos que tiñan conciencia da súa identidade e se atrevían a manifestala, un dos primeiros nomes que vin escritos foi o de Xaime Isla Couto.

Era un xove avogado de Vigo, que escribía artigos e daba conferencias para convencer a todos de que era posible e urxente facer unha Galicia mellor, unha Galicia nova polo seu desenvolvemento económico-social e o seu rexurdimento cultural. Máis tarde, souben tamén da súa militancia cristiá e de cómo unía indisolublemente a súa galeguideade e a súa fe.

Con todo, non cheguei a conñecelo en persoa ata que o vin na misa galega do día de Santiago no convento compostelán de San Domingos de Bonaval. Non foi o ano en que sería detido pola policía franquista, aqueles “grises” xigantóns que tomaban a igrexa e os seus arredores, como se aquela misa anual fose un acto subversivo.

Desde entón xa fun seguindo e admirando os seus compromisos e o que máis me foi impresionando, sobre

todo desde que tiven a sorte de contar coa súa amizade, foi o seu exemplo de total sinceridade. E por iso hoxe quero facer unha pequena análise desta súa virtude ou cualidade, que supón un dos valores máis importantes para a feliz convivencia humana e que por desgracia non está moi presente na nosa sociedade e así nos vai.

Estou seguro que Cristo chegaría a dicirlle como a Nataael “Aquí tendes un galego de verdade en quen non hai mentira”. E así foi toda a súa vida, sen verdades a medias ou respuestas diplomáticas, especialmente cando se trata de profesar a fe cristiá ou da defensa de Galicia.

O MUNDO ACTUAL

Na sociedade actual vivimos envoltos na mentira, que se manifesta en todas as formas posibles: hipocrisías, infidelidades, traizóns... e ameaza con afogarnos a todos. Así, se nos preguntamos quén di hoxe a verdade, a resposta non pode ser máis ca esta: os nenos ata moi pouca idade, os inxenuos e os poucos homes e mulleres sinceros que quedan. Incluso chegamos a meter a mentira no que chamamos cortesía ou urbanidade social, como cando lle dicimos a todos os que nos visitan “aquí tendes a vosa casa” (sabendo que ninguén nolo vai tomar en serio) ou cando preguntamos “¿como se atopa a súa familia?”, esperando que sempre nos respondan “moi ben, gracias”.

Se nos tomasen en serio, como facían hai séculos,

cando a cultura islámica nos regalou estas formas tan humanas de relación, ¡vai complicación! Pero, non temos medo, porque xa todos saben que se trata dun “cumprido” ou “cumpro e minto”.

¿Que acontece nos nosos actos sociais? Por exemplo, no acto cultural dunha conferencia, xa pode o orador ter unha actuación desastrosa, ademais do aplauso final —que pode ser pola alegria de que rematase aquel *rollo* infame— de seguro que non faltará quen suba a estreitarlle a man para felicitalo e dicirlle: “estupendo”, “magnífico”.

E non falemos da hipocrisia ou das mentiras dos nosos políticos e non só durante as campañas electorais. Pero, ó termos constituída unha sociedade que valora ás persoas pola apariencia e que chega a estimalas unicamente polo que teñen e non polo que son, facemos posibles e case lóxicos os máis grandes desprezos da persoa e ata da vida humana, como matar a un velliño para roubarlle catro cartos. E desta maneira, as adulacións, as deslealdades e ata as calumnias son o pan de cada día nesta sociedade tan competitiva.

Por iso temos tanta necesidade de homes e mulleres que estimen ás persoas polo que son, é dicir, polos seus valores humanos e sobre todo polos valores morais e non pola súa riqueza. Estes son homes e mulleres que non se venden nin por todo o ouro de mundo.

EDUCACIÓN PARA A SINCERIDADE

Para chegar a ser totalmente sincero é necesario ter un temperamento equilibrado, ou sexa, nin avaro nin pródigo, nin despreocupado nin hipersensible ó propio honor. E o temperamento, anque o herdamos dos nosos antepasados, podemos melloralo coa educación. Por tanto, é necesario educar (ante todo nas familias) para dicir sempre a verdade. E esta educación, para que sexa eficaz, ten que facerse sobre todo co exemplo. Non abonda con teorías ou fermosos consellos.

Mais, ó chegar a certa idade, cando se vai entrando no mundo dos adultos, hai que enfrentarse con esta sociedade que intenta empuxarnos a todos para o camiño da hipocrisia. E para triunfar nesta loita da vida ou pola vida, hoxe é preciso ser un heroe, porque hai quen chega a asegurar que “agora o que diga a verdade non vive”.

E non se quiere recoñecer o grande castigo dos mentirosos, que consiste, como dixo o filósofo Bernard Shaw, en que eles non poden confiar en ninguén. E por iso vivimos nunha sociedade chea de desconfianza, de medos e de insecuridade, e así vén ser unha sociedade inhumana.

¿HAISOLUCIÓN?

Nós os cristiáns temos a solución que nos trouxo o único home perfecto que pisou este mundo e que dixo

que el era o Camiño, a Verdade e a Vida, ou o Camiño que leva á verdadeira Vida.

Co seu sermón do monte amostrounos o camiño das Benaventuranzas, que sustitúen ós dez mandamentos e sinalan o paso do Antigo ó Novo Testamento. Pero a maioría dos cristiáns áinda non pasaron do Decálogo de Moisés.

E unha das Benaventuranzas é precisamente a da sinceridade: “Ditosos os de corazón limpo, porque eles verán a Deus”. Pero, igual que se fixo con outras verdades do Evanxeo, foi deformada reducíndoa ós de corazón “puro” e o ver a Deus na outra vida e non nesta, cando, por exemplo, unha calumnia grave pode lixar o corazón moito más ca un acto contra a castidade. A interpretación axeitada é: que os que, por dicir sempre a verdade, se vexan en grandes apuros ou persecucións, teñen a garantía de que Deus acudirá na súa axuda, anque sexa facendo un milagre.

Xesús, o noso divino modelo, que nos ensinou máis con feitos que con palabras, desenmascarou a todos os hipócritas do seu tempo, especialmente ás autoridades relixiosas e políticas e ata ós que se tiñan por más perfectos, e rematou sendo mártir da sinceridade ó manifestar diante de sumo sacerdote a súa divindade.

Mais, despois de triunfar sobre o pecado e a morte, encargounos ós seus seguidores que levemos a boa noticia ó mundo enteiro, a boa noticia de que resucitou e co seu triunfo sobre a morte, fíxonos a todos fillos de Deus e por

tanto irmáns. Pero, para comunicar esa sublime verdade é necesario vivir en total sinceridade.

Por tanto, se no Antigo Testamento se nos dixo, no libro da Sabedoría, que “pasar pola vida sen mentir é ser persoña”, os do Novo Testamento debemos ter sempre presente que “ser cristián é igual a ser sincero”. E ¡que distinto sería o mundo se todos os cristiáns fosemos sinceros de verdade, se tivesemos uns ollos que mirasen a todos con amor, unhas mans que obrasen sempre o ben e uns corazóns cheos de comprensión e de xenerosidade!

Pero, por desgracia, a Igrexa que formamos todos os bautizados (e sobre todo a Igrexa institución) non aparece precisamente como modelo da sinxeleza e da sinceridade do seu divino fundador. Incluso presume de que conta coa mellor Escola Diplomática, é dicir, a que mellor ensina a mentir. E despois terá o cinismo de querer que os seus diplomáticos ou embaixadores sexan considerados como “nuncios apostólicos”.

XAIME ISLA COUTO, UN MODELO

Efectivamente, este noso querido e admirado amigo foi un modelo de sinceridade e de coherencia nos seus feitos e nas súas palabras. Por iso é importante que o recoñezamos solemnemente, xa que non andamos sobrados de persoeiros desta grandeza.

Herdou dos seus devanceiros un temperamento moi

equilibrado, ou máis ben inclinado á xenerosidade, e tivo a sorte de medrar nun fogar quente e de que seus pais e demais educadores o encamiñasen conxuntamente no amor a Deus e a Galicia. Por iso, sendo áinda un estudiante de bacharelato xa entra en relación con importantes galeguistas e forma parte dun grupo de rapaces de Santiago que se unen á Asemblea das Irmandades da Fala da Coruña. E ó trasladarse a familia a Vigo, participa na creación do Grupo Autonomista daquela cidade e na República colabora á fundación da Federación de Mocedades Galeguistas e traballa no Seminario de Estudos Galegos en investigacións en Lalín, Fisterra, etc.

E este compromiso radical con Galicia fortalece o seu espírito e enche a súa vida da máis sincera xenerosidade, a pesar de que lle trouxo persecucións, como ser excluído de exercer a carreira de Mestre cando veu a Dictadura, polo que se fixo avogado.

E xunto á entrega á súa terra está a súa militancia cristiá na Acción Católica e como catequista, conferenciante, etc., e loitando tamén por unha Igrexa máis evanxélica, máis sincera e máis galega. Por iso sentiu unha ledicia especial e encheuse de ilusión cando chegaron os aires renovadores do papa Xoán XXIII e do Concilio Vaticano II e conserva esta ilusionada entrega ata agora cos seus oitenta anos.

En consecuencia, eu creo que en Xaime Isla temos unha das máis claras demostracións de como o amor com-

prometido co propio país xunto á vivencia da fe cristiá proporciona unha felicidade e unha fortaleza tan grandes, que ata axudan a conservar unha eterna xuventude de espirito e áinda do corpo en moitos casos.

Mais, para que isto sexa posible, é necesario actuar sempre con sinceridade, é dicir, tendo unha absoluta coherencia entre o que dicimos e o que facemos, sen a mínima concesión a covardías ou a intereses egoístas. E así foi e segue sendo Xaime Isla: soubo traballar e sufrir polo seu pobo, sempre coas mans tendidas e o corazón aberto especialmente ós más humildes, e nunca houbo camiños tortos no seu limpio camiñar pola vida. ¡Ojalá que o teñamos moitos máis anos entre nós e con grande felicidade!

MANUEL ESPIÑA

A ANDADURA GALEGUIZADORA DE XAIME ISLA

Os que con algunha intimidade traten a Xaime Isla Couto, percibirán unha mentalidade brigando sempre por ir máis lonxe e más dentro das cousas. Xunto a iso, manifaesta inquietude, conciencia ética, mesmo un entendemento crítico da realidade. No home Isla hai, por outra banda, combinados como nun calidoscopio, certos furacáns e ecuacións, liñas firmes, universal escallamento, profundo recollerse en si mesmo. En calquera caso, a súa actitude é de cordura e esperanza.

Coñecémonos, hai xa unha chea de anos, no ambiente das Mocedades galeguistas. Nelas amigamos axiña e colaboramos arreo. Ao longo de moitas xeiras sucesivas, ateigadas de peripecias político-culturais, foise afirmando a nosa amizade. Duranteeses días mozos, embebidos de ilusións, ás veces móbiles, compartillamos tarefas comúns ao servicio de Galicia. O diagrama das nosas actividades rexistrou, nese lapso de tempo, coincidencias encarreiradas ao mesmo propósito.

Vivimos xuntos horas inesquecibles de acción xuvenil,

de angueiras, de traballos en colaboración. Esta irmandade non fai doado deseñar unha imaxe clara do home, do galego, do intelectual, que fixo de Galicia unha musa, unha teima, un ideal. De todas as maneiras, non hai dúbida de que Isla figura na nómina de homes máis ricaces, xenerosos, idealistas, da nosa xeración.

Na Federación de Mocedades Galeguistas desempeñou a secretaría de organización do seu Consello directivo. Era daquela estudiante de Maxisterio. En Pontevedra, onde cursaba a carreira, xuntabámonos periodicamente na Residencia escolar na que se hospedaba, para artellar proxectos. De entre os labores primeirizos, encargouse de redactar o Regulamento dos grupos federados, así como o do Consello da Federación. Promoveu a reunión deste, no pleno inicial, en Santiago, o 18 de marzo do 1934. Suscribiu circulares e organigramas, para informar ou orientar aos militantes mozos do galeguismo.

A laboría de Xaime Isla naqueles momentos non deu acougo. Inspirou un manifesto, breve, vibradoiro, de acordo coas normas nacionalistas, democráticas puras, ás que axustabamos a nosa andaina. Acariñou a idea de publicar un boletín que fose órgano das Mocedades. Mesmo chegou a diagramalo, con diferentes seccións: Editorial, Gaceta de Galicia, Gaceta Internacional, Acción da FMG, Pasquín patriótico, Ágora da Cultura.

O programa que por entón inspiraba aos galeguistas, viña dado polo pensamento dos persoeiros da Xeración

Nós, da revista deste nome, do Seminario de Estudos Galegos, do galeguismo en operancia. Neses tempos que antecederon á guerra civil, como nos que decorreron despois de rematada esta, a actividade xuvenil exerceu significativo protagonismo no recobramento da vida cultural autóctona.

Os labores realizados por Isla na época das Mocedades, tivo eficaz continuidade na etapa posbélica. Pasados os momentos más duros do dramático trauma, remaneceu nel a preocupación polos problemas da cultura, do idioma propios. Entendía que a historia da lingua galega era a historia mesma de Galicia. En horas de mesta escuridade andamos ámbolos dous no empeño de abrir, ainda que fora, unha pequena fiestra clareadora. Foi cando nos responsabilizamos na edición do chamado “Suplemento de los sábados” do xornal *La Noche*.

Coordinado por nós, xurdiu o Suplemento o 15 de outubro do 1949. Vencelláronse de a pouco á nova publicación as vontades perdidas. Xuntáronse varios máis no mesmo traballo. Puxémonos a vencer fatigas, desánimos, indiferencias. O navarro Xosé Goñi, que dirixía o xornal compostelano, foi quen facilitou a aparición do Suplemento, dedicado á vida cultural e económica galegas. Os temas tratados nas súas páxinas referíanse á literatura e á arte, á industria, agricultura e ó comercio do país.

Era de evidencia que, en días tan comprometidos, necesitábase na nosa terra un documento vivo de expresión. Un documento que atinase a vulgarizar, a esparexer, a pre-

sencia e as características do ser galego. Tal necesidade viña ser a que os promotores querían facer notar, ensaiando ao propio tempo os posibles remedios. Tentabamos pór ao descuberto as verdadeiras esencias do país, das súas singularidades, ostensibles ou recónditas. O obxectivo, coas obrigadas limitacións que a situación impuña, cifrabámolo en nos descubrir a nós mesmos. Foron moitos ós que asinaron textos de literatura e socioeconomía. Tamén varios os que colaboraron como ilustradores e artistas gráficos.

Nembargantes, o semanario sabatino comezou a sufrir atrancos. Os empecementos eran de cada vez maiores, ata que os mandatarios do Réxime impuxeron a suspensión definitiva. En tales circunstancias, comezamos a artellar as bases para a creación dunha editora ao servicio da cultura autóctona. Xaime Isla concebiuna como empresa mercantil, no seu aspecto formal, redactando os oportunos estatutos. A empresa encetou a súa andaina co primeiro cuaderno da colección *Grial*, para o que o propio Isla deseñou a tapa, así como as cabeceiras de seccións.

Foi Galaxia, editorial de ritmo longo, vencellada cos altos intereses espirituais do país. Mesmamente, o drama de Galicia era a falta de continuidade na laboría bibliográfica. Cumpría por iso un esforzo que permitise encher o baleiro, pasar os fuchocos. Resultou ser así o cenáculo de Galaxia punto vivo de alento, de traballo, de apertura de novos rumbos culturais.

Tivemos sempre presente o que nos unía desde os días

mozos. Con máxima, mediana ou pequena fortuna, consagrámonos á tarefa de esculcar os latexos do corazón de Galicia. Sentiámonos membros dunha comunidade espiritual que se estendía no tempo como unha gran familia, a través das xeracións incesantes.

A cultura galega correra un tremendo temporal, e parecía estar a piques de naufragar. Todo labor organizado semellaba xa imposible. Calaran as vellas voces, e non había escolanía na que educar aos cantores novos. Pero a nao foi avante, salvando ventos contrarios. Na época en que encetabamos o noso traballo, cabía temer que, por mor da trebada, os da nosa xeración fosen os derradeiros escritores galegos. O escalafón dos nacidos na segunda década do século semellaba a dun corpo a extinguir. Nembargantes, a partir da aparición de *Galaxia*, non só aqueles escritores comenzaron a dar os mellores froitos, senón que ao seu carón comenzaron a se oír voces novas.

Non fomos sempre os mesmos en calidade e número. Pasamos por momentos de fecundidade e de esperanza, tamén de esmorecemento e escuridade. Mais a liña nunca chegou a se crebar. O facho do noso entusiasmo, a lámpada do noso ideal foi transmitido na carreira de man en man, de promoción a promoción.

Desde sempre entendeu Xaime Isla que a cultura galega só se realizaría de cheo, alonxándose de illamentos zamurdos, e baseándose en ancho sentido de universalidade. Defendeu ao longo da súa andadura, a paz, a xustiza, a liberdade,

de... Como outros homes da nosa xeración, acretou devo-ción polas virtudes tradicionais dos devanceiros, pero aspirando a universalizar Galicia, abríndolle fiestras espirituais.

A súa vocación encarreouse, principalmente, cara ós temas económicos. Servidor incansable da galegideade, orientou os melhores afáns ao estudio da economía galega. Veuno facendo a través dunha tarefa de revisión, de construción, de ollar o onte en función do porvir. Andou a sinalar os camiños da realidade socioeconómica de Galicia. Ao propio tempo, deseñando fórmulas solutivas ou de mellora, de acordo con criterios técnicos solventes.

Ideou así dentro do programa editorial de Galaxia, una publicación periódica que dirixiu, e que se titulou *Revista de Economía de Galicia*. Propúxose como obxectivo, o estudio e orientación sobre os problemas concretos de estructura e desenvolvemento económicos. Tentaba ser a revista que ao país lle compría naqueles momentos: en función da súa problemática, das súas peculiares características sociais e humanas.

Os traballos económicos de Xaime Isla constitúen un enladrillado de prediccións valedías. Eses ensaios reflexan unha importante orientación no campo en que se proxectarón. A intelixencia do autor sismografiou os movementos da vida económica do país. Veu ser así como unha antena a captar as ondas para o progreso industrial e agrícola galegos.

Pero a actividade do noso amigo, non se cinguiu só ao

eido devandito. As dotes da súa imaxinación creadora fructificaron noutros aspectos. Ao repasar o proceso do seu labor, decatámonos de que andou decote a ensinar, a clarexar, a avisar, a denunciar. E nunca deixou de se manteer a salvo, inmune a veleidades e envexas.

A súa curiosidade cultural conduciuno a rexións diversas. Na persoalidade que o distingue, fundense o imaxinativo e o crítico. Mesmo chegou a cultivar a afección ao debuxo, sobre todo como ilustrador de publicacións. Home xeneroso, con paixón e honestidade permaneceu, e segue a permanecer, sempre galego. Con el compartimos unha chea de labores, de inquietudes, de soños de futuro.

Teñen sido xa moitos os compañeiros xeracionais que tiveron tamén por norte a idea dunha Galicia galega e universal. Os más deles foron desaparecendo no mundo da morte. Moi poucos os que aínda sobreviven. Isla e nós contámonos entre estes últimos, despois de seguir unha longa traxectoria de coincidencias nunha laboría común.

Posúe Xaime Isla grande afección á palabra falada. A palabra é o seu instrumento de expresión más acariñado. O vehículo verbal serviulle moitas veces para transmitir a súa fé nas esencias espirituais e materiais do país. Esa confianza nas reservas inextinguibles da nosa terra, encheu de sentido o labor por el realizado. Ao cabo, a súa vida foi e é, así, unha vida de doazón a Galicia.

FRANCISCO FERNÁNDEZ DEL RIEGO

XAIME ISLA COUTO E O SEMINARIO DE ESTUDOS GALEGOS

Xaime Isla é unha das personalidades galegas a carta cabal, más valiosas e más modestas do noso tempo. Axunta unha plural e fonda formación nas Humanidades, na Pedagoxía, no Dereito, nas Ciencias Económicas e Sociais... Dono dunha expresión literaria doada e clara, ten a capacidade de transmitir o moito que sabe e de persuadir con áxil dialéctica. Posúe o “don de consello” e unha capacidade de ponderación equivalente ó *seny* catalán, que chamamos, cun diminutivo de afeción, o “sentidíño”.

Considéranme como un dos seus mestres e de certo mantemos dende hai sesenta e tantos anos, esa amizade fonda que liga ós vellos profesores cos que foron un día benqueridos mocíños escolares. Soubo el poñelo de resalte na entrega do premio Trasalba, con verbas moi cordiais. Hai un pensador —a carón de todos os amigos da xeración Nós e do Seminario— que, sen que el chegase a tratalo, pode sinalarse entre os seus precedentes: Losada Diéguez, polas coincidencias co seu pensamento social-cristián. Esa orientación foi guieiro da acción e da obra de

Xaime, secundada, por certo, pola dona e polos irmáns, xa dende a Acción Católica ó “Equipo Democratacristiano”, en Sept e outras más iniciativas galegas. Namentres que nos eidos da especialidade exercía a docencia na cátedra e na dirección de publicacións especializadas (*Revista de Economía de Galicia, Revista de Estudios Agrarios*).

Pero, eu quixera pór de resalte que foi un dos activos partícipes no espírito e na laboría do Seminario de Estudos. Traballou, con preferente dedicación, en dúas das Seccións. Na de “Ciencias Sociais, Xurídicas e Económicas”, rexida por Tobío, e da que era o primeiro bolseiro; desenvolveu importantes investigacións e redactou un “Anteproxecto do Estatuto de Galicia”. Pero, o seu labor máis asiduo foi o que levou a cabo na de “Pedagoxía” que, dende o 1934, foi guiada por Díaz Rosas, e á que se vincoulou o Laboratorio de Psicotecnia, onde Iglesias Vilarelle encetou en Galicia a práctica dos “tests”, que deu motivo as visitas de escolas rurais, coa triple finalidade de obter esas medidas de intelixencia e comprensión, de analizar os efectos do forzado monolingüismo afastando o galego como “lingua vehicular” e a percura en relación cos mestres, a carón de Míguez, Lozano, Filgueira González..., baixo as ideas do intentado Patronato da Escola Galega e nos “Cursos”, nos que tamén participou Isla Couto. Na presencia, nas xeiras de Deza e Fisterra, estreitou máis a súa amizade cos persoeiros do Seminario.

Nesta homenaxe poranxe de resalte moitos outros me-

recementos de Isla. No remate das miñas liñas, só un repa-ro —suxerido xa nas primeiras—, á que chamariamos modestia, curtideza, humildade, alonxamento do eido perio-dístico e da arela de honores... Quizais unha miguiña de cobiza, de ambición, de xusta autovaloración dos seus dotes... favoreceran moito a Galicia, á súa política socioe-conómica. Nunca viviu illado de cantos traballan pola Terra, pero nunca quixo acadar postos conductores. Xaime é así.

XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE

O MAXISTERIO DE XAIME VISTO POR UN DISCÍPULO SEU

Discípulo de Xaime, e en varias frontes, seime e síntome. Discípulo non académico, da mesma maneira que me sei e me sinto discípulo de Ramón Piñeiro, ou de Paco, de Domingo ou de don Ramón. Con ningún deles tiven relación académica de profesor e discípulo —agás con don Ramón, e por poucos meses—, pero a todos eles recoñezo como os meus mestres no que máis me importa: nunha visión de Galicia, que non tiña antes de telos coñecido.

Por suposto, como sempre sucede nunha relación así, de mestre a discípulo, non quero dicir que a miña visión de Galicia sexa a deles, pois, naturalmente, cada un ten a súa. Nin sequera a deles entre si é a mesma, nin o é a miña respecto da que cada un deles tivo ou ten. O que quero dicir é que eles arreventaron a miña visión de Galicia, abríndome a eidos e a posibilidades novas —ás veces nin sequera presentidas ou sospeitadas— e que, de non ter sido por eles, outra moi diferente (sen dúbida ningunha, máis facareña) sería a miña idea de Galicia.

Pero así como cos que nomeei —Piñeiro, Paco, Do-

mingo, don Ramón— o seu influxo foi só humanístico, con Xaime a súa influencia resultou máis complexa, porque, ademais desa mesma nota, a miña relación con el, e dunha maneira moi esencial, foi de orde profesional, de xeito que con el iniciei a miña carreira como avogado (despois daquel ano e medio inesquecible no bufete de Sebastián Martínez-Risco, coas presencias-ausencias do inefable Dónega), e, neste sentido, non tería explicación a miña vida profesional sen o maxisterio de Xaime.

Maxisterio que, como digo, abrangue varias frontes, e que quero describir por separado. Trátase, ademais da profesional, de maxisterio galeguista, en xeral, e da visión que, gracias a Xaime, puiden ir facéndome da realidade económica e social de Galicia. Maxisterio que se estende tamén a todos aqueles eidos da cultura nos que viña iniciado polos demais mestres que como de meu nomeei.

Vou comezar polo maxisterio profesional de Xaime. Con ano e medio que pasara de catecúmeno no bufete de Martínez-Risco axiña me decatei de que esa aprendizaxe fora só un primeiro contacto co mundo do dereito ou, en concreto, co exercicio profesional da avogacía. Porque nada máis chegar a Vigo, alá por maio de 1962, e despois dalgunhas conversas con Xaime, descubrín un pouco desconcertado que a realidade xurídica era moito máis complexa cá que eu coñecera no bufete de don Sebastián: o mundo da xurisdicción económico-administrativa, o esvante mundo do dereito laboral, así como certas realidades

sociais moi viguesas, ou do seu *hinterland* que non vén a conto sinalar agora, todo isto era un mundo novo para min, acostumado como viña a un bufete esencialmente civilista. E, ademais, un mundo no que de primeiras me vin perdido. Porque —cousa dos poucos anos— eu chegara a Vigo convencido de que a miña formación xurídica era sólida e case me consideraba un civilista. A verdade era o contrario: axiña me decatei (e Xaime foimo facendo ver de maneira moi constante e moi consciente) que o Código Civil, con todo o seu valor esencial, era xa unha arbore que sufrira moi serias demoucas, que perdera pólas tan poderosas coma os arrendamentos (practicamente substiuídos polas Leis de Arrendamentos Urbanos e Rústicos), o contrato de sociedade polas Leis de sociedades anónimas e limitadas, a hipoteca e a prenda, por outras leis especiais, e así un longo etcétera. E fixome ver a importancia crecente da realidade económica como factor fundamental condicionante do derecho. É dicir, que nun mundo que me semellaba esvaradío, e que se me negaba, Xaime soubo sinalarme as vías, camiños, e ainda congostras, para ir camiñando e despegando na miña carreira. É un maxisterio que teño moi claro, e por iso mesmo dicía, sabendo o que digo, que me sei e me sinto discípulo seu.

Esta inicial relación miña con Xaime poríame en contacto con outra realidade cultural, para min enteiramente nova, da nosa Terra: o interese polos problemas económicos. Pero quixera explicarme: nunca me interesou nada a

economía, agás a doméstica, pero si os problemas económicos da sociedade galega, do país galego. Porque, tal como eu fun aprendendo a economía con Xaime, e en Xaime, os problemas económicos galegos viñan ser unha tenza máis dos demais problemas nosos. E cheos de vida, con entidade propia, pero non diferente na súa esencia dos demais, con moi definida fasquía. Porque soubo comunicarme interese por eles e, quizais sen que el o pretendese, porque soubo transmitirme a idea de que esos problemas económicos de Galicia non eran causa moi diferente dos demais problemas culturais e sociais que eivaban a nosa terra e entangarañaban a súa identidade como pobo.

E non era cativa cousa por entón transmitir a quen era leigo absoluto en tales materias unha idea non sectaria, intelixente e clarificadora dos problemas económicos galegos: botade unha ollada á prensa da época —dos anos cincuenta e ainda sesenta— e ó que os entendidos escribían nos xornais, e que eran verdadeira lexión, propoñendo, por exemplo, para o noso país as solucións más bárbaras e sen sentido, pero cheos de razón, dende un industrialismo que se saudaba como indicador de progreso se os ríos baixaban contaminados —sería unha das mellores probas de que o industrialismo era triunfante— ata a expropiacián de terras ós nosos paisanos para que, ó estaren desposuídos, fixeran a revolución, etc., pasando polo desprezo ós escritores, que tiñan a culpa de perderse en vaguedades no canto de facer de coros arcanxélicos de tales sal-

vadores da patria, poñendo a súa pluma ó servicio de semellante industrialismo... Cousas que hoxe farían tremer de pavura a calquera.

Fronte a tan ilustrada barbarie, eu fun aprendendo nos escritos de Xaime, en especial nos editoriais da *Revista de Economía de Galicia* e noutros escritos seus, algo moito más racional e humano; fun comprendendo, a parte da importancia do problema, algúns conceptos, e caletrando nalgunhas ideas esenciais que xa non vía como puramente económicas, senón como parte da problemática cultural da miña terra. Penso que este matiz é moi importante (foi decisivo para a miña formación e aprendizaxe de patriota galego por aqueles anos, e dese patrimonio sigo vivindo porque forma parte do meu acervo cultural) porque apunta a algo que tamén quero salientar: Xaime, nestas materias económicas, facía o mesmo labor de orientación —de maxisterio— que noutros eidos da cultura —xa non dubiada de que a nosa economía formaba parte da nosa cultura— estaban facendo outros mestres que como tales reconhezo. Isto é, enfrentarse coa realidade con máis criterio que os demais —que esta é brillante e certeira definición que Denis de Rougemont deu do que en Europa se entende por intelectual.

Así, e para poñer exemplos, a crise da industria da madeira, nun país que tanta produce, o cooperativismo, a produción de cementos artificiais como exemplo de industria básica, o rexionalismo económico, o Mercado

Común e a nosa economía agraria, a estructura financeira e o desenvolvemento rexional, o aforro e a industrialización, a banca e Galicia... isto, claro é, en nada se asemellaba ó que eu lera, pero que xa non lía, nos xornais galegos de entón. Por riba de todo, Xaime é un intelectual, no sentido que Rougemont lle daba ó termo. Pero foi, e é, un intelectual que se moveu máis dentro das ideas e feitos económicos que nos do espírito, se é lícito expresarse así.

Por suposto que a nosa relación profesional, xurídica, e económica, como lector dos seus escritos e como “oínte”, non impedía, senón que más ben propiciaba, o maxisterio que doutros compañeiros de Xaime recibín noutros eidos do espírito. Co mesmo fundado e áxil criterio que poñía de manifesto no dereito ou na economía, Xaime podía falar de estructuralismo, de Maritain ou de Camus, do Concilio Vaticano II, da Igrexa galega, de marxismo, de cine, etc. E isto sublíñoo por dous motivos: porque é un feito pouco común que a curiosidade intelectual abranga eidos tan diversos e porque, agora, despois de tantos anos, vexo que precisamente Xaime foi un dos meus mestres más complexos, que más riqueza aportou ó meu acervo persoal, que más facetas me amosou da realidade galega en concreto e da espiritoal en xeral, que más suxerencias me trasmitiu da complexa realidade da nosa terra e do noso tempo. Un dos que o fixo con más criterio, con ese superior criterio aludido por Rougemont.

Quixería que non se me entendera mal —esforzo que

cómpre a quen escribe a quen le—. Non hai un Xaime xu-rídico, un Xaime económico ou un Xaime intelectual illados: esa trindade é consustancial a unha única persoa, e esta, que é complexa, que é rica e que é creadora, maniféstase ós demais (patentízase, que diría Heidegger) nesa rica complexidade. E de algo estou moi certo: que foi unha sorte no meu xa longo camiño galego terme atopado con Xaime Isla Couto. Porque —os que o coñecen saben que isto é así— sempre ten tempo para empregalo cos demais, para exercitar a súa áxil dialéctica e a súa facilidade locutiva a prol da clarificación dos temas e problemas da realidade da nosa Terra. E que, como digo, sabe enfrentarse con eles con máis criterio que os demais.

O seu maxisterio, pois, foi e segue sendo para mim un acervo de riqueza, “un ancho herdo”, que diría Díaz Castro. Gracias, Xaime.

X. L. FRANCO GRANDE

AS BIBLIOTECAS DAS ORDES RELIXIOSAS NO OURENSE DO ANTIGO RÉXIME

A Xaime Illa, entusiasta de causas nobres.

O libro é o principal instrumento difusor da cultura, mais ata o descubrimento da imprenta no século XV, por causa do seu elevado precio, só podía ser utilizado por certas institucións (catedrais, mosteiro e universidades) e polas élites sociais, príncipes e magnates, e, posteriormente, cando a burguesía se desenvolve, polos profesionais do dereito, da literatura e da arte para os que o libro era un preciso instrumento de traballo.

Así pois, a fins da Idade Media non existían en España bibliotecas públicas no senso actual da palabra. Os libros seguían sendo caros e o seu comercio restrinxido, pese ó impulso que lle darán os humanistas co seu afán por formar coleccións de libros. As bibliotecas públicas nacerán máis tarde no século XVIII, ó fío da Ilustración e dos novos aires promovidos pola Revolución Francesa.

As bibliotecas na súa evolución pasaron por tres etapas. Nos seus comezos foron depósitos de libros ó servi-

cio dos privilexiados. Logo, convertéronse en institucións democráticas, ó abrir as súas portas a todos os que souberan ler e, hoxe en día abandonaron a súa posición pasiva pola preocupación activa de ir en busca do libro axeitado para cada lector.

A súa misión é importantísima no desenvolvemento do nivel de vida e no progreso dos pobos, pois a biblioteca é a institución docente máis extensa, máis intensa, de máis duración e máis representativa dos nosos tempos.

A orixe e formación das bibliotecas pode atoparse en adquisicións por compra, doazón, herdanza, sustracción e despoxo máis ou menos violento.

O interese do seu contido radica nas materias dos libros que a forman, na súa riqueza material (encuadernacións, iluminacións, gravados, etc.) e no número de obras que a componen.

A finalidade das bibliotecas varía de acordo co tipo. Non é a mesma a dunha orde relixiosa, a dunha universidade, que buscan a formación relixiosa e cultural ou científica, que as de particulares, magnates ou profesionais, que teñen ou poden ter razóns de formación científica, cultural, vaidade persoal, etc.

O acceso ó libro e á lectura, en tempos más antiguos estaba condicionado polo amplo analfabetismo e polo alto prezo do libro.

AS BIBLIOTECAS OURENSÁS NO ANTIGO RÉXIME

As bibliotecas más antigas das que temos noticia na provincia de Ourense son as monacais e a do Cabido da Catedral. Estas institucións foron acumulando dende as súas fundacións na Alta Idade Media un bo caudal de libros ata que as desamortizacións dos séculos XVIII e XIX lles deron novos donos e beneficiarios.

AS BIBLIOTECAS MONACAIS E CONVENTUAIS

Os benedictinos dos mosteiros de Ribas de Sil e de Celanova, dende o século X, os cistercienses de Oseira, Montederramo, Melón e San Clodio, dende o XII, os franciscanos de Ourense (século XIII), Monterrei, Ribadavia e Tran-deiras, de datas posteriores, os dominicos de Ribadavia (século XIII) e Ourense (século XVII) e os Xesuítas de Monterrei (século XVI) e Ourense (século XVII), por non lembrar outras ordes de menor implantación e incidencia, dispuxeron de valiosas bibliotecas como instrumentos imprescindibles para a formación relixiosa e intelectual dos monxes, frades e colexiais, e para desenvolver as actividades que lle eran propias, como as de predication e ensinanza.

As súas bibliotecas estaban situadas nos apousentos máis nobres dos edificios, seguindo en importancia á igrexa e ó arquivo, e estaban dotadas de valiosos e artísticos estantes, que inda hoxe podemos contemplar, máis ou

menos restaurados, en Celanova, Oseira e na Universidade de Santiago, que alberga a dos xesuítas ourensáns. Doutras, como a do mosteiro de Melón, temos algunha referencia documental¹.

Os fondos sonnos coñecidos polos inventarios feitos co gallo das incautacións do 1769 das propiedades xesuíticas e do traslado a Santiago, no ano seguinte, da biblioteca de Monterrei, e polos inventarios feitos no 1821 e 1835 como consecuencia das desamortizacións eclesiásticas dos mosteiros e conventos.

Estes inventarios relacionan as obras das librerías dunha maneira sumaria, pois, todo o máis, consignan o autor e o título, máis ou menos incompleto, pero si o número de tomos e volume e o tamaño. Nunca figura o ano de impresión (excepcionalmente atopámolo en dúas obras), polo que non nos é posible coñecer os incunables existentes nin os impresos de cada século. Tampouco identifican boa parte das obras, pois as descripcións están tomadas de oído cos errores conseguintes. As clasificacións ou agrupacións que presentan rara vez se fan por materias, predominando a encuadernación (en pergamiño ou en pasta) e, nalgún caso dannos, simplemente, o número de caixóns que contiñan os libros.

A razón destas variacións na confección dos inventarios

¹ Segundo o Inventario feito no ano 1836 polos comisionados de amortización, a súa biblioteca estaba composta por caixóns pintados de azul, cinco tribunas con varandas pintadas e 20 remates ou bolas douradas, todo de madeira de castiñeiro (AHPOR. Hacienda. Caixa 10.256).

encóntranse en que foron realizados por comisionados diferentes con disparidade de formación e de criterios a aplicar.

A pesar de todas estas dificultades, é posible facer unha valoración aproximativa bastante positiva en canto ó volume, a riqueza e a calidade do seu contido.

A composición era a habitual nesta clase de institucións. Abundan as obras de teoloxía escolástica, Biblia e Patrística, ascética e mística, en latín e castelán, obras de predicación, de filosofía e historia, dereito canónico e civil, historia eclesiástica, de España e das Indias, de literatura clásica, griega e latina, española e europea, gramática, diccionarios hebreos, latino-árabe e francés-español. En varias figurán obras de matemáticas, de equitación, medicina e flora española.

Os conventos que dispuñan de boticas (Celanova, Oseira, Xesúitas) contaban cunha pequena colección de farmacopeas, diccionarios de farmacia e obras de química, botánica e medicina.

Os autores galegos son moi escasos. Aparecen as *Palmas y Triunfos de Galicia*, do padre Gándara, e *Los Anales del Reino de Galicia* de Huerta.

A biblioteca máis voluminosa e completa é a dos Xesuítas de Monterrei, que contaba con 3.039 volumes, ademáis de 3 legaxos con sermones, cartas, folletos e papeis varios, 345 volumes de “libros de las congregaciones” de 15 diferentes obras e 2.600 cartillas de Astete que foron transferidos a Santiago. Había, tamén, libros de “letras humanas”

que quedaron en Monterrei para os mestres e ensinanza que unha carta orde do Consello de Castilla dispoñía crear e libros de matemáticas, xeografía, pilotaxe e náutica, que pasarían logo a Pontevedra.

Séguenlle as de San Clodio, con 1.013 obras, e Ribas de Sil, con 1.006, as do San Francisco de Monterrei, con 781, Melón, con 552 (en 1.063 volumes), San Francisco de Ribadavia, con 533 (1.188 volumes), San Domingo de Ourense, con 221 obras e 334 volumes soltos, Xunqueira de Espadanedo, con 201 obras, Montederramo, con 86 (en 264 volumes) e o Bon Xesús de Trandeiras, con 55.

Polo de hoxe non dispoñemos de datos sobre dos Xe-suitas de Ourense, mosteiros e conventos de Celanova, Oseira, San Domingo de Ribadavia, San Francisco de Ourense e a Mercede de Verín, dos que non atopamos os correspondentes inventarios.

Todas estas bibliotecas dispersáronse, perdéndose en boa parte a súa integridade por mor da expulsión dos Xe-suitas no ano 1767. Os libros de Monterrei foron para a Universidade de Santiago, que ainda conserva, entre outros libros, 8 incunables. Outra pequena parte, de letras humanas, xeografía, matemáticas, pilotaxe e náutica, foron para Pontevedra para engrosar un futuro centro de estudos náuticos, e os libros manuscritos e papeis privados ó Colexio de San Isidro de Madrid².

2. RIVERA VÁZQUEZ, Evaristo. *Galicia y los Jesuitas. Sus Colegios y enseñanza en los siglos XVI al XVIII*. A Coruña. Fundación Pedro Barrié de la Maza. 1989.

As outras coleccións, despois da supresión dos conventos e mosteiros o 25 de xullo do 1835, sufrión pérdidas importantes ó quedar semiabandonadas nos respectivos edificios ata que no ano 1845 pasaron a formar unha biblioteca dependente da Comisión Provincial de Monumentos de Ourense, aloxada nun primeiro intre no edificio que fora dos Xesuítas. Aberta ó público dous anos despois, o Goberno convírtea en Biblioteca Pública no ano 1848. No ano 1892 pasa o novo edificio construído para Instituto de segunda Enseñanza e no ano 1927 un voraz incendio convirte toda a biblioteca en pavesas.

OLGA GALLEGOS DOMÍNGUEZ

BUJÁN NÚÑEZ, Daniel. "Librerías de Ordenes religiosas en la Biblioteca Universitaria de Santiago. Algunas notas sobre la librería del Colegio de Monterrei". *Homenaje a Darío Vilarino*. Santiago. Universidad de Santiago de Compostela. 1993.

BOSQUEXO SALESIANO DE XAIME ISLA COUTO

No acto solemne e conmemorativo do Centenario da Presencia Salesiana en Vigo, celebrado o 25 de marzo de 1995 no Centro Cultural de Caixavigo, don Juan Vecchi, delegado do Rector Maior e Vigairo Xeral da Congregación Salesiana, daba, agradecía e entregaba unha figura a Xaime Isla con esta dedicatoria:

Querido Xaime, fuches varredor na noite anterior á consagración da Igrexa de María Auxiliadora, fuches nun tren de terceira a Madrid, pintor retratista de don Estevo Ruíz, fuches Presidente dos Antigos Alumnos en 1945, Vicepresidente da Rexional e mesmo Conselleiro Nacional.

Pero aínda sendo moitos todos estes merecementos, o que hoxe queremos destacar é o teu grande amor a don Bosco, que se escapa a cachóns dos teus labios. Es o mellor propagador entusiasta do carisma salesiano, na súa dimensión educativa e social. Telo proclamado con orgullo en todas as esferas culturais da sociedade galega. O teu corazón é un volcán ardente. Gracias, Xaime Isla.

Esta distinción outorgada a contadas institucións e personalidades de Vigo salienta o mérito indiscutible de Xai-

me Isla e o afecto e o agradecemento que os Salesianos lle profesan.

Son testemuña da emoción e da alegría que lle produciu a dedicatoria. As frases (“O teu corazón é un volcán ardente” e... “o teu grande amor a don Bosco, que se escapa a cachóns dos teus labios”) foron do seu agrado.

En efecto, don Juan Vecchi describiu a Xaime. Puxo de relevo a súa inmensa personalidade, capaz de abranguer con naturalidade e de desempeñar con acerto e eficacia os máis variados traballos e misións. Se se necesita varrer, Xaime faino; se é preciso coller un pincel, Xaime é artista; se é mester un presidente ou un membro para a Asociación dos Antigos Alumnos Salesianos en Vigo ou en Madrid, Xaime é “estadista”, con capacidades de animación e de governo. Da súa rica e sinxela personalidade agroman, consonte sexa preciso e con espontaneidade, calidades contrapostas e descoñecidas. A fonte sempre é a mesma: *un inmenso corazón ó servicio das causas nobres*.

O libro do Centenario *100 anos de don Bosco en Vigo. Dende o Areal ó Castro*, no capítulo dedicado ós Antigos Alumnos ofrece referencias concretas sobre a presencia de Xaime Isla na Asociación. Presidente Local en 1945; Vice-presidente Rexional en 1967, sendo Presidente outro gran vigués, Gonzalo Rei Alar; Conselleiro Nacional na mesma época. É un período amplísimo dunha dedicación constante. Constitúe a idade de ouro da Asociación de AA. AA. É a época de ilusionantes soños e de magníficas realiza-

cíons. Fundación dos Cabaleiros de don Bosco, inauguración do altar de don Bosco, dedicación do monumento a don Bos-co na Ronda, construcción de case duascentas vivendas sociais nos grupos D. Bosco, D. Rúa e Padre Hermida, a través do padroado Felipe Ronaldi... Na realización destes proxectos encóntrase Xaime Isla, unindo os seus esforzos ós doutros moitos.

Estas e outras obras xurdiron da unión de centos de persoas.

¿Como contactou Xaime coa obra Salesiana?

Na apertura do Centenario antes aludido, Xaime escribe no *Atlántico Diario* o artigo quizais más belo, más denso e más efusivo. “Por todo isto, di, Vigo ten contraída unha débeda histórica coa comunidade salesiana. E moitos de nós temos tamén unha débeda biográfica”. Evoca con emoción a primeira vez que traspasou a cancela da casa salesiana, el chámalle colexio, collido da man de seu pai... “e gardo unha vivísima e nidiamente animosa no recordo a imaxe daquela humilde cancela de ferro, abertamente acolledora, pola man de meu pai fixen por primeira vez a miña entrada no Colexio Salesiano de San Matías”.

Xaime entrou da man de seu pai para quedar para sempre na Familia Salesiana: “... quedei marcado no más íntimo do meu ser polo espírito, pola pegada de don Bosco...”

No artigo citado cóntanos en qué consistiu a atracción exercida polos salesianos:

Quixería destacar como notas que ó meu ver caracterizan aspectos esenciais desa obra, o da impronta xenialmente precursora de don Bosco verbo das necesidades do mundo actual e de sempre, estas tres:

A entrega xenerosa e incondicional ó outro, ó próximo como rostro de Deus, e como chamada á nosa responsabilidade na común promoción humana, en especial dos máis necesitados, e neste caso, na axuda á libre realización, plena e integral, daqueles que o precisan máis, os nenos e os xoves.

A instauración dunha pedagoxía consecuente na educación para o traballo e para a vida, primando a asunción dos deberes sobre os dereitos, que son máis ben a sombra ou secuela daqueles; as relacións de franca e sa camaradería, dunha implícita democracia natural e espontánea; dun “sistema” preventivo —típica expresión salesiana— e a corrección fraterna como abolición e superación dos vellos sistemas represivos.

A aplicación concreta, intensa e universal deses principios en dous ámbitos fundamentais na formación da xuventude; o da aprendizaxe laboral, coa implantación e extensión arreo e fecunda dos ensinos profesionais; e o da ocupación do tempo libre, coa promoción eficaz, gratificante e creativa dos Oratorios festivos, practicando unha rica e harmoniosa sinerxía dos xogos e deporte, as artes e a espiritualidade relixiosa.

A cita foi longa, pero paga a pena facela. Porque, Xaime, ó tecer o eloxio da Obra Salesiana en Vigo, está a expor tamén os seus máis íntimos anhelos, os que xustifican e dan sentido á súa propia vida. O encontro con don

Bosco descubriulle o horizonte ó que ha tender e o proxecto vital que ha realizar. Isto é o que se chama *a pegada* de don Bosco impresa fondamente na súa alma.

Así pois, Xaime personifica a “entrega xenerosa e incondicional ó outro, ó próximo como rostro de Deus”. Xaime sabe ser mestre e educador de novas xeracións, relacionándose en “franca e sa camaradería”; o seu espírito aleitouse do espírito salesiano de familia, onde os colexios son por enriba de todo casas e onde se vive en espontaneidade. Xaime, séntese tocado pola inquietude social, porque ó home non só hai que recoñecerlle a súa dignidade nas declaracóns, senón que hai que comprometerse para que poida vivir consonte coa súa dignidade.

Xaime sintonizou con don Bosco. Non só cos seus principios e obxectivo, senón tamén coa súa figura. Descubriu na biografía do santo o camiño doloroso que estaban percorrendo moitos xoves abandonados. Don Bosco presentásselle como modelo de compromiso, ó tempo que prototipo de xove desherdado. “Como un destes nosos xoves campesiños que deixaran a súa aldea na procura de pan e de traballo, tamén o fundador, Xoán Bosco, orfo de pai ós dous anos, dunha humildísima familia rural do Piemonte italiano, emigrado dende neno, tivo que pasar por moi azarosos e abnegados traballos, non xa para gaña-lo sustento senón para realizar...”

Velaquí a causa da irresistible fascinación que produce don Bosco. Por isto, Xaime, convértese no mellor “propa-

gador entusiasta do carisma salesiano nas súas dimensións educativa e social”. Proclamando con orgullo en todas as esferas culturais da sociedade galega a Obra Salesiana, Xaime está a proclamar, quizabes sen saberlo, o que constitúe tamén a razón da súa vida.

Os lectores comprenderán o porqué da miña admiración, da nosa admiración de salesianos, por Xaime Isla. Vemos nel reproducida a alma de don Bosco. Nunha ocasión oíndolle falar dos seus proxectos para salvar a xuventude, eran estes tan fantásticos e tan, aparentemente, desorbitados que o tomaron por tolo e estiveron a punto de pechalo nun manicomio. ¿Quen non pensou tamén en don Quixote ó oír falar, iluminada e ardorosamente, a Xaime dos seus proxectos? Abenzoados sexan estes soñadores (don Bosco, Xaime Isla...) que co ímpeto do seu amor converten en realidade os soños. Termino coas palabras de don Vecchi, hoxe VIII sucesor de don Bosco: “Xaime Isla, o teu corazón é un volcán ardente”. Gracias.

FÉLIX GARCÍA
Párroco de María Auxiliadora

A LEDICIA INCONTAMINADA NA VELLEZ DE XAIIME ISLA COUTO

Parece un home afastado do rebumbio que os intelectuais adoitan armar arredor das súas arelas exhibicionistas. Semella un espectador. E, en verdade, é un actor. O que sucede é que o autor chamado Xaime Isla Couto non sabe que se atopa sobre un escenario.

Vexamos esto con certa calma. Actuar no teatro e non alcanzar conciencia de pertencer a ese mundo artificial, para eso cómpre posuír unha estructura psicolóxica especial. É preciso estar impregnado dunha forte resistencia fronte ás deformacións emocionais da vaidade e de moitas outras debilidades. Ó socaire desa particularidade, nace o idealismo. O idealismo non consiste en ser, en estar afe-rrollado por un certo programa positivo e concreto de pensamento (o que sexa, que eso non importa) senón en camiñar pola existencia como posesor dunha luz pura que todo o alumea, que todo o clarifica con boas razóns, con serenas xustificacións alleas ás retortas interpretacións, ós migalleiros propósitos, ós egoismos nos que se disimula a envexa e outras baixezas morais. O idealismo de boa lei

(coma o do noso amigo) non é unha coiraza que nos enquista dos demáis, nin tampouco unha campá neumática que impide ver as fonduras valiosas do próximo.

Con ese idealismo estricto e axudador vai polo mundo Xaime Isla Couto, afastando rozaduras, evitando violencias verbais, poñendo paz e claridade nos problemas culturais que, de comenza, se nos aparecen a todos como trincheras inaccesibles, e que convirten a cada home de espírito nunha especie de hirsuta esfera ateigada de estiletes ofensivos. Nunha palabra, que nos transforman en individuais porco espiños de moi difícil contacto, de inaccesible comunicación íntima.

En consecuencia, pódese afirmar que Xaime Isla Couto ten natureza anxélica: mira, cala, observa e cando semella máis alleo ó problema da criatura humana, ou ó problema dun grupo, velái que toma a palabra e entón a saída do atranco revélase dodata, cómoda, fecunda. O negativo experimenta a metamorfose en positivo. O estéril, en colleita. O árido terreo, en eido vizoso e pródigo. Neso consiste, se ben se considera, o labor do noso amigo.

Oitenta anos son moitos anos. A aparente pasividade, a aparente ausencia de operatividade, foi tomando a forma, nese transcorrer do tempo, en dinamicidade, en enerxía (quizais nun senso aristotélico restrinxido pero esencial da palabra *energeia*) e, por eso mesmo, criou descendencia. Moito do que se levou a cabo no país, e en sazóns sumamente desfavorables, débese ó esforzo e ás suscitacións de

Isla Couto. Acabo de escribir o vocáculo “esforzo” e non resulta axeitado. O esforzo supón unha certa violencia que exercemos cabo da exterioridade, ou mesmo, cabo do noso interior máis segredo. A vida estriba, sen dúbida, en gastar as propias forzas para vencer a calada hostilidade do entorno, a dos outros, a dos cegados pola escura paixón das escolas, ou polo degocio de figurar, de figurar como sexa. Xaime endexamáis despilfarrou nin amoleceu o cerne da súa aconchegada emoción no desparramado vougo, ou na banalidade do provinciano. Endexamais. El, o silente, o non participante, ten dado mostras, fartas mostras, da súa indiferencia polo que non sexa autenticidade de ben contrastada lei.

Nunca andou á procura do triunfo fácil. Nunca buscou brillos que, en derradeiro termo, sempre resultan efémeros. (E non esquezamos que efímero equivale ó que dura un día).

Así, pois, as virtudes da criatura humana que agora festejamos, penso eu que poderían resumirse nas seguintes, esquemáticas notas: disposición indiscriminada á axuda. Ausencia de egoísmo. Aportación decidida para as solucións difíceis. Optimismo radical. Entrega a formas de vida altruistas, tanto favorecendo as dos demás, canto subliñando as propias. Nidieza do pensamento teórico.

Pois ben, se anoamos nun feixe común este conxunto de características, axiña chouta diante dos nosos ollos outra cousa que en Xaime é definitoria, sustancialmente

definitoria: a súa “religación”. Xaime decote se nos transparenta a través de todo o que leva a cabo, do que fai e, por descontado, do que non fai (por exemplo, vingarse, calumniar, mentir, tomar aires solemnes, etc., etc.) transparentasenos, digo, como un home cinguido radicalmente á transcendencia máis pura e máis acendrada. Xaime é, por ende, un crente. E un crente que se concreta na entrega ó modo de ser cristián. Por eso a min, sobre todo cando falo con el, tráeme o relembro do que se escribiu nas sinxelas, inxenuas páxinas do Catecismo do padre Astete, hoxe tan vilipendiado e tan ridiculizado. Cando no vello texto se formula a pregunta: “¿Que quere dicir cristián?”, a resposta vén deseguida: “Home de Cristo”. Aí, nese cerne evidente, pode apreixarse a figura de Xaime Isla Couto: home de Cristo. Pero home de Cristo sen falsas pudibundeces, sen matices supersticiosos, e sen fuxidas a terreos que poden liberarnos de estrictas, de duras obrigas morais. E nesa antiga definición do *homo religiosus* (o padre Gaspar de Astete escribiu o seu opúsculo en 1599. A data do exemplar que eu posúo é a de 1700), nesa antiga definición da criatura cristiá vexo resumida a nódoa existencial de Xaime Isla Couto, a súa órbita biográfica, os seus espléndidos oitenta anos. En suma: *o que admiro de raíz no meu vello amigo vén dado pola autenticidade transcendente do seu ser.*

Esa autenticidade trae consigo inevitablemente a disposición ó sacrificio. Hai un matiz na personalidade de

Xaime Isla que resulta, ó menos para mim, moi difícil de cinguir en palabras de concepto. Realmente, trátase dunha vivencia que eu experimento no trato cotián con el. E as vivencias, con ser fundamentais, resultan o que máis se resiste a deixarse levar ó val vizoso das ideas. Con todo, coido que unha inicial aproximación ó que eu experimento puidera ser resumido así: a disposición ó sacrificio, esa universal tendencia de Xaime, é un espontáneo rostro do seu espírito. É unha superficie aberta, non como unha ascética chaga, senón como un contacto comunicativo natural.

Natural e leda. Mediante esa boa disposición, o sacrificio deixa de ser sacrificio e convírtese nunha festa. Velaí a festa dos oitenta anos de Xaime Isla Couto na que todos participamos. E, coma sempre, da que todos nos beneficiamos.

DOMINGO GARCÍA-SABELL

CRISTINA

A constancia e a lealdade son virtudes que apreciamos e que acreditan a unha persoa cabal. A constancia e a lealdade de Xaime Isla á utopía de Galicia dura toda unha vida. Por máis que esa utopía debeu, a miúdo, esfarelárse-lle entre os dedos e desangrarse no sentimento polo devir dunha Galicia que, como Penélope, en inmellorable imaxe de Díaz Castro, dá un paso adiante e outro atrás coa teardos soños inmóbil.

Por iso, estas misións vitais son obra de equipo, non son para solitarios. E Xaime nunca foi solitario, nin nunca estivo só. Cristina foi e será a súa compañía permanente.

O tópico nestes casos é dicir que detrás dun gran home sempre hai unha gran muller. Esta apreciación presenta á muller nun papel doméstico e cunha adhesión inquebrantable ó marido. A principal virtude desa muller é saber vivir cos pés na terra e resolver os problemas diarios, porque seguramente o marido vive enfrascado no seu traballo e alleo ás cuestiós de cada día.

No caso de Cristina e Xaime non se dá este modelo de

adhesión cega. Cristina sempre se identificou completamente, sen unha fírgoa de dúbida, cos ideais e os proxectos de Xaime, pero nunca o fixo ás cegas. Porque a verdade é que non hai entre Cristina e Xaime unha adhesión, senón unha cooperación. Os ideais son comúns e tamén os proxectos son comúns.

Cristina, Cristina Novoa Pedreira, a rapaza dunha familia liberal pontevedresa ligada á modernidade que representou a incorporación da electricidade ás infraestructuras da vella capital, forma con Xaime un tandem, que sempre marchou ben acompañado nos ritmos e nas decisións. Xaime é o portavoz do traballo conxunto e Cristina aparece ó seu carón, disimulando a súa timidez trala cortina de fume dun *Condal* extralongo, que dá máis de fumar sen apuralo de todo, e examinando a atención e as reaccións do auditorio. Xaime fala intensamente coma unha saraiba que bate nos vidros e acelera o ritmo e a paixón das súas verbas porque o tempo nunca é dabondo para todo o que hai que dicir e facer. Cristina túrralle con disimulo da beira da americana para que non se alongue e descarga os nervios contidos acorando a cabicha contra o cinseiro.

Pero Cristina nunca se limitou a acompañar a Xaime, a conducir o coche, porque a el nunca lle gustou facelo, a catalogar libros e máis libros na Penzol ou a exercer de amable anfitriona, mentres Xaime traza perfís dos convidados nas follas dun caderno de notas.

É certo que nunca foi Cristina amiga de protagonismo,

debido en parte á súa timidez e tamén ó exemplo de seu pai, que desestimou o seu dereito ó título da casa de Patiño, porque nin desexaba apparentar nin lle parecía apropiado ser republicano con título nobiliario. Pero Cristina ten a nobreza que nace do cerne das boas persoas e foi e segue sendo a fortaleza, a serenidade, o agarimo que é necesario para alimentar unha obra durante tantos anos e con resultados, ás veces, demasiado escasos para o que pode aguantar a esperanza dunha persoa, ainda que ó cabo a colleita foi proveitosa, porque é de lei que o xusto seiture o cento por un.

Soamente o amor ten razóns abondo poderosas para manter a unión de dúas persoas entregadas de por vida á causa da liberdade e o progreso dun pobo. O amor que aparece neles na Pontevedra de posguerra, onde xa comparten soños con amigos da alma coma Henrique González García, *Coca*, e a súa irmá Daría, outra muller que vale un mundo, e Xosé L. Fontenla Méndez e outros más que percorrián Pontevedra recordando a presencia naquelhas rúas de grandes apóstolos do galeguismo coma Castelao e Bóveda. *Coca* casa con Laura, irmá de Cristina, e Xaime faino con Cristina no 1947, o mesmo ano no que se constitúe o patronato Rosalía de Castro coa sinatura de Xaime na acta.

O amor de Cristina e Xaime debeu ser un namoramento rápido e tan fondamente certo, que xa nunca caeu sobre el a menor dúbida. Dende aquela ata hoxe o diálogo e o

respecto mutuo imperaron nunha relación na que estiveron ausentes os enfados, os reproches e as discusións estériles. E neste estilo de convivencia tivo moito que ver Cristina coa súa enerxía, o seu espírito animoso e o seu sentido do humor.

Cada etapa histórica foi creando un modelo de muller. E, como noutros moitos aspectos, cómpre tornar ás orixes para atopar un modelo que encha as nosas expectativas. Por iso, Cristina é unha Eva. Non é unha Penélope que afoga nas rutinas domésticas a ausencia do intrépido Odisseo. Non é a Ofelia desacougada, vagando sen horizonte polos corredores de Elsinor. Non é a Dulcinea, demasiado irreal para poder alcanzala e demasiado real para poder esquecela.

Cristina é Eva. A muller que, como nos din as novas interpretacións da Xénese, non saíu do costado do home, senón que está xunto ó home, costado con costado, de igual a igual, cos mesmos soños, coas mesmas preocupacións. Cristina é a muller. Un amor.

SILVESTRE GÓMEZ XURXO

XAIUME ISLA COUTO, MESTRE E AMIGO

Cando tentaba escribir unhas liñas sobre o meu admirado mestre e querido amigo Xaime Isla Couto puiden facer unha reflexión persoal sobre ideas que son fundamentais na nosa realidade vital. Polo tanto, ademais de escribir uns modestos comentarios sobre a miña relación con Xaime Isla, teño que confesar que estou gozando ó pensar en temas nos que, como verdadeiro mestre, é unha testemuña na súa permanente actividade: galeguismo, cristianismo e democracia; servicio ós demais no estudio, a docencia e os consellos; exemplo de positivismo ante a vida mesma e, especialmente, nos temas culturais, económicos, políticos e éticos...; capacidade de facer compatibles a posición crítica, o respecto e o cariño ós demais; home animoso, creativo, aberto a calquera idea...

En definitiva, é evidente que toda a traxectoria de Xaime Isla está marcada por unha constante implicación co galeguismo, unha sólida convicción cristiá e unha extraordinaria actividade que, presidida por ámbalas ideas, se orienta ó desenvolvemento de Galicia.

Habería que remontarse á creación do Grupo Autonómista Galego de Vigo e á fundación das Mocedades Galeguistas; á súa colaboración no grupo de traballo do Seminario de Estudos Galegos; á súa participación na constitución da editorial Galaxia e nos Cadernos Grial, da editorial Sept, xunto coa dirección da xa desaparecida *Revista de Economía de Galicia*, e máis tarde da *Revista Galega de Estudios Agrarios*, para comprobar que, con todo isto, desenvolveu unha vida plena de actividades que chegan ata os nosos días, e promoveu e difundiu o desenvolvemento económico e cultural de Galicia.

Nesta reflexión, os meus pensamentos lévanme a confirmar que Xaime Isla Couto é para mí un verdadeiro mestre, non só nos meus estudos, senón en todas aquelas circunstancias fundamentais que rodearon a miña evolución persoal e profesional.

Nos estudos de perito industrial tiven a oportunidade de escutar a través das súas clases, as primeiras ideas sobre Economía de Galicia, cunha visión claramente orientada ó desenvolvemento social e productivo. Despois, en Ciencias Económicas e Empresariais, volví ter a sorte de gozar das súas clases como profesor de Estructura Económica. A carreira iniciaba a súa andaina na que logo sería Universidade de Vigo, e as súas clases eran unha auténtica oportunidade para estimular grupos de traballo sobre as bases da moderna economía e as posibilidades dun desenvolvemento sostenido para Galicia.

A súa tutela tamén me serviu para, sen producirse ningunha ruptura no seu maxisterio, arrouparme cando inicieei as miñas actividades como profesor na Escola Universitaria de Enxeñería Técnica Industrial, alá polo ano 64, e puiden tamén comprobar nese momento a súa capacidade para ser un extraordinario compañeiro, sen deixar de ser un gran mestre.

Cando no ano 77 orientei a miña actividade docente ó ensino de Economía da Empresa, volveu tamén ser o amigo orientador e animoso que marcou os meus primeiros pasos nos traballos de investigación sobre o desenvolvemento de Galicia, traballos sobre os que máis tarde tería oportunidade de conversar fondamente con el, cando asumín a responsabilidade de dirixir o primeiro Plan Económico de Galicia e, posteriormente, cando me tocou reorientar a estratexia do Instituto Galego de Promoción Económica.

Pero ademais, a experiencia de Xaime e as súas vivencias do mundo real, tamén me axudaron e orientaron, como a moito do seu alumnado, nas actividades profesionais na empresa privada, actividades que coas súas ensinanzas puiden compatibilizar co estudio e a docencia dende os anos 60.

Coñecelo, traballar con el, e aprender de Xaime, é e será para min, non só unha honra, senón tamén unha sorte extraordinaria que me enche de agradecemento, satisfacción e orgullo. Moitas gracias Xaime Isla Couto.

XURXO GONZÁLEZ GURRIARÁN

LEMBRANDO UNHA BREVE XORNADA DE CONVIVENCIA CON DON XAIME

Na parroquia do Sagrado Corazón organízanse bimestralmente unhas ceas de carácter aberto coa intención de crear ocasións de encontro e comunicación entre persoas que, se ben poden compartir inquietudes e iniciativas a prol dos demais —talvez como medio de superación das propias limitacións—, son en xeral representantes dunha extensa diversidade humana.

Unha destas reunións, celebradas ó cabo do derradeiro ano, foi a oportunidade que me deparou o azar para a chegarme á fértil personalidade de don Xaime Isla: coincidimos en asentos próximos, un fronte do outro.

No transcurso da comida, don Xaime, coa súa espontaneidade característica, sacou da chaqueta unha libretiña e un cacho de lapis, e mirándome de cando en cando coma quen mira para verche o corazón, deu solta ó seu xenio de debuxante e botouse a conseguir a miña caricatura.

Eu, que asistía por primeira vez a unha destas ceas, sentíame entre sorprendido e enaltecido pola distinción de que era obxecto, pero sobre todo aceptado e acollido

pola atención que me deparaba o ocasional debuxante.

Ó remate da cea, a espigada silueta do debuxante, man-
tiña pendentes as miradas de toda a concorrencia mentres
facía un improvisado discurso, reflexionando sobre do illa-
mento en que nos puxera a moderna condición de urbani-
tas, por termos que rachar coas humanizantes formas de re-
lación interpersonal presentes nas nosas orixes rurais...

As acesas e ó mesmo tempo agarimosas palabras de
don Xaime puxéronme no camiño de comprender e esti-
mar coma unha das riquezas da Galicia de hoxe, a impor-
tante talla humana, artística, intelectual e relixiosa deste
home de tan inmensa traxectoria vital, a quen hoxe home-
naxeamos.

Estes versos, mostrándolle o agradecemento por me si-
nalar tan honrosamente coa súa arte, son a miña humilde
aportación a este homenaxe:

SONETO

*Fitabas cara min durante a cea
arredado das voces e persoas,
porfiando coas túas mañas boas
no bosquexo da miña cara chea*

*iQue insólito modelo debuxaches!
¿Sospeitabas en min o pensamento
de estreitar entre os homes, noutro intento,
os vínculos que sempre desexaches?*

*Na sobremesa, amigo, disertabas
de vencella-las migracións urbanas
ás orixes rurais que ti anhelabas.*

*Direiche pois, sen me andar polas ramas:
¡conectado ó teu xesto maxistral,
—gracias, Xaime— fixécheme inmortal!*

FÉLIX LEÓN ROMÁN

XAIME E OS NOVOS

Falar da relación entre Xaime e a xente nova, agrupada nos “Saefes”, ten un algo de atrevido, posto que o trato entre dúas persoas ten tanta vida propia como as persoas mesmas, de xeito que cada un de nós —aínda que de idades semellantes—, é posible que nos sintamos atraídos por causas diferentes.

Hai, a pesar disto, algunas liñas, fíos permanentes que os máis recoñecemos nel, formando un tronco común de experiencias.

Un deses fíos é a trascendencia. Xaime refuga as cousas vas e centra a conversa en cuestiós normalmente ligadas ó valor ou á mellora da vida humana. Nisto comunica totalmente cunha mocidade que posúe os medios de información e as posibilidades de coñecemento e de lecer más completas da historia, pero que ante a saturación de medios ten fame desa trascendencia, de apreixar o autenticamente importante e formar criterios de discriminación sobre o que a arrodea. A sabedoría enciclopedista de Xaime, unida a unha memoria pouco frecuente e á lectura constante, per-

mítenlle penetrar con lucidez intelectual e humanista nos problemas do noso tempo, dende unha visión multidisciplinar e complexa.

Outro deses fíos é o idealismo. Non é que descoñeza a realidade ou adoeza de espírito práctico, mais ben todo o contrario. Rara vez os seus ánimos non invitan a algo realizable en ben dos demais. Velaí o seu idealismo, como oposición ó utilitarismo, a interpretar que na vida todo se fai en proveito propio. A súa amizade non só é desinteresada no material; tamén o é noutros comportamentos tan humanos como a vaidade ou o protagonismo, que chocan cunha humildade franciscana a proba de homenaxes, só aceptadas posiblemente na íntima conciencia de que os demais precisamos do recoñecemento social dos valores que incorpora, como un faro na costa. E esa luz trascendente e idealista achega á xente nova, que vive ás veces na inocencia provocada pola escasa experiencia da vida, esa costa chea de beleza e sentimientos, pero tamén de baixíos, rompentes e mesmo gando cun facho atado á cola para afundir os barcos, coma nos contos de Soavela ou Cornualles. Os feixes de luz viran en referentes e inculturan á mocidade dunha visión intelixente e sensata, de Cristo e da Igrexa; da realidade nacional de Galicia, animando a unha nova xeración a superar o modelo franquismo-antifranquismo e a comprometerse no estudio e mellora das condicións de vida do País, sexan sociais no seu conxunto ou económicas, culturais, políticas no particular, regresando ó “Galicia, célula de universalida-

de” guieiro da Xeración Nós e do Seminario de Estudos Galegos; da solidariedade e o respecto ós demais e á natureza, animando campos tan diferentes como a non violencia, a ecoloxía, o desenvolvimento comunitario, a ética empresarial ou a visión social da economía, entre outros; de todo o que, en definitiva, eleva á persoa por riba dun comportamento instintivo e materialista e a sitúa na súa dignidade espiritual, coa que a persoa se realiza en plenitude.

Un fío máis no seu trato connosco é o optimismo. Un optimismo que impresiona porque non nace da inconsciencia, senón dunha actitude vital decidida. Sorprende aínda máis porque as persoas que traballan por cambiar algúns valor ou poder na sociedade adoitan ir deixando moito deles no camiño, co que iso implica de frustración, desesperanza, mesmo de crise. Xaime e outros da xeración Galaxia foron resistentes, corredores de fondo na maratón que vai da Guerra Civil á primeira posta en práctica dun Estatuto de Autonomía de Galicia, homes que saben da realización no fracaso. E a pesar disto mantén a satisfacción polo feito, animándonos ós que vimos detrás a continuar a obra recibida, disfrutando das metas acadadas e sinalando novos cumios de dereitos humanos, de cristianismo ecuménico e tolerante, de autogoberno. Posiblemente isto só se explica polo exemplo e a formación recibida doutros, como Álvaro de las Casas ou o seu irmán Ramiro, da Xeración Nós e daqueles cos que padecería tantos anos escuros. Tamén pola compañía de Cristina, que coa súa formación e o seu trato

natural, cheo de vitalismo e simpatía, sabe ben das horas e dos libros compartidos, dos pequenos ou grandes problemas, de illas novas de mozos que apostan por outras mil primaveras.

Outro trazo que salientar é a congruidade entre os seus principios e o seu comportamento, entre o que nos invita a facer e o que fai. Esa ausencia de distancia é a que completa a singularidade do seu xeito de ser. Non só nos ofrece unha construccion teórica da vida, un modelo, senón que vive con respecto a el. É a coherencia permanente o que máis tira dos novos cando imos sendo menos novos e nos asaltan as preguntas.

Todo o anterior recolle de modo moi simple algunas das cualidades que apreciamos en Xaime no seu trato conosco. Un Xaime que para nós nunca quere ser don Xaime. Mais hai algo que non podería deixar pasar: a palabra. Porque a palabra é moito más ca un medio de expresión. A súa verba trasládanos no espacío e no tempo á tradición dos grandes oradores do galeguismo e, na súa mitoloxía céltica e atlantista, á comunicación da sabedoría. Eis o Xaime druída no auténtico Gran Bosque de Tagen Ata. Eis tamén a chave da súa paternidade espiritual, porque a verba en Xaime é alento vital, conxunga en nós valores plenos e, na medida en que sucede, acada un sentido finalista: a creación de vida.

FRANCISCO XAVIER MARTÍNEZ COBAS

PARA PAGAR UNHA DÉBEDA

A figura de Xaime Isla víxoa estreitamente unida á persoa do meu pai, de quen era íntimo amigo. Foi unha amizade longa e profunda, que se iniciou hai moitos anos, cando os dous compartían ilusións nas Mocedades Galeguistas, das que foron militantes activos e entusiastas. Despois compartiron tamén os anos difíciles da derrota, coa liquidación dos ideais polos que loitaran.

O pesimismo non foi capaz de dobregalos, sen embargo. De maneira que de seguida, en tanto puideron, puxéronse de novo en camiño. Eu fun sabendo polo meu pai dos pasos que ían dando, dos obxectivos que conseguían, sempre con moiás dificultades: a reconstrucción do galeguismo, a fundación de Galaxia, a biblioteca Penzol...

No medio daqueles traballos, o nome de Xaime Isla acudía con frecuencia ós labios do meu pai. Desde entón, eu asocieino coa palabra xenerosidade. Case sempre ían xuntos, como se fosen sinónimos. Deste xeito, moito antes de que eu tivese un trato persoal con Xaime, esta era a idea que me facía da súa personalidade.

Non era a única, naturalmente. Por entre as conversas que se escoitaban na casa, mesmo cando a presencia dos nenos non se sentía máis que como o ruído provocado polos alborotos e os xogos infantís, Xaime aparecía tamén asociado co entusiasmo e a intelixencia, dúas virtudes que o meu pai destacaba como características da rica personalidade do seu querido amigo.

Máis tarde, cando eu tiven xa a oportunidade de manter unha relación persoal con Xaime, a quen durante a miña infancia vía como se fose un membro máis da familia, o cal acentuaba el mesmo dicindo que era unha especie de tío, puiden comprobar ata que punto os xuízos do meu pai era xustos e exactos, más inspirados por unha observación obxectiva que distorsionados polo afecto e o cariño.

Efectivamente, Xaime é un home xeneroso. O que ocorre é que esta palabra tense empregado tantas veces como forma da retórica ou a cortesía social que a penas encerra significado. Para quen o coñecemos, sen embargo, é un vacábulo preciso, que difícilmente se pode substituír por outro para definir a Xaime Isla. Cando o utilizamos, non nos pasa pola cabeza ningunha abstracción neboenta, senón que aludimos a feitos concretos, a comportamentos reais que non queremos facer más explícitos para non ferir a sensibilidade do noso amigo.

El sabe moi ben do que estamos a falar. Tamén o saben cantes o coñecen na intimidade. Como saben tamén qué queremos dicir cando nos referimos ó seu entusiasmo con-

taxioso e á súa intelixencia, tan desbordada de proxectos, algúns deles felizmente convertidos en realidade, como Galaxia, a *Revista de Economía de Galicia* ou a Instituto Galego de Estudios Comunitarios, ese milagre que conseguiu xuntar arredor dun home de 80 anos a forza xuvenil e as ilusións dun grupo de rapaces dispostos a traballar sen descanso por Galicia.

O noso país débelle moito a Xaime. Pero esta é unha débeda que non hai que pagar. O interesado nunca o permitiría. Para eso estamos os amigos, para pagarlla con cariño e co corazón.

MANUEL MEIXIDE

A PRESENCIA DE XAIME

Hai persoas, que cos seus comportamentos, conseguuen en torno ás súas cualidades humanas un consenso que fai que xentes de diferentes ideas e idades teñan nelas un nexo común.

Só por esta cualidade, impropia e infrecuente nun país de minifundios e tamén por desgracia no mundo das persoas, Xaime constitúe para todos os que tiveron e temos o pracer de coñecelo un deses amigos que ten influído dun xeito radical nas nosas vidas logrando o aprecio unánime de todos e despertando coa súa personalidade, a parte máis noble que habita en nós.

Talvez non podería ser doutro xeito; un home coma el apaixonado dos seres humanos, dos problemas que lles atinxen e que lles condicionan, non podía por menos que compartir coas persoas que o tratan parte dese seu saber adquirido en infinitas experiencias.

Así, cando fala Xaime, ábrenseche mundos novos, que explican problemáticas actuais pasadas e futuras, que aínda que intuídas polo interlocutor adquieren relevancia cando

son compartidas con el. Adéntrate coa súa palabra na economía ou na socioloxía ou en calquera ciencia que teña ao ser humano coma centro de estudio, dotándoas dunha lóxica de relación interdisciplinar e conseguindo darles así a súa autentica dimensión. Porque tamén é capital nel esa faceta pedagóxica que formou parte da súa vida profesional, e que lle dá para todos nós esa consideración de mestre sabio que te achega dun xeito complexamente sinxelo á causa e explicación das cousas.

Deste xeito temos coñecido con el e por el momentos cruciais de historia da Galicia do século XX, a proclamación da República, o Estatuto do 36 ou a guerra, que significou unha experiencia desgarradora nos homes da súa xeración, época esta, áinda que na adversidade, fructífera, onde a incomprensión non foi obstáculo para que un entusiasmo, que segue a sorprendernos e animarnos hoxe en día, lle permitise ser protagonista destacado en momentos cruciais da historia contemporánea do país.

Xaime segue, hoxe en día, con esa súa personalidade, irradiando ilusión, encardinando a persoas, e colectivos de persoas, en proxectos dos cales é o motor fundamental e nos que sempre se pon de manifesto a convicción exemplar nas súas ideas, presididas por ese espírito de tolerancia e bonhomía que o fan contactar con distintas xeracións e persoas sen que as idades ou diferencias de pensamento sexan un obstáculo senón un enriquecemento.

Porque é precisamente esa necesidade de recuperación

do comunitario, esa busca de espacios comúns, ese amor radical polo outro e polo respecto ás ideas do outro, o que a miñ me parece o rasgo máis crucial da súa personalidade.

E todo como sempre ao longo da súa vida, guiado por ese amor seu a Galicia, ese amor compartido por el con tantos outros, porque non é nel un amor acaparador senón un amor que desexa e quere ser compartido cos demais.

Sentir a importancia que Xaime ten para quen o coñece, talvez porque coa súa presencia fai sentirnos a todos algo importantes, porque para el toda persoa polo simple feito de sela o é. Así como que consiga co seu interese aguilloar conciencias para que expresen con absoluta liberdade e confianza o que opinan, o que pensan, o que senten.

Talvez sexa este o segredo que convirte a Xaime nun triunfador, un triunfador antítese do triunfador dos nosos días, ese tan habitual que persegue o lucro meramente económico, sen facer fincapé nas cualidades persoais, que son as que ao final, distinguen aos grandes homes daquelas que nunca pasarán de ser homiños.

O triunfo de Xaime e o máis difícil, sen buscar nunca o protagonismo persoal, acadar que sexa recoñecido por todos, e que forme parte do patrimonio persoal de todos nós, que hoxe o homenaxeamos, coma unha presencia, sempre alentadora, sempre forte.

ALBERTE MEIXIDE GAIOSO

UN RETRATO PEQUENO E PERSOAL

Non me lembro nin do ano nin do día exactos en que Tere, a miña dona, e mais eu coñecemos persoalmente a Xaime Isla, mais sei que foi un sábado pola tarde, alá polos anos setenta e moi poucos, por mor da misa en galego que se celebraba todos os sábados na igrexa das Trinitarias en Vigo. Estabamos recén chegados do País Basco e foi Quico Domínguez quen nolo presentou. Mais, Xaime xa non era para nós unha persoa descoñecida, porque a súa sona acompañárame, a cotío, durante os meus derradeiros anos de estudiante de Enxeñería en Bilbao, cando Quico Domínguez era o aglutinador e o anel de unión entre a Editorial Galaxia e un fato de rapaces cheos de anceios por voltar a Galicia para traballar nela e por ela. Daquela, o nome de Xaime Isla era un nome máxico que representaba para nós o galeguismo que estaba a resistir o embate dos anos escuros, recollendo o legado dos vellos galeguistas, e que ben podía ser un dos conductores dos anos das luces que nós, na nosa impaciencia, albiscabamos que tardarían moi pouco en chegar.

Polo dito, xa podes imaxinar cales eran as nosas expectativas de cara ó encontro persoal con Xaime. Sabiamos moitas cousas del, que nos foran contadas durante aqueles anos en Bilbao: da súa personalidade, categoría humana e fonda fe cristiá, da súa traxectoria profesional como avogado e asesor xurídico da Caixa de Aforros de Vigo, do seu labor docente e das súas sempre moi comentadas clases maxistrais de economía na Escola de Peritos, das súas iniciativas para espallar a lingua e a nosa cultura na Editorial Galaxia e nos cadernos Grial, dos seus postulados de economía nos artigos editoriais da *Revista de Economía de Galicia*, do seu protagonismo na fundación da editorial Sept, da súa pertenza na mocidade á Asemblea das Irmandades da Fala e ás Mocidades Galeguistas, das súas ideas políticas e de moitas cousas máis, porque Xaime fora motivo de moitas conversas.

Mais, ningún nos tiña falado, ou se así foi non lle prestaramos a debida atención, do seu temperamento, da súa sinxeleza de home de ben, da súa comprensión e tolerancia, da xuventude sen límites que adorna a súa mente, do seu sorriso que te engaiola nada máis comezar a falar con el. Nin tampouco ningún nos falara en demasiá da súa dona Cristina, nin dos seus amigos de sempre Esperanza e Manolo Meixide. Porque, en verdade, desde os primeiros días en que o coñecemos, e xa vai para máis de vintecinco anos, foron para nós estas cualidades da súa personalidade as más sobranceiras, e foron todos eles

unha parte moi importante do noso futuro.

Desde entón, moitos momentos vivimos a súa beira: momentos da acción política como os das primeiras eleccións lexislativas do ano 1977 ou os da refundación do Partido Galeguista naquela Asemblea de Santiago de Compostela, momentos de ledicia e de fonda emoción como os das ceremonias de recollida do premio Memorial Juán XXIII na igrexa conventual de San Domingos de Bonaval en 1986, da medalla de Castelao en Ourense en 1987 e do premio Trasalba 1992 da fundación Otero Pedrayo, ou momentos da vida cotiá. En todos eles, a súa fala, sempre fácil e fluída que agroma dunha vizosa imaxinación, sempre ateigada de ricas suxerencias interpretativas sobre o ser e o devir histórico de Galicia, sempre chea de matices e de experiencias e, cando a ocasión permite unha espontaneidade familiar, iluminada polo cintileo da gracia, do humor e da ironía, foi enriquecendo e alelando as nosas vidas.

Non é doadoo para min apresar nestas breves liñas todo o que Xaime representa na cultura e sociedade galega e no meu ámbito persoal e familiar.

No primeiro eido creo poder afirmar, sen enganarme moito, que a importancia da súa obra vén, en primeiro lugar, da súa inmensa xenerosidade, que o fixo estar presente, dun xeito moi activo, en todo aquilo para o que foi reclamado o seu liderato ou a súa simple colaboración; endexamais negou o seu apoio a calquera actividade na que

fora necesaria a súa presencia e, en segundo termo, de que toda ela está inspirada e realizada na procura dunha Galicia vital, moderna e dinámica e, ó mesmo tempo, fundamentalmente entroncada na tradición cultural e cristiá europea.

AdeMais, o Xaime Isla que eu teño a sorte de coñecer é, ó mesmo tempo, o animador da xuventude e catequista da xente nova na parroquia de Raxó, o evocador das anécdotas políticas da súa mocidade e do seu admirado irmán maior Ramiro, o debuxante afeccionado, o conferenciante nas ceas da comunidade parroquial do Sagrado Corazón, o alumno, ós seus oitenta anos, das clases de teoloxía, o inspirador de ideas tan fecundas coma as de crear o grupo Badal, para axudar ós cregos e crentes galegos na liturxia dominical, e o IGESCO, para impulsar os estudos comunitarios. A súa creatividade non ten límites, e nestes días, por exemplo, está na procura de que naza a primeira revista que sirva para intercomunicar a todos os estudiantes de bacharelato da cidade de Vigo e a súa comarca.

No meu contorno persoal, Xaime é para a miña familia non só o amigo, de quen gustas e a quen pides consello, senón que é o vencello máis directo co galeguismo cristián e co pensamento galego moderno, e o impulsor de moitas das nosas colaboracións na vida comunitaria. Xaime, sempre especialmente atento á mocidade, preocupouse de que os meus fillos estiveran en permanente contacto coa cultura galega; áinda lembro libros como *A galiza dos ovos de ouro*, *O principiño*, *Espantallo amigo*, *Os contos*

de Grimm, Todos os nenos do mundo seremos amigos, ou os que compoñen a colección Árbore de Galaxia, que el se apresuraba a lles agasallar sempre no momento preciso. Non é, por tanto, nada extraordinario que eles, agora, acudan con prontitude a lle pedir consello nas lecturas xa más especializadas que precisan para seus estudos.

Para rematar, tan só unhas poucas palabras máis: Vai para seis meses, aproximadamente, un grupo de persoas pedímoslle que asumise a presidencia de AIMEN, unha asociación de carácter non lucrativo adicada á pescuda e a prestar servicios ás industrias galegas. O momento era especialmente difícil e necesitabamos a súa axuda. A resposta foi a esperada, e hoxe Xaime, a pesares da súa avanzada idade e de estar comprometido co proxecto para el máis querido, que é a Fundación Isla Couto, está tamén á fronte desta obra e a súa ilusión, cando trata connosco os temas propios da asociación, é case tan forte coma cando fala dos seus proxectos coa xente nova na Fundación. É certamente o Xaime Isla que foi ben definido, nun libro moi recente, como un militante desta fe en Galicia, nos galegos e en Deus.

PEDRO MERINO

A IMPORTANCIA DUNHA EDUCACIÓN SOCIAL NA FORMACIÓN DUN TÉCNICO

Cando es novo comezas os teus estudos con entusiasmo, cun espírito e talante despreocupado que che permite descoñecer a realidade do PAÍS, que mesmo estás por riba do ben e do mal, que os teus 18-20 anos che incitan a pensar que os problemas sociais ou de organización tanto social como laboral están áinda moi lonxe de afectarte directamente; se ademais te encontrares cun profesorado alleo a todo o que ocorre fóra dos muros da túa escola e que se limita tan só a dar o programa que teñen para o curso, todo isto condiciónate tanto. Se non fose polo tropezo cun profesorado diferente, capaz de marcar a diferencia entre a realidade e a utopía, que coñece a vida na industria para a que te está formando, a realidade da sociedade para a que te está capacitando, non só coa acumulación de datos e coñecementos técnicos senón que te está formando humana e socialmente para que poidas actuar coa seriedade dunha persoa formada e adulta, á que vas responder cos teus coñecementos e á que te achegas procurando enriquecela, é dicir, procurando dar algo do que nos teus

anos de estudio aprendiches dos teus mestres, de todos os que che aportaron diferentes disciplinas que mesmo puidedes chegar a pensar que o que che estaban explicando na clase era unha “leria”, ou como se adoita dicir, era innecesario. Esta é a diferencia que marcará no futuro profesional ós alumnos e que no noso foi marcada por un gran mestre: don Xaime Isla Couto. Pois ben, a realidade era outra moi diferente e afortunadamente tiven a ocasión de tropezar cun gran mestre, don Xaime Isla, nunha disciplina que era das que os alumnos considerabamos unha auténtica “leria”. Don Xaime era capaz de contactar con nós e a pesar do incómoda que resultaba a lexislación, hixiene laboral ou a contabilidade, para a formación dun perito industrial non se lle daba demasiada importancia, sen decatarnos que moitos dos nosos compañeiros pasaron a exercer a profesión libre ou na industria onde todo isto sille interesa. Moitos de nós pasamos á industria onde os problemas técnicos eran xusto os problemas de lexislación laboral e de hixiene e seguridade no traballo, amosando que aqueles problemas técnicos non eran tan técnicos, que eran más humanos, de comprensión social, de enfoques diferentes ós que se podían calcular coa Física ou a Termodinámica, que se tratava de ter astucia e facelle ver ó empresario a necesidade de mellorar no posto de traballo e ó traballador facerlle ver a importancia de protexer a súa saúde, etc.

Que aquela materia chamada Organización Industrial

era máis importante que moitas outras materias que nós tiñamos en mente como fundamentais para o noso futuro. Con isto non quero dicir que se faga necesario abandonar na nosa carreira certas materias, pero quero dicir que hai que facer unha formación integral axeitada á realidade profesional.

Don Xaime, como bo mestre, conversaba con nós en tal estado de ánimo e con tal afán de verter todo o seu coñecemento sobre o seu alumnado que as clases sempre duraban máis dunha hora porque para el era imposible comunicar todo o que sabía en tan só unha hora e continuabamos ata que o bedel nos desfacía a tertulia porque a aula facía falta para outro curso. Dixen tertulia e en efecto aquelas clases empezaban cun guión que se seguía pero ó chegar ás preguntas non se podía evitar que don Xaime se estendera e dera a súa versión dos feitos e afondara en comparanzas co mundo industrial ó que estabamos destinados.

Así, anos máis tarde puiden decatarme da riqueza achedada nun momento dunha clase de Organización Industrial. Don Xaime explícanos a fusión dun grupo galego cunha multinacional inglesa, explicábanos o organigrama funcional, a importancia da tecnoloxía e o *know-how*, precisamente el fora o responsable de montar o organigrama de funcionamento das empresas do Grupo Zeltia nos anos 63-64, formando o que serían despois as empresas Zeltia Agraria (hoxe Zeneca Agro), Cooper Zeltia (hoxe funcio-

na como Zelnova e C.Z., S. A.), ICI-Farma (hoxe Zeneca Farma), todo un grupo que en conexión con diversas multinacionais necesitaba expansión dende unha empresa familiar, local, como era Laboratorios Zeltia, S. A. onde o seu irmán don Fidel era conselleiro e secretario do Consello, don José Fernández López presidente e os irmáns Fernández López os accionistas.

Curiosamente, anos despois fun contratado como bolseiro por unha das empresas onde don Xaime realizara a normativa de funcionamento e onde o capital inglés fundamentalmente achegaba cambio tecnolóxico de todas as empresas, formándonos e ensinándonos as técnicas máis avanzadas. No meu caso áinda que soe raro, fun adestrado en Inglaterra con grandes mestres da Biotecnoloxía para a produción de vacinas —no que traballei durante vinte anos— que áinda hoxe dan a volta ó mundo e nas que moitos laboratorios seguen a iniciarse. Mentre e gracias ás ideas das fusións e das vantaxes que tecnoloxicamente obtivemos, pódese dicir que existe un grupo industrial nun pobo, que é O Porriño, do que non puido desprenderse a primeira multinacional do sector farmacéutico do mundo: Glaxo Wellcome, que mantén unha planta de produción de interferón¹ no Porriño compartida con Zeltia, S. A., algo insólito nos mundos económicos actuais.

1. Producto farmacéutico intermedio para a loita contra o cancro e a SIDA.

Pois ben, don Xaime explicábanos a importancia da organización e o sentido común. Na miña experiencia teño que dicir que foi unha das materias máis socorridas no meu traballo, na miña profesión. Ademais se a organización era compartida cos propios equipos de traballo os rendementos eran maiores e para logralo non había que ir a ningún curso de *master*, era ter compartido horas cun profesor que nos explicaba a humanidade e a bondade nos postos de traballo; nun momento onde non existían os círculos de calidade el inducíanos a practicar o diálogo co traballador que estaba ó noso cargo, do que tiñamos, segundo el, moito que aprender, e que segundo a miña experiencia, é o aliado máis importante do técnico nunha empresa.

Anos máis tarde coa experiencia de varios anos de profesión atopámonos con problemas de hixiene industrial, curiosamente, repetíanse as ensinanzas de don Xaime, había que retomar aquelas leccións perdidas para nós pero dun extraordinario valor.

A conversa con don Xaime era sempre fluída sen decañarte penetraba. Exemplo, o noso curso era un curso de 23 alumnos con ganas de aprender e naquela época a Biblioteca non existía, postos en conversa con don Xaime sacamos o tema que precisamente tanto lle interesaba, pero necesitaba axuda para organizala, e así o fixemos; nos tempos libres organizabamos a biblioteca e aprendemos unha lección importante de colaboración, participación e organización que a todos nos quedou gravada; puxemos tamén

en marcha a creación de pequenas bibliotecas en cada cátedra, nalgúns casos chegamos a comprarlle ó profesor os libros de texto cos nosos fondos. Eran tempos nos que as cátedras non estaban ben dotadas coma hoxe.

A sorte de dar cun gran mestre para aqueles mozos que dende as aldeas viñemos estudiar ás cidades era moi valiosa; pensemos que hai 30 anos os máis dos nosos pais non facían outra cousa que traballar no campo onde os avances tecnolóxicos se limitaban ó arado, os adiantos nos medios de comunicación limitábanse á radio, onde a realidade do país se vivía doutra maneira.

Ó chegar a Vigo topámonos co mundo da industria, Citroën (pasara por unha folga), don Xaime recibíanos no seu propio despacho da Caixa de Aforros e atendía as nosas pequenas consultas ou mesmo houbo ocasións nas que participabamos dos seus temas sociais.

Recordo nunha ocasión que tiñan que desafiuzar unha familia dunhas vivendas sociais construídas co financiamento da Caixa e a situación era tan delicada na familia afectada que el fixo o posible, no nivel económico, para evitar esa situación. Esa circunstancia dáballe para nós unha dimensión humana que nos obrigaba a colaborar con el en todo o que necesitaba, e así pouco a pouco fomos coñecendo a realidade dunha sociedade nunha época dura de finais dos 60 e a nosa conciencia estábase formando e moldeando nun ambiente xusto e equitativo. Por certo, debo sinalar que nunca escoitamos un reproche de matiz

político que nos puidera facer pensar dunha tendencia ideolóxica contraria ó réxime ou ó seu favor, iso si, ensinábanos a ser xustos. Polo seu xeito de actuar, se en Galicia existisen moitos homes co traballo e exemplo de don Xaime na nosa Galicia existiría unha forza do galeguismo equivalente a calquera outra nacionalidade histórica.

Ademais, entendiamos que don Xaime estaba en condicións de dar e non precisaba de apoios económicos, porque a súa condición era a de dar sempre, non de acaparar o que era e é impensable no mundo do liderato tal e como a nosa sociedade o ten montado, así nos está afectando na actualidade por deixar acceder ós cargos políticos dirixentes que só van polo medre persoal e que carecen de currículum e méritos para ser dirixentes. Pero iso si, rodeados de fieis seguidores e dunhas excelentes técnicas de mercado permítelles gobernar áinda que sexa destrozando os pequenos logros sociais ou culturais acadados.

Non quixera deixar pasar esta oportunidade sen mencionar a importancia que para nós tiña o poder comunicarnos cun profesor e que este nos falara de experiencias reais porque as vivía, non eran mera teoría. Así na Escola de Peritos Industriais existían os teóricos e por outra parte os prácticos, entre os primeiros contabamos con don Xaime e os segundos don Armando Priegue (que en paz descanse) don Antonio del Riego e don Antonio Besada (que en paz descanse). Como a nosa era unha especialidade química formáronnos e comentábannos cada un as súas experiencias tal e

como xurdían na vida cotiá, de tal xeito que áinda que os medios prácticos non eran moitos, eles amañábanse para achegarnos ó seu contorno investigador, así naceu o AIMEN coa nosa pequena colaboración na propia escola ou a participación en experiencias de investigación oceanográfica con don Antonio del Riego ou don Antonio Besada.

Con don Xaime vinme máis vinculado profesionalmente pola súa relación co meu traballo personal e tamén polo apoio que del recibín para a creación dunha actividade social (grupo Proxecta un Novo Teis) no contorno dun barrio obreiro de Vigo que nos anos 80 carecía absolutamente de infraestructuras sociais e que se consideraba un barrio marxinal. Hoxe en día pódese dicir que se acadaron logros de unidade e cohesión social importantes, así como a dotación de colexios públicos, institutos, centros de FP e un gran logro, a creación dun centro social onde poder recoller a chamada Terceira Idade en harmonía coa mocidade, sen consideralos como un *ghetto* que hoxe funciona da man da Xunta de Galicia.

Don Xaime participou connosco en ciclos de conferencias e tertulias, así como en charlas persoais de orientación para acadar os obxectivos.

Finalmente, quixera resumir as ensinanzas de don Xaime nunha frase: “Temos que deixa-la nosa impronta na sociedade sen esperar outra cousa a cambio que a satisfacción de ver mellora-lo noso contorno e o dos nosos concéneres”.

Esta frase é un pouco o espírito do que nos provía o noso mestre don Xaime e así o transmitiremos ás nosas xeracóns.

Sempre o teu alumno. Gracias a Deus por esta sorte.
Felices 80 anos, don Xaime.

ANTONIO MONTERO

A CRISE DA MODERNIDADE VISTA POR XAIME ISLA EN MONTECASTELO 30 DÍAS

Nun coloquio sobre o nacionalismo galego no que participou Xaime, comentábase que ten a cualidade de estar sempre rodeado de xente moza. El lembraba nunha ocasión que na súa mocedade “formaba parte xunto con outros amigos, estudiantes de Bacharelato, dunha asociación —os Ultreia— coa que faciamos viaxes e cruceiros, excursións a pé, teatro, etc. Este tipo de movementos era moi común daquela en Europa”.

Por iso, cando no colexió Montecastelo de Vigo xurdiu o proxecto de realizar un xornal con base en galego que fose á vez escolar e seguindo o modelo de xornal de distribución gratuíta, é dicir, un xornal feito enteiramente por rapaces e rapazas de Bacharelato, e cunha tirada por Vigo de quince mil exemplares, desde o primeiro momento contamos co seu apoio entusiasta.

Cando lle propuxemos a Xaime a posibilidade de que colaborase con esta iniciativa, a súa resposta non foi a de quen fai un favor desde a atalaia do seu prestixio, ou se presta a participar nun xogo de nenos sen esquecer e dei-

xar ben claro que el é adulto e importante. Non, Xaime colaborou coa mesma sinxeleza con que fai todo: participou sen darse importancia a si mesmo, pero dándose a si mesmo no que facía.

A maneira de concretar todo isto non puido ser máis agradable e formativa: cada dous meses aproximadamente, reuniámonos na súa casa cun grupo de rapaces e rapazas do xornal e mantíñamos, ás veces durante varias horas, longos coloquios con el nos que transmitía a súa rica experiencia e a súa visión da existencia e de Galicia. Os rapaces preguntábanlle, pedíanlle a súa perspectiva sobre determinados temas de actualidade ou de interese xeral, e tomaban nota de canto el dicía para logo publicalo nunha columna do xornal. Así, durante ese curso foron pasando pola súa casa varios redactores e redactoras de *Montecastelo 30 días*, nos que sempre había un grupo de fixos, Luis Álvarez, Sara Troncoso e Rubén Garrido, que beberon nas mesmas fontes do galeguismo histórico un apaixonado amor a Galicia dentro da visión trascendente do home que o caracterizou nas súas orixes e que o sustenta por riba dos intereses políticos de cada momento.

A actitude de Xaime está a anos luz de quen quixera aproveitarse dun espacío editorial e de opinión pública ó que acudían quince mil lectores vigueses cada mes para transmitir unha opinión política dun momento, ou para “arranxar” os seus asuntos. O profundo sentido da ética e da responsabilidade que sempre o caracterizou levouno

máis ben a que o seu discurso estivese imbuído dun contido basicamente formativo, no que os rapaces e rapazas que o escoitaban, e os miles de vigueses e viguesas que o lián, puideran construír por si mesmos unha visión de Galicia e da cultura aberta, democrática e trascendente.

Ó recopilar todas as columnas que Xaime publicou achegarémonos ó pensamento, que el quixo transmitir ós cidadáns de Vigo durante un ano, a través das páxinas de *Montecastelo 30 días*. E percibimos axiña aquel debate sobre o final da modernidade que tivo os seus precedentes no período de entre-guerras, cando naceron en Europa *unhas correntes de pensamento de gran riqueza e porvir que foron agostadas cando Occidente recaeu na tentación dos reximes totalitaristas*; pero que se manifestan hoxe nunha *crise de valores* na que *os paradigmas que predominaban ata hoxe quedan caducos, sen estableceren a base para algo novo e diferente*.

As teses que dominaran durante dous séculos en Europa e Norteamérica, e que, partindo da Ilustración, deron lugar a unha visión científica e materialista do mundo, entran en crise. Segundo Xaime, non se trata de que fallara esta ou aquelloutra aplicación desas teses e esa visión. O que fallou foi o paradigma completo: *o paradigma desgarrador e simplificador da realidade, que foi substituído por unha nova sensibilidade*. Segundo aquel *paradigma simplificador*, a realidade non escondía ningún misterio, e por medio da razón, poderíamos manipular toda a realidade por medio da técnica, e poñela ó servicio da dominación da natureza. O

home esquecía que *hai realidades del mesmo e do universo que non poderá nunca racionalizar completamente coa súa ciencia*.

Pero o gran paradoxo é detectado e denunciado por Xaime: a racionalización a ultranza trouxo consigo o meirande estoupido de irracionalismo que a humanidade teña coñecido: *A fins do século XX temos que ter en conta que o perigo nuclear segue aí, e están aí todos os demás riscos de alto nivel para a Humanidade, coma a enxeñería xenética con todas as posibilidades de manipulación que dá a ciencia.* E é que, en efecto, este modelo, ou *paradigma simplificador*, situaba como radical non a realidade, rica e complexa, senón a obxectividade; e o home, que comezou por obxectualizar a natureza, acaba por se obxectualizar a si mesmo. Sen embargo, Xaime volta a proclamar que á realidade humana non podemos acceder pola simple aplicación dun método racional: cómpre recoñecer a *complexidade e a imposibilidade de explicar toda a socioloxía e a antropoloxía desde un posicionamento científico, monolítico e uniforme*. Pola contra, o acceso ó real require unha longa aprendizaxe que se alimenta dunha longa tradición de pensamento, educación e compoñentes éticas: *a explicación da existencia non se fai desde un posicionamento teórico inamovible e uniforme, senón que hai certas realidades non mensurables que se abren paso ó coñecemento por medio do encontro*.

A postura de Xaime ante a crise de valores da modernidade é radical, e contrasta polo tanto cunha tardomodernidade que tenta prolongar e radicalizar inercialmente aque-

les valores que entraron en crise, xa que —segundo esta perspectiva— o que introduce elementos confusos que acabaron por irracionalizar o pensamento é xustamente o entreveramento de residuos tradicionais —“tradicionalistas”— que habería que eliminar.

Xaime cita a autores como Schaff en *Os límites do crecemento* para afirmar con el que *o mundo que xurdirá no terceiro milenio se caracterizará pola recuperación dos valores relixiosos en canto raíz da ética e soporte último dos valores morais*. Os tardomodernos trataban de proceder a unha modernización salvaxe, situándose na mesma liña maniquea dos partidos postmarxistas, que teñen agora como único programa ideolóxico unha implacable e aburrida campaña anticristiá, baseada as máis das veces en ataques e descalificacións a institucións da Igrexa católica, pois pretenden que a relixión é a causa da violencia, do fanatismo ou do fundamentalismo. O cristián, segundo o postmarxismo nacionallista, revelaría agachadas intencións de restauración e volta ó Antigo Réxime, á dominación centralista e totalitaria. En efecto, *o galeguismo tamén sufriu ese intento por parte dos sectores políticos do marxismo de intentar incluílo dentro da súa dialéctica ideolóxica: foi unha apropiación abusiva por parte deste, dentro da súa lóxica de reducilo todo a política, absorbendo a plusvalía política dos ciudadáns individuais, do mesmo xeito que pretende absorber a plusvalía económica*.

En realidade, os creadores do pensamento galeguista ó longo da súa historia, e más concretamente durante a segunda Repúbl-

ca, nunca tiveron tal pretensión, nin interviñeron en tal confusión, aínda que houbese algunha acción meramente estratéxica.

O pensamento de Xaime —na liña do galeguismo histórico— é moito máis profundo que ese que se deriva de circunstancias coxunturais ó servicio do xogo político. O que propón el é rescatar a modernidade da súa propia interpretación modernizante. Tomar os grandes rendementos positivos da modernidade —a ciencia positiva, as novas tecnoloxías, a democracia política— e desencaixalos do paradigma científista *construír algo novo cuns valores que xa se empezan a albiscar*.

Como consecuencia, o proxecto moderno e científico perde o seu carácter unívoco e monolítico, e aparece un pluralismo real de inspiracións, tradicións históricas, actitudes e analoxías. Volve a proponer o proxecto humanista e europeísta levado a cabo pola Xeración Nós. Este novo humanismo propugnado por Xaime ha de levar consigo un rexurdimento veraz do multiculturalismo, a defensa da identidade de cada pobo, e a liberalización do pensamento, que cuestiona os dogmas monolíticos dunha modernidade materialista e agnóstica. Como resultado disto recuperarse o patrimonio cultural e humano de Galicia e de cada unha das nacións de Europa como algo vital, e non como pezas de museo. Xaime adicou moito tempo a falar desta cuestión tomando como fio conductor a necesidade de conservar as catedrais europeas, nun artigo titulado “A Europa das catedrais”. Nel sostén que unha parte impor-

tante dese patrimonio cultural e humano de cada pobo son as realidades e a experiencia relixiosa. Deste xeito, propugna a recuperación deses valores sen renunciar á conciencia da liberdade que conquistou Occidente. A experiencia relixiosa entón nacería de descubrir o home *un conflicto consigo mesmo, e a renuncia a dominar esas dimensións da súa existencia en favor dun encontro con elas: unha apertura ó Outro por antonomasia.*

Xaime, ó sinalar a crise da modernidade, volve a abrir as posibilidades culturais que elaborou o pensamento galego e europeo de entre-guerras. *A liberdade continuará a ser o principal valor na sociedade, xa que sen ela nin os homes nin os pobos —é evidente no caso de Galicia— poderán desenvolver as súas potencialidades e recursos, tanto na orde económica coma na cultural. Pero partindo desa base, tamén é esperable o retorno dun valor esquecido como é o do sentido.*

XOSÉ CARLOS MORELL GONZÁLEZ

UN INTELECTUAL DA NACIÓN

Coas súas singulares aportacións no campo da economía, o dereito, as relacións sociais, a industria editorial, a ligazón das crenzas relixiosas á cultura nacional galega, Xaime Isla Couto é un dos protagonistas da moderna construción nacional de Galicia. Tamén o é de xeito especial, pola súa creatividade extraordinaria no alumamento de fillos morais e políticos, como árbore que realiza nas pólás o seu proxecto vital. Pertence a unha xeración, xoves na República e ainda na posguerra, á que lle correspondeu tomar decisións determinantes para a continuidade do nacionalismo galego.

Na segunda metade dos anos cincuenta, despois do inesquecible bacharelato clásico do Instituto Santa Irene, coñecín a Xaime Isla como un profesor de excepción na Escola Industrial de Vigo. Nun tempo no que o relato do tempo da República e das dramáticas experiencias da guerra tendeu a ser furtado por ser memoria próxima demasiado dolorosa, o encontro con Isla na Escola Industrial foi o primeiro achegamento ao galeguismo. As

miñas aproximacións iniciais ao dereito e a economía viñeron da man do seu maxisterio, fundamentado nunha radical defensa da humanización da sociedade.

Rematados os meus estudos en Bilbao e Madrid re-encontrei a Xaime en 1964, nun tempo crucial. Entre ese ano e 1972 discorron momentos difíciles. Se ben se superara a parálise posterior á guerra civil e existía a oposición ao Réxime, o sistema político mantiña a represión. No grupo de Isla atopabamos un apoio cálido, amigable, necesario. En 1972 foron Isla e Del Riego os que me ofreceron un traballo transitorio cando fiquei forzosamente parado despois da folga xeral. Non o esquecín.

Mais, no marco da amizade que nos une, quixera concentrar a miña aportación neste traballo colectivo facendo unhas consideracións políticas sobre a continuidade no desenvolvemento do nacionalismo galego como propio dunha nación que procura a liberdade e o progreso.

Sabido é que os intereses e a ideoloxía do nacionalismo dos estados constituídos condicionaron de xeito moi determinante as interpretacións políticas referentes ao nacionalismo das nacións internas que aspiraron a constituirse en estado. As institucións estatais establecidas —a pesar de herdar as fronteiras, a soberanía e o patrimonio dos monarcas absolutistas— apropiáronse da racionalidade, facendo dela un atributo político exclusivo, e calificaron como arcaicos aos movementos democráticos das na-

cíons que, especialmente nos últimos dous séculos, pretenderon un estado moderno¹.

Para naceren e medraren, os movementos democráticos das nacións sen estado como Galicia, teñen, por iso, que vencer tanto as inercias obxectivas da propia sociedade como o peso histórico da ideoloxía estatal hexemónica, tan real no condicionamento do pensamento como as propias circunstancias históricas materiais.

Neste contexto, a evolución dos movementos democráticos nacionalistas europeos, para formaren unha vontade política maioritaria de construción nacional sustentada na súa tradición e cultura, teñen que achandar unha morea de obstáculos de dimensión desproporcionada, só suficientemente valorados cando se triunfa.

As interpretacións sobre os procesos de nacemento e consolidación dos nacionalismos das nacións sen estado

1. As propostas políticas ou teóricas que pretenden explicar o nacionalismo en Europa sitúanse, todas elas, no marco e nas distintas circunstancias do conflito entre os estados constituídos e as nacións que aspiran a un estado moderno. O nacionalismo francés toma como ideoloxía a cidadanía común e os dereitos individuais instituídos pola Revolución Francesa. Desprecia as diferencias lingüísticas e culturais existentes no estado e xustifica, así, o proceso de uniformización e de centralización do poder comezado coa monarquía absoluta e herdado pola revolución do XVIII. O nacionalismo xermano fundaméntase na nación como comunidade e cultura, sobre a cal construir o estado e a mesma orde política universal. Foi ése o camiño procurado para unificar a un pobo da mesma cultura, esparecido en distintos reinos e entidades políticas no século XIX. O nacionalismo inglés, básea na tradición e no empirismo dun reino convertido progresivamente en estado desde a Idade Media ata o mesmo século XVIII, aínda a costa de manter fóra do simbolismo nacional ás integracións —non pacíficas mesmo no caso británico— no Reino Unido das nacións insulares alleas a Inglaterra. O nacionalismo español proxectou sobre un pasado ocultado o mito do destino unitario godo-castelá, para vestir histórica e uniformemente unha diversidade peninsular que permanece. Construídos historicamente así, e tendo un carácter continxente, as ideoloxías e os intereses dos estados enfróntanse á aspiración ao autogoberno das nacións sen estado.

fanos depender de distintas circunstancias específicas obxectivas, tales como o sistema político no que se encontren insertas cando se produce o movemento, a estructura económica e social do país, e a súa historia e tradición como grupo social e cultural. Mais, é relativamente común á maioría das teorías² a consideración do papel fundamental dos *intelectuais* —entendidos como minoría que constrúe unha proposta cultural e política anovadora actuando en tres fases históricas sucesivas. A primeira corresponde coa dedicación dos activistas á *investigación da lingua, da cultura e da historia do pobo diferenciado*, sen teren motivacións políticas expresas. Na segunda emerge un novo grupo de patriotas que *promove a conciencia nacional entre a poboación*. A terceira coincide coa *asunción da identidade nacional como un valor específico pola parte decisiva de todas as capas da poboación e a emerxencia dun movemento de masas nacional*, que tende a expresar as súas reivindicacións nun campo abertamente político.

En cada pobo, e tendo en conta as circunstancias históricas xerais, o momento en que se constitúe un movemento nacionalista, capaz de conseguir os seus obxectivos, é aquel en que entran en conflito a lingua e a cultura da nación negada coas oficiais impostas desde o estado centralizado, en *coincidencia histórica* co conflito económico entre esa nación marxinada da modernización e o poder estatal

2. Cito aquí a Miroslav Hroch e Ernest Geliner.

do *centro* industrializado. A reivindicación económica colle unha forza política histórica decisiva cando vai unida á defensa da diferencia lingüística e cultural nacional.

No nacemento e desenvolvemento do nacionalismo galego como movemento político e cultural —na transición do provincialismo do século XIX ao nacionalismo do século XX, como o expresa Xusto Beramendi— podemos advertir evolucións e acontecementos semellantes aos codificados nas tres fases descritas, mais non resulta doado delimitar cada unha das mesmas. Na acción do Partido Galeguista da República nótase a presencia coincidente de aspectos dos tres momentos considerados. Aínda permanecendo no momento da investigación da cultura galega, xa se constituíran en activistas da conciencia nacional e quixeron propiciar a fase de emerxencia dun movemento de masas nacional, organizándose e participando na batalla política. Mais a súa acción e perspectivas non eran homoxéneas. Entre os galeguistas habíaos, e moi destacados, que pretendían retirarse cara á pescuda cultural, esquecendo que toda cultura e toda lingua moderna, se ha de permanecer, precisa dalgún tipo de institución estatal propia.

A guerra esparexeu ou derramou todo. Segou a continuidade da acción política e cultural. Destruíu os vínculos entre xeracións e interrompeu a transmisión da conciencia nacional que, como en todo movemento democrático, tamén no nacionalismo se produce a través das relacións persoais, da amizade e da autoridade moral dos dirixentes.

O grupo de Galaxia mantivo no interior de Galicia unha precaria continuidade do galeguismo. Tiveron que tomar decisións en relación coas consecuencias da Guerra Civil e das posicións dos vencedores da Guerra Mundial, que non obstaculizaron eficazmente a permanencia de Franco. Encontráronse cunhas circunstancias que concentraron de novo as tarefas dos tres momentos clásicos de desenvolvimento do nacionalismo. Optaron pola *promoción e a investigación da lingua e da cultura*, mentres que a organización e a actividade política, foi recollida e protagonizada principalmente por outra xeración interesada na *emerxencia dun movemento de masas nacional*, ao fio do desenvolvemento de toda a oposición democrática á Dictadura no principio dos anos sesenta.

Por amizade, consello, testemuño ou impulso, Xaime Isla con algúns dos seus compañeiros de xeración acompañaron esta actividade. Viron, con esperanza e preocupación, como se ía desenvolvendo, difícil e minoritariamente, un movemento que se pretendía de masas e que nacía no campo da esquerda e no nacionalismo como aspiración á soberanía, que aínda hoxe ten por diante un longo e incerto traballo de construción nacional.

Xaime Isla distinguiuse por aunar a reivindicación económica coa lingüística e cultural, na certeza da importancia fundamental dunha estructura económica e empresarial equilibrada, autónoma e desenvolvida. Traballou nun terreo vital para a liberdade nacional, abrindo camiños deci-

sivos para unha tarefa histórica, que áinda está nos comezos cando asistimos a un proceso de urbanización, de relativa industrialización e de regresión demográfica, e cando van alá máis de cen anos desde que principiou o moderno espertar nacional de Galicia, na Europa do XIX. Moitos debémoslle a el a orixe da nosa propia reflexión.

CAMILO NOGUEIRA

LEMBRANDO A XAIME E CRISTINA

Sempre me lembro e nunca o esquecerei o día que coñecín a Xaime Isla e Cristina. Foi ó pouco de casar Fermín e mais eu. Aquel ano de 1950, en xuño, fomos desde Castropol a Vigo para visitar ós amigos que tiña alí Fermín. Entre eles, estaban os Isla, Cristina e Xaime, que nos convidaron a cear na súa casa. Coido que era a primeira que tiñan os dous ó pouco de casaren. Para chegar a ela había que ir por un camiño estreito. Aquela noite acompañábanos Xaime e, xa na casa, agardaba Cristina.

A casiña era sinxela e acolledora. Cristina trouxo nun carriño a cea e sentámonos á mesa. Eu, daquela, era moi tímida e falaba pouco. Xaime conversaba con Fermín e Cristina e mais eu de seguida establecimos comunicación, pois ela é alegre e comunicativa e inspira simpatía e confianza. Eu quedei prendada aquel día daquel matrimonio tan sinxelo que nos recibira com tanto agarimo. Axiña fixemos amizade e con eles coñecín Vigo.

Daquela non se viaxaba tanto coma hoxe. Había poucos coches e malas comunicacóns e a nós, que viviamos

en Castropol, quedábanos algo lonxe Santiago e Vigo; así que tardamos en volver. Na seguinte viaxe que fixemos a Santiago, xa vivían alí Isabel e Ramón Piñeiro e con eles voltamos a Vigo. Entón os Isla xa non vivían naquela casiña onde nos recibiran a primeira vez; trasladáranse a un piso, coido que máis céntrico. A miña lembranza daquela casa somentes é a dunha librería enorme que estaba instalada nun longo pasillo. Cristina sempre nos dicía que non sabía onde ía colocar tantos libros que tiña Xaime, pois cada vez eran más e más.

Conforme pasaba o tempo, o noso cariño por Xaime e por Cristina ía medrando pola fonda simpatía dos dous e polo agarimo con que sempre nos recibían, a parte daquel forte sentimento galeguista común que nos unía áinda máis. Por outra parte, eles tamén, de cando en vez, aparecían por Santiago e entón Isabel Piñeiro chamábanos para dicirnos que Cristina e Xaime estaban alí e que foramos nós pola súa casa para merendarmos todos xuntos. Estas xuntanzas tan agradables repetíanse con frecuencia, sobre todo desde que nós nos trasladamos a vivir a Santiago.

Nunha daquelas veces que fomos a Vigo con Isabel e Ramón Piñeiro, Xaime e Cristina volveran cambiar de casa e daquela acababan de instalarse, xunto con todos os irmáns Isla Couto, en diferentes pisos dun mesmo edificio, para viviren uns cerca dos outros. O piso de Cristina e Xaime tiña, e ten áinda, vistas ó mar, e plantas nos balcóns, que Cristina coida con agarimo. Nese piso foi onde

Xaime conseguiu meter en dous cuartos unhas estanterías moi fermosas, deseñadas por el mesmo, pois é un artista que debuxa moi ben, para ¡por fin!, como di Cristina, ter case todos os libros colocados. Neste piso e na casinha de estilo nórdico que fixeron na praia de Raxó, ten Xaime a súa biblioteca, concebida dun xeito moi orixinal.

Cando no ano 1973 Fermín e mais eu nos trasladamos a vivir a Santiago, recibimos un día a visita na nosa casa, de Xaime, que viñera dar unha conferencia. Aquel día, que quizais el non o lembre, estivo falando moito tempo de diversas cousas, pero sobre todo de Galicia. Era a primeira vez que eu o escouitaba falar tan longamente e quedei abraiada, pois estaba descubrindo a personalidade enteira de Xaime, da súa cultura, da súa gran intelixencia, da súa xenerosidade, do moito que levaba pensado sobre Galicia e o que este país podería ter sido. Eu estaba engaiolada escoitando e aprendendo. Ás veces parecíame que todo aquello que el dicía con tanto entusiasmo, eran fantasías, utopías dunha persoa idealista que soñaba, como soñabamos todos, cunha Galicia así, como a que el describía con tanto entusiasmo. E o caso é que pensándoo ben, todo aquello que nos estaba dicindo podía ser realidade. El pensaba profundizar neso, para o cal contaba cunha boa preparación intelectual e cultural.

Xaime é un ser moi especial, que sempre traballou e traballa arreo polo ben de Galicia. A súa xenerosidade é moi grande, como sabemos perfectamente todos cantos o

coñecemos. Por outra parte non ten ningún interese en pompas e vaidades; ó contrario, escapa diso, pois non lle interesa máis que o seu traballo calado.

Pensa legar a súa biblioteca, de gran valor nos campos da economía e a socioloxía, e tamén a do seu irmán Ramiro, que foi o seu verdadeiro mestre e a quen todos lembramos con cariño. Con este legado xa fixo unha fundación a carón da Fundación Penzol.

A Fundación Penzol débelle a Xaime, entre outras moitas cousas, conseguir a súa primeira sede no primeiro piso da casa número 22 da rúa de Policarpo Sanz, onde estivo instalada durante moitos anos, ata que pasou a Casa da Cultura, hoxe Casa da Cultura Galega.

Como a familia Isla é moi lonxeva, eu estou moi contenta porque eso quere dicir que Xaime vai vivir moitos anos, ó lado de Cristina. Deste xeito, todos cantos o queremos, que somos moiísimos, poderemos seguir gozando do seu saber, da súa compañía e do seu exemplo de entrega xenerosa a Galicia.

BLANCA PENZOL

XAIME ISLA COUTO, SINEIRO DE FE E DE GALEGUIDADE

Neste libro diranse moitas cousas interesantes sobre a obra de Xaime durante estes primeiros oitenta anos da súa vida. Se resulta case imposible enmarcar o decorrer de calquera persoa, aínda máis neste caso, porque estamos dian-te dunha vida moldeada por unha actividade creadora con horizontes de utopía. Pero como motor desta actividade soñadora existe unha fonda vida interior, e o que, en ocasións, puidera parecer un soño é ou está en condicións de se converter nunha rigorosa realidade.

A vida de Xaime é un pouco a experiencia dun país, de Galicia. Pouco se podería entender dos seus compromisos humanos, sociais e mesmo relixiosos, sen a proxección de identificación coa súa terra. Penso que se retiramos o fondo de Galicia da vida de Xaime, esta resultaría inintelixible.

Por todas as partes por onde andei recibín testemuños de bondade e de xenerosidade de moitas boas persoas, pero entre as más significativas teño que mencionar o agasallo do encontro con tres homes que realmente “imprimen carácter”, son como unha especie de sacramento

que converten e dan razóns para vivir dun determinado xeito, foron o padre Seixas, don Ramón Piñeiro e Xaime Isla. Non vou analizar aspectos de cada un deles, son figuras ben coñecidas, pero quizabes Xaime sexa un pouco o compendio e resumo de todos eles. Sirvan estas liñas de recoñecemento e de gratitud para os dous primeiros na persoa de Xaime.

Nesta circunstancia histórica a experiencia vital de Xaime creo que é un capital que non se pode ocultar. Non se trata de revivir o pasado ou de explicar o presente, a persoa de Xaime vigoriza o tempo e constrúe futuro. Por iso tentarei presentar a visión, que dende o meu trato e coñecemento de Xaime, sinto e deduzo do moito que teño falado con el.

Por onde andou, Xaime sempre construíu, creou grupos cargados de inquietudes e xungidos por ideais de servicio e de fonda afectividade humana, sempre acolledor e de man aberta para toda actitude de bondade e de xenerosidade. Na súa andaina, nunca solitaria e sempre coherente, fixo realidade este compromiso que el mesmo manifesta na homenaxe a Ramón Piñeiro, de “sentir a Galicia como terra propia e comunidade humana diferenciada, fronte dun asañador poder negador desta nosa personalidade colectiva, impoñíaselos, por unha banda, como deber premente e inescusable, o asumirmos a responsabilidade histórica de salvagardar a nosa pervivencia nacional, e por outra, conscientes da crise que vivía Europa e o mun-

do naquel momento, a necesidade creadora de repensar Galicia como cultura aberta e diversa e non choída en si mesma, superando tódolos reduccionismos políticos ou ideolóxicos, desbotando as tentacións do desespero negativo, o resentimento esterilizador ou a vindicación revanchista do pasado inmediato”.

O proxecto de Xaime acerca de Galicia non é soamente como cultura, como economía ou como política, senón que abrangue a complexidade dun pobo diferenciado, dono de seu, que se constrúe dende a súa propia personalidade cun sentido solidario e fraterno con todos os pobos do mundo.

Dentro da grande riqueza que ofrece a persoas de Xaime, quizabes habería que salientar a faceta de *homo loquens*. El sabe que o home pola palabra converte o chamado “medio” en “mundo”, o medio é a realidade dada, e o mundo é a realidade creada, humanizada e espiritualizada, consecuentemente, na palabra está presente tanto a realidade coma a súa percepción, a palabra obxectiva simbolicamente a realidade e así impide que o home quede atrapado dentro da realidade, pode saír dela e mesmo enfrentarse con ela e pasar a experiencias transcendentales.

A palabra é indispensable para que o home se realice como persoa, pero a palabra actúa en forma de lingua concreta. Cada pobo ten a súa e cada home ten a do seu pobo. Nós, os galegos, temos a nosa. Dende esta perspectiva é como se pode entender o compromiso teimoso de Xaime

pola normalización da lingua. A lingua non é soamente un vehículo de comunicación, nela está a alma e a historia dun pobo. Así o percibía con grande sensibilidade Fernando Pessoa cando di: “a miña Patria é a miña lingua”.

Este pobo, formado por cidadáns, mesmo civilmente pertencentes a outras nacións, séntese identificado por unha espiritualidade e por un patrimonio común que salva distancias e diferencias e que a todos pertence por igual, é dicir, son galegos vencellados pola lingua. Precisamente, dende este mundo da emigración chegoulle a Xaime, rapaciño de nove anos, a chamada e o compromiso definitivo coa lingua e coa terra por medio do seu irmán Ramiro residente en Bos Aires, feito que rememora Xaime con enorme emoción e gratitud. Cúmprese, unha vez máis, a afirmación de Rilke: “a miña Patria é a miña infancia”, a infancia é o noso pai e a nosa nai. Neste caso, Ramiro puxo en Xaime esta fructífera semente de futuro.

A identificación comprometida de Xaime coa súa terra tróuxolle, en máis dunha ocasión, incomprendíos e mesmo persecucións, expedientado na Escola de Maxisterio, pasou pola cadea e polo Tribunal de Orde Pública, cos conseguintes malos tratos, incluso, físicos. Todo isto é expoñente da irracionalidade de ideoloxías dominantes en certos momentos da nosa historia, incapaces de percibir e de soportar a presencia dunha persoa tan afable, bondadosa, acolledora e coerente como foi sempre Xaime Isla Couto, resumo e compendio das virtudes dos vellos gale-

guistas. Penso que nel apousa a sensibilidade do artista Castelao, o don da palabra de Otero Pedrayo e a capacidade de análise reflexiva de Ramón Piñeiro, que é tanto como dicir grande parte da esencia do pobo galego.

A razón deste compromiso vital de Xaime hai que buscalo nas súas rexas e firmes conviccións relixiosas. Penso que esta actitude dimana da fondura da súa fe cristiá: entende que se Deus o fixo galego, para ser fiel á vontade do creador ten que ser leal a Galicia. Estes alicerces relixiosos fan de Xaime un auténtico sincero de fe e de galeguidade en perfecta simbiose, nel coinciden sempre e son unha mesma cousa ideas e conducta. Participa vivamente do espírito daqueles membros das Irmandades da Fala que solemnemente condensaban o seu compromiso nesta fórmula: “xuro, polo que máis quero, ser dos bos e xenerosos”.

Á construcción desta rica personalidade contribuíu de forma importante a compañía da súa dona, Cristina Novoa, firme, discreto, xeneroso e eficiente apoio na vida de Xaime.

Por todo isto, nesta homenaxe, en Xaime honramos ó mesmo tempo a todos os homes e mulleres que dende os máis diversos aspectos constrúen Galicia e enfortecémonos nas ideas e sentimentos que nos unen no día de hoxe.

Así vexo e sinto ó meu querido e admirado amigo Xaime Isla Couto.

XOSÉ MARÍA PIN MILLARES

Ó MEU AMIGO XAIME ISLA COUTO

Querido amigo Xaime:

Un grupo de incondicionais convidoume a que, ante unha homenaxe compartida por moitos amigos, escriba algo referente a túa persoa.

A min sucéderme algo que parece que non é infrecuente entre as xentes que andan metidas no mundo da técnica, máis condicionados pola precisión matemática que pola expresión literaria. Pero, a pesar de todo isto, decidín escribirche unha carta con letras das que non teñen vencemento, aínda máis, poderían e deberían ser escritas moito antes, deste xeito confío que cheguen ó seu destino.

O problema xurdiu cando espallei a noticia desta festa entre compañeiros que gozaron comigo das túas clases na Escola de Peritos e ós compañeiros de Claustro que, tamén, comigo aprenderon do teu bo facer docente.

Estes amigos á súa vez comentaron o evento con compañeiros de diferentes promocións. Uns están en Vigo, outros fóra de Vigo pero en Galicia, algúns ó longo da xe-

grafía española e outros, mesmo, fóra de España. De entre esta morea de persoas, alégrate Xaime, froito do teu maxisterio científico e humano, hainos dedicados á vida pública, á empresa, á dirección de compañías, ou profesionais expertos na súa materia, pero en calquera caso, cooperando ó progreso común con grande responsabilidade e eficacia; ¡ti tiveches moito que ver con iso!

¿Sabes cantos son, Xaime? Pasan de tres mil profesionais e de trescentos profesores. E, claro, todos che queren decir algo.

Apúntanme que non me esqueza de dicirche que es unha persoa honesta, un sabio, un home comprometido coa sociedade, un humanista, un liberal, que es... e encárgame que eu o resuma todo, ¡vai a tarefa!

Xaime, ti cadraches o círculo. Conseguiches a coherencia entre o que pensas, o que transmites e o que vives; isto retoricamente, paréceme que se chama comportamento ético; preside en ti o pór verdade nas cousas non falseando a realidade.

Pero ademais, sentimos cobiza, ese tal como pensas nutrituse dunha curiosidade incansable, da dúvida e da paciencia. Así calquera tería acadado o que ti conseguiches, unha orde intelectual disciplinada e liberal, ora ben, en ocasións con moi agradable desorde. Con esa cabeza tan ben estructurada e equipada non é estraña a túa precisión tanto no verbo como na exposición da opinión.

Esas maneiras provocaron que nos educaras movéndo-

nos coa palabra e arrastrádonos co exemplo. ¡Moitas grazias, Xaime!

Pero non me podo esquecer dunha constante de todas as recomendacións feitas polos nosos amigos comúns: que che faga chegar o noso recoñecemento polo teu sensato e á vez belixerante traballo intelectual que, por amor a Galicia, como se fora a túa segunda Oris, exerceas eficazmente e sen desmaio. Ti es de verdade unha gabanza da nosa terra, un compendio de grandeza.

Xaime é por todo isto polo que te queremos e co permiso deses más dos tres mil trecentos citados, se cabe, eu de forma más entrañable.

DEMETRIO SÁEZ DE VITERI ARRANZ

XAIME ISLA, UNHA SINFONÍA GALEGUISTA INACABADA

Nunca un ten conciencia plena da orixe da preguiza que o leva a adiar certos traballos. A min tíñaseme encargado hai moito tempo, este ó que hoxe lle meto o dente. Pero sempre atopaba a desculpa do moito traballo que me obrigaba a deixar para máis adiante a miña colaboración escrita no Libro co que os amigos de Xaime Isla queren celebrar os seus vizosos oitenta anos. Ou mellor dito, queremos; para darlle ó plural a cordial sinceridade coa que eu me sumo ó grupo que organiza esta homenaxe.

Cando os responsables da publicación do libro, amigos comúns nas traxectorias das nosas vidas, me urxiron a entrega do traballo, o lóstrego da urxencia fixo as veces dun electrochoque terapéutico que remexeu nas fonduras da vella amizade coa que Xaime, uns dez anos maior, honrara ó rapazolo que áinda eu era cando, levado da curiosidade propia do que descobre un tesouro, me debrucei con el nas balcónadas de tantos traballos en común a prol dos ideais da Galicia devecida.

E de súpeto fíxoseme claro o motivo da miña preguiza

en poñerme ó traballo: instinctivamente estaba fuxindo da ferida que sufrira aquela vella amizade cando, nas reviravoltas da vida trala definitiva ausencia do fraternal Ramón Piñeiro, o vello que xa empezaba a ser aquel mozo que eu fora outrora, se vira sorprendido, precisamente da man do benquerido amigo, pola destemperanza da dúbida na miña leal interpretación política do legado oral daquel chorado amigo común.

Afeccionado como eu son ás más diversas lecturas, vou recollendo delas algunas sentencias que logo me serven, como agora mesmo, para soerguer o espírito abatido trala actitude do amigo, probablemente non desexada. Naquela ocasión, na que me vin obrigado a unha discreta e definitiva ausencia do tallo común, foime de grande utilidade esta reflexión de P. Aretino: “Non confundas ós teus amigos contando cousas que ti odias; fuxe dos escándalos, e alá onde poidas sementa-la paz, faino”, (*I ragionamenti*. II, 1).

Con todo, parece que eu non me apliquei ben ó conto. Porque se realmente eu fose fiel ó pensamento do autor italiano, a estas alturas xa non devera doerme a ferida. Se desde entón fun quen de facela cicatrizar para poder compartir o gozo da exaltación de Xaime ó merecidísimo Premio Trasalba que nos reencontrou a todos no 1992 a carón da Casa Grande de Cima de Vila, que así é como quere Paco del Riego que se chame ó remozado Pazo-Museo de Otero Pedrayo, só un subliminal medo a que se reabriera a ferida explicaría a miña innegable preguiza en

poñerme ó tallo para falar de Xaime Isla.

De modo que como eu a quero definitivamente cicatrizada, velaquí a miña sincera reflexión sobre unha ferida que xa non existe. Pero eu precisaba facer esta longa prolación para demostrarre a min mesmo, e de paso ós amigos comúns que me lean e que estean no segredo do asunto, que paga a pena acreditar, como nos ensina a Biblia, que “un amigo fiel é un amigo constante, e aquel que o encontra ten unha riqueza”. (Siracida, 6).

E como eu non quero perder esa riqueza, aquí me teñen facendo pública profesión da mesma fe coa que o 26 de setembro do 1986, con ocasión de serlle entregado a Xaime o Memorial Xoán XXIII que lle concedera o Instituto Víctor Seix de Polemoloxía, encargado eu da *laudatio* describira publicamente o cerne da personalidade do noso amigo, no que rezuman a xenerosidade, a bondade, a paciencia, a tolerancia e mais a discreción, cualidades todas elas inherentes ó amor ós demáis, un sentemento que Xaime fixo seu.

“Porque Xaime Isla —dcía eu naquel emotivo acto que se celebrara no emblemático San Domingos de Bonaval—, este vello mozo que cumpre agora 70 anos e do que quizás poucos saiban que naceu aquí, nesta medieval cidade xacobea, tal é a súa compenetación de vida e traballo no seu Vigo de adopción, este vello loitador galeguista, foi deixando unha semementeira de actos de amor por onde queira que pasou”.

Insisto niso agora. Porque por amor, e non por outra causa, foi polo que Xaime se entregou nos seus tempos mozos, en íntima colaboración co seu irmán Ramiro, ó entusiasta traballo a prol de Galicia.

Amor á terra era o afán que puxo na súa mocidade para axudar nas Irmandades da Fala da Coruña, ou na fundación do Grupo Autonomista de Vigo, ou no nacemento da Federación das Mocedades Galeguistas.

E máis adiante, xa feito el un home e cando os tempos non eran doados para poñerse a facer Galicia a cada descuberta, Xaime atopou o xeito de axudar ó país desde o seu cristianismo activo, traballando primeiro na Acción Católica Galega e logo na Editorial Sept, que posibilitaría o Misal e a Biblia en galego. E non regateou esforzos no nacemento do Patronato Rosalía de Castro e no da Editorial Galaxia; ou no das máis recentes Fundacións Penzol e Otero Pedrayo, indicios claros de que, culminando a total entrega a Galicia, chegaría a crear a súa propia Fundación na que depositar o valioso legado cultural familiar.

E cando os aires da democracia sopraron onde nós, Xaime non dubidou en se botar a andar á cabeza dos que apostamos pola aventura daquel xermolo de partido político de claras connotacións democristiás que se chamou o Partido Popular Galego, infelizmente murchado en flor.

Eu estou absolutamente certo de que esa xenerosa entrega ós demás é consustancial coa personalidade do noso

home. Tanto que, para que non falte nada, non lle é alleo ese perigoso complemento que cáseque sempre conleva o amor: a inocencia.

Xa o dixo Shakespeare: “Un corazón sen mácula difícilmente se asusta”. (*Henry VI*). Tan limpo debe ser o corazón de Xaime que, na súa inocencia, non se arredou aquel 25 de xullo, unha das poucas ocasións nas que nos era permitido usar o galego en público, cando a policía prohibiu de xeito expeditivo o “Venceremos nós” que cantabamos á saída da tradicional Misa Votiva e Ofrenda Floral no Panteón de Galegos Ilustres. Empeñado el en proclamar que aquel era un canto cristián nada subversivo, seguiu cantando e soportou, con inocente estoicismo, os incontrolados golpes nun bautismo de afrontas.

“Non digas que me coñeces e moito menos me xulgues, se non tes feito antes ó meu lado un gran treito do camiño”, di un proverbio chinés atribuído a Ling-Yu-Tang. Eu creo nel. Pero malia a ter camiñado na compañía de Xaime tantos anos, ¿quen son eu para xulgalo? Con todo, atrevinme con este retrato que, por ir amasado con subxectiva e cordial sinceridade, poida que me saíra desfigurado. Se así fose, que me desculpen el e mais os comúns amigos que me propiciaron a ledicia deste reencontro escrito.

Eu, por si acaso e para que non se estrague o cadro, voume permitir recollelo nun marco especial feito desde as miñas particulares reflexións médico-antropolóxicas. Por-

que non o vexo, coma se el fora un máis, no tópico grupo dos “bos e xenerosos”.

Foron e seguen a ser tantas e tan variadas as súas achegas a prol do país, nas que se embarcou en corpo e alma, coa inocente presa do que pensa que todo o tempo é pouco que, ó meu modo de ver, a vida de Xaime Isla é unha impresionante sinfonía galeguista inacabada.

AGUSTÍN SIXTO SECO

OS PRÓLOGOS DE XAIME ISLA

En Xaime eu atopei sempre un lector lúcido e xeneroso, unha comprensión sempre aberta. Soubo acollerme con ese tipo de entusiasmo receptivo que, nunha paisaxe máis ben deserta, vacina contra o desánimo e impulsa a seguir. Pero un día leveime a sorpresa: con aquela súa bondade innata, que fai sen lixo a súa ollada e sempre quente a súa voz, lamentouseme de que nunca lle pedira un prólogo.

¡Que más quixerá eu! Un prólogo de Xaime sería un pórtico de honor para calquera dos meus libros. Sucedeu tan só que nunca me atrevín a pedirrllo, porque pensaba que non era posible. E pensábaoo, non porque temese a súa negativa ou, menos, porque dubidase nin por un nanosegundo da súa xenerosidade.

A razón estaba sinxelamente na peculiarísima relación de Xaime co mundo das ideas. Nese campo el é un e namorizo permanente: sáltalle o corazón, dispáraselle a fantasía, acéndeselle o cerebro ante a menor seducción de calquera idea nova que lle pasa, seductora, por diante. Pero cástalle a mesma vida formalizar por escrito as relacións.

Acudir ó xulgado do papel resultalle case que sempre superior ás súas forzas.

Eu sospeito a razón profunda, e calquera que o coñea concordará seguramente comigo: ante cada tema a floração das ocorrencias é tan vizosa, o enxame de suxestións tan innumerable e rebuldeiro, que non é capaz de escoller. Falando, áinda se atreve; e lógrao dalgún xeito, gracias a ese inconfundible atropelamento que fai a gracia do seu discurso oral, en torrenteira sincopada, escandida de intuicións e caldeada de utopía. Pero compréndese que na escrita o naufraxio estea, as máis das veces, asegurado; a canle estreita do papel non dá para aguantar a enxurrada das ideas.

Os amigos sabémolo e comprendemos. El vídeo e non se resigna; acéptao dalgunha maneira, áinda que, seguramente, ante a angustia do papel en branco soña en máis dunha ocasión co brillo tranquilo da obra acabada. Logrouno algunas veces, e o resultado mostrou sempre a calidade do logro e non deixa apagar a esperanza do que áinda pode ser.

En calquera caso, Xaime comprendeu o motivo da miña falta de solicitudes no pasado. Para o futuro, chegamos a un acordo, con cláusula secreta, que, obviamente, non vou revelar aquí. Si, debo falar das consecuencias para mim.

Pois o episodio fíxome pensar. As impresións son sempre unilaterais e demasiadas veces deixámmonos comer pola tiranía da escritura. Deus me libre de chamar á páxina en

branco, á resignación ágrafa, nun panorama coma o noso, tan escaso e precario no eido do pensamento. Pero iso non me impide recoñecer a existencia dun “dereito socrático”, dunha lexitimidade do oral, que, cando sae da entraña e porta a luz da intelixencia, pode acadar un rol fecundo, mesmo insustituíble.

Nese senso, Xaime fixo moitos prólogos. Segue a facelos cada día, a producilos en cada encontro. Lector incansable, entusiasmo que non murcha, non existen no país moitas antenas tan sensibles ó que pasa, ó que se pensa, ó que se escribe. A traducción recente, a novidade política ou relixiosa francesa —por veces, rara: o terceiro tomo da obra onde Fessard intenta unha das máis fondas e difíciis convencións entre Hegel e Ignacio de Loyola, é un regalo que nunca agradecerei abondo—, a última teoría económica... están na súa biblioteca e afloran sen reserva nin intermisión ós seus labios.

¡Cantas súxestións que acenderon a creatividade, cantos proxectos que abriron novas posibilidades, choutaron nas conversas de Xaime! A súa conversa é unha sementeira continua. Porque tanto ela como as súas lecturas padecen sempre dun certo estrabismo, ou mellor, gozan dunha incurable diplopía: teñen inevitablemente un ollo no tema xeral e outro na realidade de Galicia. Buscan a síntese, chaman a aplicación, e por iso abren e suxiren camiños.

Eses son os auténticos prólogos de Xaime Isla. Prólogos reais e efectivos, que —ó mellor sen nos decatar-

mos— presiden moitas páxinas que outros logramos escribir gracias a eles. O prologuista non aparecerá con nome e apelido, pero os traballos levarán en cada folla, coma unha marca de auga invisible pero fecunda, o selo do seu influxo humilde e xeneroso.

De feito, desde este ángulo talvez sexa posible achegar-se ó segredo máis fondo e fecundo da vida de Xaime. Un home que puxo a súa ilusión en ser porta pola que outros entren, impulso polo que outros actúen, prólogo polo que outros escriban e realicen. O seu traballo cos xoves mós-trao con evidencia: eles son coma un gran libro, ó que nun esforzo sostido, diferenciado, incansable, sempre renovado, lle escribe día a día limiares ilusionados. Como o mostra e demostra igualmente a súa biblioteca, que coidada con esmero, levantada con esforzo e sacrificio, entregou a Galicia; na Fundación Penzol ela é xa hoxe coma un entrañable prefacio de futuro.

En realidade, un home coma el, que, vindo dos tempos escuros, mantivo sen intermisión a luz da súa pureza e sen compoñendas o lume da súa xenerosidade, representa un prólogo na súa enteira persoa. Prólogo, porque é anuncio e esclarecemento do que vén detrás. Prólogo, porque, vindo da experiencia lúcida e da fidelidade probada, garante a rectitude dos que o seguen. Prólogo, porque a súa simple presencia equivale á seguranza de que despois virán novas páxinas: novos traballos, novas iniciativas, novos continuadores.

Non sei se o noso pacto secreto chegará a cumprirse. Nin me importa demasiado. Porque, desde o día luminoso e afastado no que nos coñecemos na miña casa natal de Aguiño, sei ben que Xaime Isla, o amigo cordial, a bondade que sempre anima e a xenerosidade que sempre comprende, xa prologou dalgunha maneira todos e cada un dos libros que eu escribín.

ANDRÉS TORRES QUEIRUGA

XAIME ISLA: O PENSAMENTO APAIXONADO

O comenzo dos anos sesenta os alumnos do terceiro curso da antiga Escola de Peritos Industriais, hoxe Enxeñaría Técnica, tivemos o privilexio de escoitar de boca do profesor Xaime Isla as primeiras leccións de Economía. Poucos destes alumnos sospeitabamos a importancia que estes coñecementos haberían de ter no desenvolvemento da nosa laboura profesional como enxeñeiros dentro das empresas. O coñecemento dos principios económicos, das relacións capital, empresa, traballador, etc., resultan de crucial importancia a hora de resolver o conflicto que a miúdo se presenta cando o enxeñeiro ha de levar a cabo o seu traballo conciliando os intereses do empresario e os dos traballadores. Este interese polos temas económicos mantívose ó longo dos anos para moitos daqueles discípulos que seguimos mantendo a relación co profesor Isla como colaboradores e tamén amigos.

O seu grande e coñecido amor pola nosa terra, que lle custou mais dun desgusto, levouno a profundizar na análise da empresa galega como un ente con características pro-

pias que, se son ben aproveitadas, poden situala con vantage no universo da empresa europea. Un dos productos dessa análise foi a definición do traballador rural en contraposición co traballador urbano. O primeiro configúrase coma un propietario asalariado, é o obreiro campesiño, no que concorren as especiais circunstancias que fan del un compoñente característico da empresa galega, sobre todo dasquelas instaladas no ámbito rural. O obreiro campesiño é laboralmente menos reivindicativo que o obreiro urbano, pois en moitos casos o seu salario é un complemento dos ingresos que lle proporciona a súa propiedade e un medio de acceso as prestacións da Seguridade Social. Este obreiro posúe a miúdo unha variedade de habilidades derivadas do seu carácter de propietario e mantedor das instalacións da súa propiedade. Atópanse frecuentemente operarios que tanto poden facer traballo de albanel, como de electricista ou fontaneiro, que os fan especialmente atractivos para a pequena e mediana empresa. Oín moitas veces falar a Xaime Isla desta figura empresarial que coidamos é unha moi interesante aportación súa que merecería unha especial atención dentro do estudio das organizacións empresariais galegas.

Outro dos temas que Xaime Isla aborda constantemente, tanto nos seus escritos como nos seminarios e fundacións nos que toma parte ou mesmo dirixe, é o da ética nas organizacións empresariais. É necesario situar a empresa dentro dunhas coordenadas éticas que configuren e definan

o comportamento de todos os compoñentes da empresa baixo un compromiso ético no que se enmarque o ser e o existir da empresa como unha tarefa común dos empresarios, traballadores, proveedores, clientes, etc., a busca de acadar uns resultados beneficiosos para todos estes factores e para a sociedade na que a empresa vive, da que se serve e á que debe servir.

Esta preocupación de Xaime Isla revela o seu talante humanista dun acento fondamente cristián que é e foi sempre unha liña mestra no seu longo quefacer intelectual. O profesor de Economía que eu coñecín na miña incipiente xuventude, que coas súas verbas cálidas a claras, facía daquela asignatura unha das más atractivas e interesantes, o avogado profesional que ó longo de tantos anos exerceu con brillantez e eficacia, o político ilusionado que loitou con bravura por conseguir para e cos galegos unha sociedade moderada, respectuosa e solidaria, que foi e é Xaime Isla, é un home impregnado dun sentimento fondamente cristián e galego, un intelectual que foi faro e guía de moitas xeneracións que hoxe, no seu oitenta cabodano lembran as súas leccións de humanidade, de amor pola súa terra, de honestidade. Raciocinio claro e riguroso, paixón e fe nas súas conviccións, marcan fortemente a personalidade de Xaime Isla que pode resumirse nese título de pensamento apaixonado.

JOSÉ TRIGO COCHÓN

MIS ENCUENTROS CON XAIME ISLA

Ortega, y supongo que otros, estimaba en quince años la distancia generacional, de modo que Xaime y yo somos casi de la misma generación, pero ese “casi” puede suponer una gran distancia en vivencias trascendentales. Por ejemplo la de la tragedia que nos asoló en 1936. Xaime era un mozo capaz de entenderla y padecerla con imborrable impronta. Yo era un niño sin posibilidad de discernir ni entender nada. Xaime pudo sorber y absorber una cultura política decisiva, que en España y en Galicia tenía una extraordinaria riqueza. Yo no. Ese poso le dio fuerza y visión durante a “longa noite de pedra”, y nunca abdicó de una lucha —tan serena como pacífica— por recuperar aquella cultura de la que formaba parte indestructible: la del galleguismo militante. Es asombroso que haya mantenido, sin tregua ni descanso, los rescoldos que habían quedado, para cultivarlos amorosamente, pese a la tentación del desfallecimiento y los riesgos de la clandestinidad. Xaime hacía el trabajo oscuro, silencioso, sin estridencia, pero, también sin tregua. Aquellos *druídas* del galleguismo: don Ramón,

Piñeiro, Paco del Riego, García-Sabell, Marino Dónega y Xaime, eran, sin duda, copartícipes de una labor común, pero creo que sin Xaime y sin Paco —y su incansable martilleo día a día y no sólo en las grandes horas— difícilmente hubieran podido hacer lo que se hizo. Sólo en una ocasión que yo sepa, Xaime no pudo resistir y lanzó aquel “Viva Galicia Ceibe” que lo sentó en el banquillo. La condena parecía irremediable pues la Ley vigente, consideraba delito el ejercicio, legítimo y pacífico, de la libertad de expresión. Ángel Escudero del Corral —entonces Magistrado y después Presidente del Supremo— logró imponer la absolución disimulando con alardes jurídico-técnicos su comprensión y su talante democrático. Algunas decisiones judiciales tenían que recurrir, como la prensa, al criptomensaje.

Xaime ejercía en el despacho de don Gregorio Espino, yo en el de don Fernando Villamarín, y era inevitable que nos encontrárnos pues uno y otro eran abogados principales en Vigo. Don Gregorio sería hoy un relevante demócrata cristiano. Fue alcalde en 1924, y —por lo que he podido saber e investigar— tuvo una parte decisiva en algo trascendente para Vigo: la transformación de la Caja de Ahorros, que pasó de ser una sórdida dependencia municipal —concebida como Monte de Piedad y baluarte contra la usura— en una auténtica entidad financiera, desligándose de la invalidante tutela municipal. Don Gregorio conocía ya el nuevo concepto del ahorro que la nacien-

te democracia cristiana había definido en el Congreso de Múnich. El ahorro dejó de ser una virtud recomendada a las clases menesterosas para que se resguardasen de las sombrías e inevitables asechanzas del paro, la enfermedad o la vejez, para convertirse en eficaz e insustituible instrumento de la producción de riqueza. El salto de la hipócrita recomendación de los bienpensantes al rigor de la ciencia económica y la fina y sólida preparación jurídica de don Gregorio, y la providencial coincidencia con hombres como Luciano Vidán, Martínez del Río, y los concejales Bóveda —socialistas y después mártir—, don Eugenio Fadrique, y Alejandro Viana en el gozoso empeño debieron ser decisivas para la auténtica fundación de la Caja. Los Estatutos que redactaron subsistieron como norma rectora hasta fecha muy reciente. Después Xaime recaló en la Caja como asesor jurídico e hizo una gran labor, y eso le permitió liberarse de algo que le horrorizaba: la despiadada lucha de la contienda judicial. Xaime apenas fue abogado, pero jurista sí. Entendiendo por abogado el que lo es —lo tiene que ser— en la contienda judicial, dura, difícil, azarosa, llena de zozobras, pero también de espléndidas e impagables horas. Xaime tiene el talante del científico, y el abogado —sin desdeñar la imprescindible ciencia jurídica— es algo distinto. Pero, si la raíz honda del abogado es la disposición a dar ayuda al menester de otro, no puede ofrecer ninguna duda que Xaime tenía esa predisposición. Siempre estuvo dispuesto a darla gratuitamente a todos y

a cualquiera, incluso con riesgo —en algún caso consumado— no ya del desagradocimiento, sino de la felonía, que siempre perdonó. Quizás la clave para entender la paradoja es que Xaime se constituyó en abogado del Galleguismo, y a esta tarea dedicó su vida, haciendo la defensa, como donación generosa, con método y con incansable terquedad.

No desaprovechaba oportunidad de recolectar lo que fuese, aunque careciese de valor apreciable. Una vez se me ocurrió redactar una nota de la que sólo valía el título “En Galicia hai que faguer a revolución da auga”. Se la di a Xaime y apareció —sin ninguna corrección y para mi bochorno— en la *Revista Económica de Galicia*.

En los balbuceos de la transición, volvimos a encontrarnos. El franquismo nos había marginado a casi todos en nuestra parcela privada, en la que no nos agredía, y el modo de hacer política desde el Poder, sólo nos dejó una opción: o la resignación o la lucha clandestina, en la que el PC se había quedado sólo y era compañía que, a muchos, no nos ofrecía acomodo ideológico. Optamos, ¿podíamos hacer otra cosa?, por la resistencia pasiva que era una semi-resignación. Xaime no. Se empeñó y empecinó en la tarea político-cultural de Editorial Galaxia, pensando que la conservación del legado cultural traería como consecuencia la articulación de una opción política. Aquellos druídas sabios y bienintencionados habían decidido que el galleguismo no podía ser patrimonio de ningún partido,

ni ideología, y, por tanto, no tuvieron interés alguno en mantener el viejo Partido Galeguista, como germen para la futura acción política. Contemplando con simpatía esa opción muchos ayudábamos en lo que podíamos —que era muy poco— y esperábamos. La espera fue demasiado larga y la vida nos fue atando a las exigencias de la propia supervivencia. Cuando llegó la transición nos cogió medio huérfanos y desamparados.

Iglesias Corral, desde A Coruña pidió mi colaboración para articular una opción política muy vaga y etérea en torno a personas de nuestra ejecutoria: profesionales, empresarios y gentes de cierto relieve que tuvieran una limpia trayectoria como presuntos demócratas. Yo debía encargarme de articular el grupo de Vigo, y hablé con Xaime que, por entonces, siguiendo la decisión druídica ya había fundado el Partido Popular Galego (PPG), de ideología demócrata cristiana. Personalmente no me agradaba mucho utilizar el rótulo del cristianismo para una opción política, pues ser cristiano, es decir, aceptar, con todas las consecuencias el mensaje de Cristo, trasciende —con mucho— toda opción política. Las ideas de Mounier, Maritain y otros me parecían más una respuesta defensiva al marxismo, que un código para la acción. De todas formas allí había limpieza, afán de servicio, desprenamiento y altura de miras. Xaime garantizaba todo eso. Lo que no había era capacidad maniobrera y electorera para la lucha que se avecinaba. Predominaban las personas

maduras y apenas había jóvenes y eso —como después se demostró— era una carencia decisiva. Más que un relevo ideológico la transición trajo un relevo generacional. Manolo Iglesias me apremiaba para unirme a UCD pues ya habían conectado con él. Victor Moro hacía lo propio, pues pensaba que sólo desde la UCD podía Galicia tener presencia política. Confieso que no acepté por un escondido miedo al éxito. De unirme a UCD mis responsabilidades y dedicación a la política iban a ser inevitables, y sólo quería ayudar, dejando a otros el protagonismo que no podía asumir. Me quedé con Xaime.

Comparecimos en la primera confrontación electoral en coalición con el Partido Galego Socialdemócrata (PGSD). Él era el cabeza de lista por el PPG, y otros, Domingo Fernández del Riego (líder del PGSD), Alfonso Zulueta y yo mismo, nos escondíamos en cómodos lugares. No había el menor riesgo de salir diputado. Incluso Xaime se salvó pues no se obtuvo acta. Habíamos dado un mitin —muy digno— en el Palacio Municipal de Deportes, en el que hice de “presentador” de la candidatura. Tuvimos acompañamiento de reventadores, por la izquierda, que calmó Agustín Arca.

El minifundismo político del galleguismo era tan notorio como inevitable consecuencia del diseño estratégico. Los vascos habían conservado su PNV, los catalanes tenían a Tarradellas y —sino con su aval, al menos no contra él— habían articulado un partido en torno a políticos

que después demostraron su casta de tales. Nosotros andábamos tan disgregados como desorientados. El Partido Galeguista estaba hibernado y nadie había pensado en revitalizarlo. Castelao era un mito que la izquierda galleguista quería hacer suyo —en exclusiva— negando agresivamente toda utilización por el galleguismo burgués, o no radical ni revolucionario. En esa situación, algunos tuvimos la idea de deshacerlo para que sirviese como fuerza de unión. Mala cosa. Éramos muy pocos y con muy poca relevancia. Los custodios del galleguismo —salvo Xaime y éste con poco entusiasmo— no eran partidarios. No aceptaron dar su aval a una fórmula que —tal como estaban las cosas y después se demostró— nunca podría articular algo tan disgregado y desvitalizado por el paso del tiempo. Era un intento asincrónico. Me cansaba de llamar a la puerta de Piñeiro, de Dónega, de Paco del Riego. Buenas palabras, ánimos, pero ningún compromiso. Valentín Paz Andrade, tampoco estaba por la labor. Era inútil recurrir a las generaciones ya agotadas. Aquello certificó su inviabilidad. El proyecto nació muerto.

Uno de los pocos que tenían vocación para la lucha política activa era Avelino Pousa Antelo, que fue el primer Secretario General. Xaime siguió militando pero aquel ya no era su lugar. Tenía que volver a la tarea propia y de siempre. No podía ser un político porque tenía muy poco amor al poder y era inepto para los trucos y maniobras electoreras. Creo más bien que —como a mí— le espanta-

ba, le abrumaban. El poder sería una cruz, que aceptaría, si no había otro remedio, en bien de los demás y para realizar los valores en que creía, pero no quería lo que otros sorben y absorben con avidez.

Aquello era la cuadratura del círculo: constituir un partido político, sin políticos. Los que querían protagonismo no tenían preparación, ni imagen, ni mensaje. Los hombres que habían logrado prestigio personal, no tenían afán para asumir responsabilidades y sin ese afán y vocación no hay político. El presidente, don Ramón González López —¿por qué siempre hay tantos Ramón representativos en Galicia?— tenía demasiadas razones —¡concretamente—, como él decía para eludir la tarea. Ostentaba todos los atributos de la legitimidad: la militancia en el partido histórico, el antifranquismo avalado por el largo exilio, la cultura, la finura, la exquisitez de trato y de carácter, pero ni siquiera podía asumir una Presidencia animadora y vertebradora. Al poco tiempo de iniciar las largas y tediosas horas de deliberación, abandonaba el Consello, y me endilgaba la tarea de presidirlo en su ausencia, por mor de una vicepresidencia que también tuve que aceptar en el Congreso Constituyente, para suplir la baja de García Agudín, del grupo del PPG de A Coruña, que se había escindido porque sus miembros fueron recriminados por no dirigirse en gallego a los contituyentes de un partido galleguista.

El único, pero falso, éxito fue el obtenido por Unidade Galega, coalición formada por el Partido Galeguista, el

Partido Obreiro Galego, fundado en torno a Camilo Nogueira, y el Partido Socialista Galego para concurrir a las municipales de 1979. Al día siguiente del éxito ya se supo que allí no había coalición ni unidad. El POG y el PSG se proclamaban marxista-socialistas-revolucionarios, y no podían contaminarse con un partido burgués como el PG. Todo eso era infantil y desactualizado. En Europa ya no existían prácticamente los partidos socialistas-marxistas-revolucionarios. El marxismo era un pensamiento agotado y un modelo desmentido por sus realizaciones. Los partidos comunistas mostraban sus tremendas contradicciones y pretendían reconvertirse en eurocomunistas. Pero, entre nosotros, subsistían los viejos clichés: o se era marxista o no se era de izquierdas, y por tanto no era posible un *galeguismo* aglutinante de afanes no marxistas, hasta el punto de que no se toleraba o se toleraba mal que pudiéramos invocar a Castelao, que nunca fue marxista. Los famosos 40 años nos habían descolocado a todos. El PSOE aprendió pronto lo que era una evidencia y debió ser muy divertido el desparvulamiento de Felipe González por Willy Brandt. Rápidamente el POG y el PGS rompieron la coalición. No querían saber nada de nosotros. En Vigo, concretamente, no valió que el primero de la lista —Alfonso Álvarez Gándara— tuviese una limpia ejecutoria de militancia no en el Partido Galeguista, sino, precisamente en el PSG. Rápidamente fue decapitado, con la colaboración del señor Soto, primer

alcalde la de la transición democrática en Vigo. ¿Cabría esperar otra cosa?

Xaime, se descorazonó definitivamente. Se automarginó, y con él otros muchos, pese a que gentes como Quico Domínguez, Pedro Merino, Ricardo Fernández, José Luis del Palacio, Victorino Enríquez y otros grandes peones de brega, siguieron entregando su esfuerzo a una tarea imposible. Una generación de políticos jóvenes, tan ambiciosos, como carentes de bagaje ideológico, o siquiera cultural, habían tomado el relevo al socaire de un antifran-quismo que nunca ejercieron en los años duros, y no había nada que hacer. Salvo esperar a una regeneración que todavía está pendiente. Hay cosas que no se pueden improvisar. Necesitan largos años de maduración, como el buen vino.

En resumen, la política que nos ha tocado vivir a la generación de Xaime, y también de la mía, no era lugar para él. La noche fue larga y cuando amaneció era demasiado tarde. Pero el gran aporte de Xaime, como entrega, como dedicación, como ejemplo, con modelo de valores, está ahí. Eso es ya imborrable e imperecedero.

Al final una pregunta se abre y la respuesta es inmediata: ¿por qué todo el mundo que ha querido hacer algo por Galicia se encontró siempre con Xaime? Porque él siempre estaba en la tarea. El encuentro o los encuentros eran inevitables.

ANTONIO VIANA CONDE

XAIME, UNHA LECCIÓN VIVA DE GALEGUISMO

Non é doadto falar dos amigos, e no caso de Xaime, faise quizais máis difícil, porque todos sabemos que detesta calquera tipo de loanza da súa persoa ou obra, ó que realza unha das súas maiores virtudes, a humildade.

Ninguén dubida que Xaime é un dos galeguistas vivos que mellor encarna o espírito de entrega ó seu país, sendo fiel reflexo daqueles homes da xeración Nós, que el coñeceu e cos que compartiu na súa mocedade as arelas dunha nova patria. O seu espírito de servicio levouno a participar en canta empresa houbo na Galicia deste século, sacrificando moitas das súas vocacións pola política, a pesar de que no fondo considera esta como unha actividade secundaria, pero que acabou condicionando por enteiro a súa vida e a súa obra, elevándoa á categoría de deber moral.

Podiamos afirmar que a primeira data política de Xaime é a constitución da agrupación das Mocidades Galeguistas de Vigo, alá polo ano 1933, ocupando o cargo de Secretario. Esta agrupación viguesa dá unha gran importancia ó

aspecto cultural, preocupándose desde un principio de potenciar todo aquilo que contribuíse á formación galeguista dos seus membros. Distínguese polo seu liderato na organización, personificado na persoa de Xaime, pasando a ser un dos ideólogos das Mocidades, inspirador e autor de diversos programas, manifestos e escritos. Inspirador da Federación de Mocidades Galeguistas, acuñando o que vai ser unha constante na súa vida, e que eu lle teño escoitado en máis dunha ocasión, “a acción política debe ser espallada por toda Galicia, constituindo delegacións en tódalas cidades, vilas e aldeas, así como nas colonias de emigrados”. Algo que aínda se bota de menos hoxe na estratexia dos partidos políticos, é dicir, a participación das bases, “a revolución política por facer dende as células más pequenas da sociedade, barrios, concellos ata as institucións más altas do país”.

Logo desa época de esperanza veu o mazazo da Guerra Civil, e a etapa da resistencia contra a dictadura franquista, nela ímonos atopar cun Xaime que axudou a todos e para todo.

Dentro da miseria do réxime elévase e cobra unha gran dimensión humana a súa figura, e como primeira meta participa na reorganización do galeguismo. Aínda non ben rematada a guerra, participaba nunha reunión no remate do ano 1939 en Santiago con Marino Dónega e Ramón Piñeiro, sendo naquel intre partidario da reconstrucción do galeguismo na clandestinidade. Non participa-

ba da mesma idea Piñeiro, que se mostraba máis cauteloso debido a ameaza de guerra existente, o que impedía albisar cáles serían os roteiros da política internacional, e o apoio que tería o goberno da República no exilio. Estalada a guerra, as forzas galeguistas participaron no goberno Giral, representados por Castelao, coa arela de que de gañar os aliados voltariase á lexitimidade democrática, o que non foi así, diminuíndo o apoio ás forzas republicanas por causa da chamada guerra fría, que levou ó esmorecemento o goberno do exilio, a ó recoñecemento do réxime de Franco.

Esta situación levou a conciencia de moitos galeguistas do interior, que os enormes sacrificios da actividade clandestina eran estériles, como se demostrou polo transcurso do tempo. Polo que era conveniente recuperar a acción galeguista a través de espertar a conciencia galega da xente, especialmente das novas xeracións, e preparar o futuro de Galicia por medio da formación de galeguistas novos que algún día puideran defender os intereses do país. Acción na que destacou Xaime, exercendo ese labor catequético que os amigos máis novos coñecemos e gozamos, e no que el atopa a súa autentica e propia vocación, transmitindo non só os seus coñecementos senón o seu entusiasmo, diría máis, a súa fe galeguista que nos traslada a comprender a común-unión histórica cos devanceiros galeguistas.

Xaime sempre pensou que o galeguismo debe ser unha

idea de todos os galegos, asumible por todas as ideoloxías, e quizais nesa perspectiva debémoslle a Xaime a idea, naquel intre histórico, da creación da editorial Galaxia, no ano 1950, deseñando a fórmula xurídica e a súa organización interna, ademais da súa xenerosa aportación material, que foi o sustento do proxecto durante moitos anos, traballando arreo con Francisco Fernández del Riego e Piñeiro para a súa consecución. A forma de sociedade mercantil permitía naqueles momentos xunguir a todos os galeguistas sen correr riscos, e manter unha relación constante coa mocidade universitaria. Pensando no futuro da política galega e no estudio da realidade económica do país, nace da súa man a *Revista de Economía de Galicia*, que pasou a dirixir, con isto tamén se enchía un baleiro da universidade galega, pois, os estudios de economía non estaban implantados. Desta forma realizaba unha das súas máximas preocupacións, xerar no campo socio-económico unha conciencia galega entre a mocidade que serían no futuro os dirixentes dunha nova Galicia.

Outra das institucións que axudou naqueles tempos a artellar o país cara ó futuro, foi sen dúbida a creación da Fundación Penzol, que xorde a partir da doazón que Fermín Penzol fixo á editorial Galaxia, dos seus fondos bibliográficos, que ascendían a uns trinta mil volumes relacionados con Galicia. A finalidade da fundación foi e continúa a ser o estudio sistemático da realidade galega, tarefa que dende un principio contou coa participación entusiástica

de Xaime, xustificando a súa localización en Vigo debido, tanto a importancia económica da cidade como a escaseza de institucións galeguistas.

Nestas dúas institucións apoiáronse todos os planos da actividade política e cultural do galeguismo do interior durante o franquismo, e moitos dos mozos daqueles tempos acercámonos ó nacionalismo gracias ás actividades do grupo Galaxia.

Non pretendo con estas pinceladas resumir unha vida rica como a de Xaime, máis ben, glosar unha etapa, non tan só da súa vida, senón tamén do que significou para a nosa xeración o comportamento baril de homes como Xaime diante do infortunio histórico. Quizais dende outras prespectivas son, ás veces, enxuizadas actitudes e feitos de Xaime, sen un coñecemento serio da realidade ou levados por criterios apriorísticos e mesmo acientíficos. Neste mesmo ensaio outras persoas escribirán sobre obras importantes nas que de modo decisivo participa Xaime, aí están SEPT, Badal, legado Isla Couto, etc., pero eu quixería salientar a valentía, a bonhomía e o entusiasmo de Xaime, valores cos que nos enriquecemos todos os amigos que con el compartimos horas e inquedanzas.

Tanto Xaime como as súas actitudes e ideais e a súa vitalidade sempre xuvenil fan del un mozo permanente e un guieiro e un estímulo para todos nós.

Quizais esta última virtude: a do entusiasmo que Xaime sempre nos trasladou, que é a máis difícil de asumir, por

formar parte da súa propia alma, sexa a súa obra capital, que nos deixa en herdanza para xeracións vindeiras, como *unha lección viva de galeguismo*.

ANTÓN VIDAL ANDIÓN

XAIME ISLA: UNHA TRAXECTORIA VITAL FECUNDA

Repasando a biografía de Xaime Isla, un queda abraiado pola multitud de ideas que xurdiron do seu bulideiro espírito e polos traballo e tarefas que levou a cabo, sen descanso, e tanto aquellas como estes dirixidos principalmente a desvelar a complexa realidade galega nos seus variados aspectos, como primeiro paso na procura de soluciones e para espertar tentura, agarimo e admiración cara a todo o que Galicia significa. ¿Como é posible ter e desenvolver tantas ideas, tantos proxectos e tantas realizacións? Isto só é explicable desde unha excepcional e moi rica personalidade afincada nun compromiso cristián e nun amor ilimitado a Galicia. Coido que un acercamento á figura humana de Xaime, só se pode facer decatándonos do seu profundo e vital cristianismo e da asunción da galeguidade, ámbolos dous sentimientos que abranguen totalmente a súa vida.

Está por facer, segundo creo, unha historia dos momentos especialmente difíciles para Galicia nunha parte deste século, nos que, gracias a uns poucos homes como

Xaime, salvouse a idea de Galicia como existencia singular, que estivo a punto de esmorecer, e recobrouse a fe e a esperanza no destino dun pobo, a través de seu coñecemento, aparecendo o que estaba agochado. Detrás deste labor inxente, hai un reducido feixe de homes con moito estudio, abondoso traballo, non pouco sacrificio e sobrada ilusión.

Xaime, pensador a cotío, descubridor das carencias do noso país, foi creador e impulsor de realizacións para encher esos baleiros que mancaban gravemente aspectos da nosa singular comunidade. Por citar tan só algunas desas realizacións:

No ano 1958, nace a *Revista de Economía de Galicia*, da que foi director, cando non existía a Facultade de Economía de Santiago, que é de 1967, para enmendar xustamente esta carencia, creando un instrumento eficaz e ineludible para o estudio dos nosos específicos problemas económicos, e artellar unha economía propia á marxe dos diktados imperativos e inapelables da economía oficial do Réxime entón vixente, nun intento único na España daqueles anos.

Tamén cando se produce aquel esperanzador acontecemento que foi o Concilio Vaticano II, Xaime funda, crea e dirixe a Sociedade de Estudos Publicacións e Traballos, Editorial Sept, que vai cubrir necesidades de publicacións relixiosas e tamén agulloar e comprometer os leigos segundo os signos dos tempos, impulsando a liturxia na lin-

gua vernácula, rachando ós malfadados tempos da prohibición do uso do galego neste eido.

En épocas extremadamente difíciles para a actividade política galeguista, inventa, con outros próceres, a Editorial Galaxia que vai ser centro irradiador da galeguidade no eido cultural, e tamén sucedáneo dunha entón complicada e difícil acción política; arredor de Galaxia surdiron escritores que doutro xeito non terían camiño de realización, reaparecendo o cerne dunha literatura propia, e, sobre todo, foi facho dun sentimento de amor a Galicia, que alumea máis aló da literatura, loitando decididamente pola permanencia da lingua e estendendo a súa acción a xeracións posteriores á dos fundadores, asegurando deste xeito a permanencia duns ideais.

Estas tres realizacións amosan o talante de Xaime como traballador teimudo, acariñando a cotío camiños para resolver os problemas do noso país, poñendo todo o seu saber, toda a súa paixón, en definitiva, toda a súa vida ó servicio de Galicia, que abrangue a terra e os homes, poñendo de manifesto as súas peculiaridades e singularidades. Gracias a Deus, hoxe segue a pensar e a traballar co mesmo afán no mesmo camiño a través de Badal, Fundación Penzol, Fundación Xaime Isla, Instituto de Estudios Comunitarios...

Os que temos a sorte de colaborar con Xaime, sabemos das súas excepcionais facultades e virtudes, consecuencia dunha sobresaliente calidade humana. Toda a súa

vida é consecuencia da constancia no traballo e no estudo, desde que fixo estudios de Maxisterio, ata o desempeño da Cátedra na Escola Técnica de Enxeñería Industrial de Vigo, polo que se refire a súa traxectoria en títulos académicos; foi o primeiro bolseiro do Seminario de Estudios Galegos, o que lle permitiu, sendo moi novo, participar nas investigacións e descubrimentos, tanto do país, como das súas xentes. Mais antes de todo isto, hai que salientar a súa posición de mestre en todos os campos nos que desenvolve o seu labor; mestre auténtico, por designio dos seus colaboradores, que imparte sabedoría, crea inquedanzas, estimula os espíritos e esperta a esperanza. Nembargantes ter unha escritura nidia e incisiva, a súa arma decisiva é a palabra en expresión chea de pensamentos, citas e reflexións. Penso que onde Xaime topa o mellor de seu é na expresión oral, que a min me recorda a de don Ramón Otero Pedrayo. E aquí hai que subliñar a súa capacidade de comunicación con xente moito máis nova ca el, o que supón un recíproco enriquecemento que contrasta cunha sociedade marcada polo illamento e polo egoísmo.

Nesta rica personalidade, non cabe esquecer o seu compromiso na acción política, penso que non por vocación, senón por obriga e responsabilidade na defensa de Galicia. Non é un intelectual pechado na súa torre de marfil; foi secretario da Federación de Mocedades Galeguistas, sofre proceso e prisión no franquismo, e coa chegada da demo-

cracia, como Presidente do Partido Popular Galego, do que foi fundador, concorre ás primeiras eleccións do Parlamento Español, estando sempre preto dos núcleos de actividade política galega. Humanista sempre ó día nos camiños do pensamento, é tamén un debugante excelente, que deseñou portadas e viñetas de publicacións. A súa formación cristiá corresponde á concepción da cultura como sentido de vida do espírito sufrindo o que salientou Paulo VI ó dicir “a ruptura entre o evanxeo e a cultura é sen dúbida o drama da nosa época”.

Toda a traxectoria vital de Xaime, está sustentada nunha abondosa xenerosidade ata límites insospeitados, na axuda ós demais e nas realizacións nas que participa; xenerosidade non só no aspecto espiritual, senón tamén no material, quizais consecuencia da súa proxección ética, da súa asunción moral, na conducta propia e na análise das estrañas, que é exemplo enriquecedor dunha sociedade en crise de principios.

Moitos dos seus contemporáneos somos debeiros de Xaime. Máis alá da coincidencia ou da disparidade nas perspectivas da vida, o seu talante intelixente e bondadoso produce un enriquecemento en todos aqueles que con él se relacionan. Para mim, o encontro con Xaime, foi unha das causas determinantes para chegar o descubrimento de Galicia e para a asunción do compromiso correspondente, cando voltei a ela despois de anos de ausencia e de recibir, nos meus anos mozos, unha formación de costas á existen-

cia da nosa historia e das nosas singularidades como comunidade humana diferenciada.

Coido que na fecunda andadura de Xaime é importante a axuda, comprensión e agarimo da súa dona Cristina, que participa non só no seu camiñar e lembranzas do pasado, senón tamén nos seus proxectos esperanzadores do futuro.

ALFONSO ZULUETA DE HAZ

ÍNDICE

Don Xaime en Raxó	9
<i>Marcelino Agís Villaverde</i>	
Celebrado o oitenta aniversario de Xaime Isla	15
<i>Alfonso Álvarez Gándara</i>	
A lección suxerente dunha fonda amizade	21
<i>Xulio Andión Marán</i>	
Os oitenta sonche moitos	33
<i>Miguel Anxo Araújo Iglesias</i>	
Retrato dun home que sempre mira ao ceo	45
<i>Carlos Baliñas</i>	
Xaime Isla, unha lembranza	49
<i>Ramón Barral Andrade</i>	
A biblioteca fantástica de Xaime Isla	55
<i>Miguel Anxo Bastos Boubeta</i>	
O encontro con Xaime	59
<i>Xan Bouzada</i>	
Por un cristianismo enraizado en Galicia	64
<i>Francisco Carballo</i>	
Xaime Isla, a imaxinación creadora do galeguismo	68
<i>Benzamín Casal</i>	
Un recordo de Ramón para Xaime	74
<i>Carlos Casares</i>	
Un home da cultura comprometido coa súa fe	78
<i>Xosé Cerviño</i>	

Economía e institucións	81
<i>Antón Costas Comesaña</i>	
Unha relembanza relacionada con Xaime Isla	87
<i>Díaz Pardo</i>	
Chámase Xaime	90
<i>Quico Domínguez</i>	
Xaime Isla Couto, un octoxenario máis	95
<i>Marino Dónega</i>	
Un galego modelo de sinceridade	102
<i>Manuel Espiña</i>	
A andadura galeguizadora de Xaime Isla	110
<i>Francisco Fernández del Riego</i>	
Xaime Isla Couto e o Seminario de Estudos Galegos	117
<i>Xosé Filgueira Valverde</i>	
O maxisterio de Xaime visto por un discípulo seu	120
<i>X. L. Franco Grande</i>	
As bibliotecas das ordes relixiosas no Ourense do	
Antigo Réxime	127
<i>Olga Gallego Domínguez</i>	
Bosquexo salesiano de Xaime Isla Couto	134
<i>Félix García</i>	
A ledicia incontaminada na vellez de Xaime Isla Couto	140
<i>Domingo García-Sabell</i>	
Cristina	145
<i>Silvestre Gómez Xurxo</i>	
Xaime Isla Couto, mestre e amigo	149
<i>Xurxo González Gurriarán</i>	
Lembrando unha breve xornada de convivencia	
con don Xaime	152
<i>Félix León Román</i>	
Xaime e os novos	155
<i>Francisco Xavier Martínez Conde</i>	

Para pagar unha débeda	159
<i>Manuel Meixide</i>	
A presencia de Xaime	162
<i>Alberte Meixide Gaioso</i>	
Un retrato pequeno e persoal	165
<i>Pedro Merino</i>	
A importancia dunha educación social na formación dun técnico	170
<i>Antonio Montero</i>	
A crise da modernidade vista por Xaime Isla en Montecastelo 30 días	179
<i>Xosé Carlos Morell González</i>	
Un intelectual da nación	186
<i>Camilo Nogueira</i>	
Lembrado a Xaime e Cristina	193
<i>Blanca Penzol</i>	
Xaime Isla Couto, sineiro de fe e de galeguidade	197
<i>Xosé María Piñ Millares</i>	
Ó meu amigo Xaime Isla Couto	202
<i>Demetrio Sáez de Viteri Arranz</i>	
Xaime Isla, unha sinfonía galeguista inacabada	205
<i>Agustín Sixto Seco</i>	
Os prólogos de Xaime Isla	211
<i>Andrés Torres Queiruga</i>	
Xaime Isla: o pensamento apaixonado	216
<i>José Trigo Cochón</i>	
Mis encuentros con Xaime Isla	219
<i>Antonio Viana Conde</i>	
Xaime, unha lección viva de galeguismo	229
<i>Antón Vidal Andión</i>	
Xaime Isla: unha traxectoria vital fecunda	235
<i>Alfonso Zulueta de Haz</i>	

Rematouse de imprimir
en Artes Gráficas Vicus, S.A.L.
o 15 de xuño de 1996,
día da Homenaxe a Xaime Isla Couto
co gallo do
seu 80 aniversario.

Fund. Isla Couto-Galaxia

Fund. Isla Couto-Galaxia

